„VARPO“ BENDROVĖS LEIDINYS Nr. 43

Albinas Rimka

RABINDRANATH TAGORE

Rašytojas ir žmogus

KAUNAS, 1924 M.

„Varpo“ B-vės spaustuvė, Kaunas, Laisvės Al. Nr. 60.

Rabindranath Tagore

(Rašytojas ir žmogus).

Vieton prakalbos.

Pas Rabindranath Tagorę man patiko jo gilus žmogaus sielos virpėjimų (psychologijos) pažinimas ir begalinis gyvenimo optimizmas. Kada privargdavau ką kita bedirbdamas arba sunkios mintys imdavo varginti vieno ar antro Europos šių dienų rašytojų paskaičius — imdavau Rabindranath Tagorės raštų, kuriuos beskaitant šviesiau sieloje pasidarydavo. Taip gimė man mintis trumpomis recenzijomis bei raštų pavyzdžiais suvesti į pažintį su Rabindranath Tagorės raštais ir tuos, kurie svetimų kalbų nemoka — ir gal atkreipti dėmesį tų mūsų poetų ir rašytojų, kurie daug darbo padeda, kad suvestų į pažintį mūsų visuomenę su slavių, skandinavų ir kitų tautų pesimistiniais raštais bei jų pesimistinėmis mintimis.

Dirbau nuo mokslo ir kitų darbų atliekamomis valandomis. Nebūdamas poetas, o norėdamas duoti Tagorės raštų pavyzdžių, savo vertimuose galėjau dėmesį kreipti tik į mintį bei dvasią, o ne į formą, kuri, berods, ir vokiečių bei anglų kalbos net paties autoriaus vertimuose su originalu, kiek liečia lirika, nieko bendra neturi. Del šių priežasčių mano rašinys neturi pretenzijų nei Rabindranath Tagorės poezijai populariz uoti, nei jo raštų kritikai tarnauti, nei, pagaliau, mokslo tyrinėjimu būti. Tai yra tik paprasčiausias mėginimas, kiek galint, paties autoriaus žodžiais jojo pagrindines mintis bendrais ruožais atpasakoti ir skaitytojus suvesti į pažintį su jo tuo tarpu mums prieinamų raštų turiniu bei jųjų dvasia.

Be paties Rabindranath Tagorės raštų skaičiau ir kai kur naudojau taip pat senovės indų šventųjų raštų — Vedų, Upanišadų ir Grihya-Sutrų. Šitie raštai padėjo man patį Rabindranath Tagorę geriau suprasti ir pasiliuosuoti nuo įtakos, kurią galėjo padaryti skaitymas vokiečių ir anglų autorių parašytų biografijų.

Albinas Rimka.

Frankfurte prie Maino 1921 m. Kalėdomis.

Korektūros prierašas. Dabar, 1924 m. vasarą, naujai parašiau ir pridėjau tik recenziją apie "Gora". Rašybą palieku iš "Skaitymų" ir jos netaisau.

1924. VIII. 1. *A. R.*

1. Bendros pastabos apie Rabindranath Tagorę kaip žmogų.

Ligi 1913 metų niekur plačiau negirdėtas Rabindranath Tagorė (tais metais jis Nobelio premiją gavo) šiandien visame civilizuotame pasaulyje taip plačiai pagarsėjęs, kaip gal tik Levas Tolstojus savo laiku buvo žinomas. Paviršium žiūrint į Tolstojų ir Tagorę galima net daug bendrų žymių surasti. Tagorė, kaip ir Tolstojus, paeina iš turtingos aristokratų giminės. Vienas ir antras žodžio dailininkas ir drauge filosofas — reformininkas. Abu jiedu taip pat didžiai dėmesį kreipė į jaunuomenės auklėjimą, abu savo mokymo ir auklėjimo sistemas turėjo, abu mokyklas steigė, abu labdariai; Tolstojus savo grafo titulu nesinaudojo, o Tagorė jį (lordo titulą) atmetė. O vis delto tarp Tagorės ir Tolstojaus yra toks didelis skirtumas, kad sunku net palyginimą mėginti daryti, lygiai kaip sunku apskritai apie Tagorę rašyti taip, kad būtų galima visiškai jį apibūdinti. Kas buvo Tolstojus? — Hamsunas vieno savo veikėjo ("Misterijų" Nagelio) lūpomis jį pranašu vadina, lygiu arba panašiu senovės pranašams arba jo bendramečiui vad. išganymo armijos generolui Booth'ui. Ir reikia pripažinti, kad šitas apibūdinimas labai sutinka su tuo, ką Tolstojus darė ir skelbė. Tolstojaus filosofija išėjo iš jo "nusistatymo" arba "įsitikinimo" jau tada, kada jis senti pradėjo, ir Tolstojus visą laiką žmones "prie pakūtos" — mėtavoti šaukė. Visai kitoks žmogus Tagorė. Jis pirmiausiai poėtas, bet poėtas tikrai iš Dievo malonės. Jis nepranašauja, žmonių nebara ir jų mėtavoti nešaukia — priešingai, jis jei jau šaukia, tai visai kitu balsu ir į kitą pusę. Jis sako:

"Išeikit, atviran pasaulin išeikit! Išeikit į triukšmingą gyvenimo kelią! Išeikit, kurie išsižadat jaunystės!".

O kada jo paklausia, ar tais žodžiais jis nori pasakyti, kad plataus pasaulio triukšmingas kelias savęs išsižadėjimo, susivaldymo bei susilaikymo laidas, jis neabejodamas atsako: "Delko ne? Plačiame pasaulyje viskas mainosi, visame gyvenimas, visur judėjimas. O kas visuomet juda ir su gyvenimu eina — šokdamas ir ant savo fleitos grodamas — kada jis taip eina, tai jis tikrai yra savęs išsižadėjęs!" Ir kitoj vietoj: "Tiktai tie, kurie įvairiais galimais būdais savo gyvenimo išmėginti nebuvo pastatę, tiktai tie, visuomet dejuoja:

Gyvenimas plaukia. Gyvenimas nyksta.
Gyvenimas lygus anam rasos lašui,
kuris ant lotoso lapo sau miega...

Šituose žodžiuose mums gal suprantamiau ir aiškiau ne kur kitur prieš akis stovi visas trumpai išreikštas Rabindranath Tagorė kaip žmogus. Ne pesimizmas, ne nusiminimas, ne desperacija su neapykanta, bet šviesumas, linksmumas ir optimizmas be pradžios, be galo ir krašto lydi visus Tagorės žygius, raštus bei darbus. Iš gero, visa kuo aprūpinto gyvenimo — pasakys ne vienas pesimistas. Bet ir Tolstojaus gyvenimas buvo visa kuo aprūpintas (nekalbant jau apie kitus), bet kiek jo raštuose ir pamoksluose pesimizmo, net desperacijos (jau vieni rašinių pavadinimai — "Tamsos galybė", "Negaliu tylėti" — daug sako)!

Patsai Tagorės gyvenimas neišrodo toks lengvas. Gimė jis turtingoj ir garbingoj indų bramanų giminės šeimynoj, Kalkutos mieste, 1861 m. gegužės 7 d. Jo tėvas, Maharshi Devendranath Tagorė, patsai žymus mokslininkas ir visuomenės darbininkas, arba įvairiais reikalais važinėjo arba parvažiavęs "vis rašė, ir rašė, ir rašė", — taip kad net valgyti motyna turėjusi jį po kelius kartus prašyti; o jei kartais mažiukas Rabindranath'as pas tėvą į kambarį įbėgdavo, tai motyna tuojau sakydavusi: "Ak tu biaurybe... Nematai, kad tėvas dirba?..." Ir išvydavusi. Tat liko tik mamos globa. Bet mama tuojau mirė, Rabindranathą dar mažą palikusi. O tėvas vis

važinėjo arba "rašė, ir rašė". Ir visas savo kūdikystės dienas Rabindranath turėjo praleisti uždarytas savo tėvo namuose ir kieme, Kalkutos mieste, vien tarnų su kitais savo broliais prižiūrimas. Net per tvorą pažiūrėti į gatvę vaikai galėję tik tada, kai tarnai nematydavę, — o tai labai retai atsitikdavę. Ir mušti gaudavę. Tagorė patsai sako: "Mes laikėme vienu iš pasaulio įstatymų, kad didelis muša, o mažas yra mušamas. Ir daug laiko praėjo ligi aš supratau, kad didelis kenčia, o mažas jam kančias teikia". O jeigu vaikai mušami labai verkdavo, tai tarnai taip pat vaistą rasdavę: jų galvas kišdavę į šalto vandenio pilnus puodus, kurie tuomet Indijoj vartojami buvo.

Taigi kūdikystės dienos Tagorei perdaug linksmos nei malonios būti negalėjo. Mokykloj taip pat geriau nebuvo. Viskas svetima — išguldomąja kalba pradedant ir mokslo dvasia baigiant (Indijoj angliškos mokyklos). Mokykloje visus pirmuosius metus Tagorė žodžio neprataręs vien tik del to, kad baisiai anglų kalbos nekentęs. Ir baudžiamas buvo — ne tik mušamas, bet ir po saulės spinduliais ištisas valandas laikomas: o prie Indijos saulės kaitrų tai didesnė bausmė negu mušimas. Tėvas paskui iš mokyklos jį jau atėmė ir į namus mokytoją paėmė. Čia buvo jau kiek geriau. Mokykloj Tagorei tik rytomalda patikdavusi. Ne žodžiai, nes jų nesuprato, tiktai patsai motyvas. Ir anglų kalbos žodžius iš tos giesmės mokiniai taip "subengalino", kad patsai Tagorė net ir dabar pirmojo giesmės žodžio negalįs suprasti.

Tagorė daugiau asmeninių patogumų ir laisvės tik vėliau įgijo — besimokydamas, bevažinėdamas tėvo reikalais į sodžių ir į platų pasaulį (Angliją). Bet ir čia ne viskas, kaip reiktų, sekėsi. Mokėsi teisių mokslo. Paskui turėjo tėvo ūkį (dvarą) valdyti — nenorėdamas. Apsivedė 23 metų. Bet žmona numirė po kelių metų, taip pat ir duktė, o sūnus mirė keliolikos metų sulaukęs. Tuo būdu Tagorės asmeninis gyvenimas buvo toksai, kad ne vieną į desperaciją ir nusiminimą įvestų, ypač jei dar pri-

simintumėm visus santykius su politiniu ir visuomeniniu indų judėjimu.

Indija nėra koksai kraštas, kur laukiniai žmonės gyventų. Bet indai, paties Tagorės liudimais (žiūr. jo knygą apie nacionalizmą ir dalinai "Sadhana"), rūpinosi visuomet daugiau savo socialiniais ir dvasiniais reikalais, ne valstybinio gyvenimo sutvarkymu. Del to indai visuomet būdavo svetimųjų užpuldinėjami ir dažnai pavergiami. Kol indus užpuldavo menkai organizuotos tautos ar giminės, tol jie lengvai arba nepersunkiai jų atsikratydavo. Bet, anglams užėjus, dalykai kitaip virto. Dabar iš 1.560.000 ketv. angl. mylių ploto (anglų mylia yra lygi 1,6 km.) su 294 mil. gyventojų anglai valdo 965 tūkst. su 231 mil. gyv., o nepriklausomos indų valstybėlės (jų yra 14) užima tik 594 tūkst. k. mylių su 63 mil. gyventojų (žinios imtos iš Encyklopediae Britanica ir tinka 1901 m.). Bet gyventojai labai tirštai gyvena (apie 500 žmonių ir net daugiau ktv. myliai) ir daugiausia iš žemės ūkio, o dvarų — latifundijų yra nemaža. Patys indai ligi pat pastarųjų metų jokių politinių teisių neturėjo, jei neskaitytumėm nuo kelios dešimts metų šaukiamos vad. "tautinės tarybos", kuri susidėjo vien iš turtingųjų luomų ir, be to, dar iš vienų bengaliečių ir tuo būdu nei savo teisėmis nei sudėtimi jokios didesnės įtakos padaryti negalėjo. Prie tokios padėties yra labai plati dirva visokios rūšies agitatoriams savo propagandai varyti. Tos propagandos vaisiai yra nuolatiniai bruzdėjimai bei laiks nuo laiko daromi sukilimai, kurie visuomet numalšinami, nes induos niekuomet nebūna nei tikro sutarimo, nei vieni kitų palaikymo. Dalykas toks, kad indai tai nėra kokia viena tauta su viena kalba, viena tikyba, papročiais ir t. t., bet tai visa eilė tautų, kalbų ir tikybų. Patsai Rabindranath Tagorė priklauso bengalų tautai, kuri yra didžiausia, nes dabar priskaito apie 80 mil., bet kuri taip pat pasiskirsčius įvairiais dialektais ir tikyba (apie 60 nuoš. hindusų ir apie 33 nuoš. mahometonų). Kadangi prie tikybinio ir kalbos pasiskirstymo prisideda ir socialinis pasiskirstymas, kuris dažnai su kalba ar tikyba su-

puola, tai lengva suprasti, kaip plati dirva yra visokiems agitatoriams vandenį drumsti (Encyklopediae Britanica atvirai sako, kad tie kalbų, dialektų ir tikybų mišiniai anglų valdžios agentų gudriai savo tikslams naudojami).

Kiek patsai R. Tagorė asmeniniai į šią savo tautos kovą del savo teisių yra įtrauktas arba kiek jam tie dalykai rūpi, matyti tarp ko kita iš jo "Nacionalizmo" ir romano "Namai ir pasaulis" iš vienos pusės ir iš tų faktų, kad dar nesenai (rodos 1916 m.) sugrąžino Anglijos karaliaus jam suteiktą privilegiją ir lordo titulą su paaiškinimu, kad jis negali priimti jokių malonių iš karaliaus, kurio valdžia taip neteisingai jo tautiečius skriaudžia.

Tagorė nėra nacionalistas, bet taip pat ne kosmopolitas. Jis sako: "Tiek bespalvis kosmopolitizmo neryškumas, tiek karštas savojo tautinio kulto dievinimas nėra žmonijos istorijos tikslas". Del to jis negali pritarti tiems savo tautiečių agitatoriams, kurie skelbia kovą visam, kas ne sava, ne indiška. Be to, jis tiek politinėj, tiek ekonominėj kovoj pirmoj vietoj stato moralinį elementą, manydamas, kad padoriais ginklais kovojant dabartinėse sąlygose, nors kova sunkesnė, bet užtat pergalė daug tikresnė. Ir čia jam, žinoma, tenka susidurti su tais savo tautiečiais, kurie savo darbuose siekdami tikslo nelabai žiūri į priemones. Kritingaisiais 1905 m. R. Tagorė net aktingai politikos gyvenime dalyvavo. Ir čia Tagorei tenka ypatinga misija atlikti. Iš vienos pusės jis bevažinėdamas ir besimokydamas pamatė, kokią didelę galybę žmonėms teikia vakarų Europos mokslas ir jo išradimai, bet iš kitos pusės jis mato, kiek daug čia yra demoralizuojančių veiksnių, ir kaip daug pasaulis nustoja nepažindamas ir nesuprasdamas Azijos tautų ir jų kultūros. Del to Tagorė laiks nuo laiko važinėja po vakarų Europą ir Ameriką, stengdamasis tuos kraštus pažinti ir juos su indais supažindinti (žodžiu ir raštais), o iš kitos pusės namie steigia mokyklas ir visais kitais galimais būdais stengiasi supažindinti savo tautiečius su Vakarų Europos kultūra ir jos patyrimais. Ir dabar, po karo,

Tagorė po vakarų Europą važinėjo. O savo tėvynėj, Kalkutos mieste, stengiasi universitetą įkurti, kur indai ir europiečiai drauge besimokydami vieni kitus pažintų.

2. Rabindranath Tagorė kaip rašytojas.

Kalbėti apie Rabindranath Tagorę kaip apie rašytoją ta prasme kaip pas mus ir apskritai Europoj kalbama — vargu bau galima. Priežastis čia ne patsai Tagorė, o sąlygos, iš kurių Tagorė yra kilęs. Indija yra kraštas, kur raštas pažinta ir rašyti mokėta daug anksčiau negu Europos gyventojai, apskritai, apie raštą ką nors girdėję ar sapnavę buvo. Bet tie patys indai rašto visai nenaudojo savo dvasios kūriniams užrašyti. Priešingai, tai, kas parašyta, indams jokio gilesnio įspūdžio nedarydavo ir net dabar nelabai daro, ir jei indas tikrai nori ko išmokti — gyvenimo išminties pasimokyti — tai eina pas mokytoją ir g y v ų ž o d ž i u mokosi. T i k t a i, k a s i š m o k y t o j o g y v u ž o d ž i u i š m o k t a — t i k t a i y r a t i k r a ir š v e n t a. Ar mokytojai ten yra rašto mokyti? — Taip pat ne. Jie taip pat yra g y v u ž o d ž i u, k l a u s y d a m i išmokę. Patys indų šventieji raštai ne r a š t a i s, b e t g i r d ė j i m a i s ar k l a u s y m a i s (Šruti) vadinami. Tyrinėjimai rodo, kad pav. indų šventieji raštai, Vedomis vadinami, per pastaruosius penkius šimtus metų iš lūpų į lūpas perduodami nė vieno mažiausio žodelio nėra atmainę, tuo tarpu per tą patį laiką perrašinėjamuose ar spausdinamuose ekzemplioriuose gana daug atmainų yra įvykę. Tiek indai, tiek visi kiti, kas indų gyvenimą arčiau pažino, visuomet sako: jei nori tikrai ką sužinoti — kaip tikrasis pirmykštis originalas (dainos, pasakos, patarlės, poėmos ar kt.) išrodo, tai ieškok ne užrašuose ar knygose, o žmonių lūpose; — žinoma, tokių žmonių, kurie gali žinoti, t. y. vadinamų mokytojų.

Mums, europiečiams tai išrodo mažai tikėtinas dalykas, kad gyvas žodis taip ilgai iš lūpų į lūpas eidamas savo pirmykštės prasmės ar pilnumo nenu-

stotų. Bet čia reikia turėti galvoje, kad dvasios kūriniams iš lūpų į lūpas perduoti Indijoj visuomet būdavo tam tikri žmonės, kurie ilgai ir atsidėję turėjo mokytis, ir didžiausiu prasižengimu laikoma mažiausias atmintinai išmokto dalyko iškreipimas, ir beveik viskas, kas mokoma, ritmuotai — eilėmis mokoma. Ne tik dainos, poėmos, sakmės ir šventieji indų raštai eilėmis parašyta, t. y. p a s a k y t a, bet ir šiaip paprasti mokslai — astronomija, matematika ir net pirmoji gramatika indų yra ne rašyta, o e i l ė m i s pasakyta ir iš lūpų į lūpas ištisus šimtus ir tūkstančius metų buvo perduodama. Tik tuo būdu ir galima suprasti, del ko taip gerai išsilaiko ir neiškreipiama Indijoj, iš lūpų į lūpas perduodamas, gyvas žodis. Ir Indijoj, jei kas turi ar nori tikrai ką svarbaus pasakyti, tai jam niekas daugiau nelieka, kaip savo mintis aiškiai suprantamai ir lengvai atmintinoj eilių formoj žmonėms paduoti.

Šitokiose sąlygose tūkstančiais metų gyvenant, jau pati indų dvasia ir jų kalba turėjo ypatingo krypsnio ir gana lengvų formų turėti. Ir nestebėtina, kad Rabindranath Tagorė, patsai senos indų bramanų, t. y. kaip tiktai mokytojų, garbingos giminės žmogus jau iš pat prigimimo turėjo ypatingų poėto gabumų, kaip ir visa Tagorės šeimyna žymiai iš kitų prasikišusi. Del to šiandien mums ir sunku apie Rabindranath Tagorę kalbėti kaip apie rašytoją, lygiai kaip visi indų literatūros tyrinėtojai skundžiasi, kada jiems tenka kas nors apie indų literatūrą pasakyti. Nes kaip indų literatūros negalima iš vienų raštų visai pažinti, o reikia kreiptis į gyvus žmones ir klausyti jų dainų, pasakojimų, poėmų ir t. t., taip pat negalima ir Rabindranath Tagorės raštų pažinti turint po ranka tik tai, kas yra atspausdinta ir ypač tiktai, kas į Europos kalbas išversta. Nes Rabindranath Tagorė rašo ne anglų kalba, kaip daugelis klaidingai mano, o savo gimtąja bengalų kalba ir tiktai kelis savo rašinius (Gitanjali, The Gardener, The Crescnet Moon, The Fruitgarthering ir Lovers Gift) patsai yra į anglų kalbą išvertęs — ir tai ne eilėmis, kaip originale, o proza. Nes išversti Tagorės eilėmis para-

šytus raštus iš bengalų į kurią nors Europos kalbą yra nemažiau sunku, kaip lietuvių liaudies dainas išversti. Net ir bengalų kalboj kas yra atspausdinta — ne viskas paties Tagorės užrašyta, nes Tagorė, kaip ir visi didieji Indijos mokytojai, bei poėtai turi gabumo tarti aukso mintis puikiausiose formose įvilktas tiesiog iš savęs — kaip mes sakytumėm — improvizuoti. Ir žmonės, kurie dalykus tyrinėjo pačioj gimtinėj (pav. Engelhardt. Thomson), pasakoja, kad Tagorės dainos, eilės ir ištisos poėmos eina Indijoj iš lūpų į lūpas — jos sakomos ir giedamos arba dainuojamos, ir jie mano, kad šios rūšies t. y. nespaudintų Tagorės kūrinių yra išsiplatinę nemažiau kai užrašytų, nes Tagorė tikrai sugebėjo savo kūriniuose pasakyti tai, kas indų dvasiai yra sava, artima — ir drauge nauja. Pasakoja, kad Tagorę dar ir dabar galima dažnai matyti vaikų ir ypač jaunimo apsuptą ir eiles besakanti ar tiesiog naujas dainas beimprovizuojanti.

Iš šitų trumpų pastabų jau aiškų, kad Rabindranath Tagorės kaip rašytojo vienais raštais negalima apibūdinti, jei ir būtų galima pačiais originalais naudotis. Vis delto net ir tai, kas yra po ranka anglų ir vokiečių kalbos vertimuose, jau tiek daug duoda medžiagos, kad iš jų galima matyti Rabindranath Tagorė ir kaip žmogus, ir kaip mintytojas, ir kaip žodžio dailininkas — rašytojas.

Matuojant mūsų priimtuoju mastu, visus prieinamus R. Tagorės raštus galima paskirstyti į keturias rūšis: lirika, drama, beletristika ir filosofija. Tai paviršutine forma. O dvasia ir turiniu — visi Rabindranath Tagorės raštai turi poėzijos ir filosofijos drauge — ir čia koksai nors paskirstymas beveik negalimas. Ir norint Rabindranath Tagorės raštais — net grynai liriniais — gėrėtis, reikia pasistengti išeiti iš Tagorės pažiūrų į gyvenimą arba atskirus jo klausimus, kaip jis juos savo raštuose nušviečia ir piešia. Toliau mes ir pasistengsime taip padaryti. O tuo tarpu dar keli žodžiai apie tai, kaip patsai Rabindranath Tagorė žiūri į rašymą apskritai ir į savo raštus ypačiai. Visur aš stengsiuosi kiek galė-

damas paties R. Tagorės žodžiais kalbėti, nes kitaip elgiantis labai lengva ne autoriaus, o savo pažiūras ir mintis paduoti.

Pilnėjančiame mėnulyj" (Crescent Moon) vienoj vietoj Rabindranath Tagorė prisimena savo vaiko dienas ir šitaip savo motynai sako (eilėse — "R a š y t o j a v i m a s"):

R a š y t o j a v i m a s.

Sakai, kad tėvas daugel knygų rašo. Bet ką jis rašo, negalima suprasti.

Aš pats žiūrėjau, kaip visą vakarą jisai tau skaitė. Ar tau kas liko? Ar tu tikrai ir supratai, ką jis norėjo pasakyti?

Kaip tu, mamyte, daug moki mums pasakų gražių pasekti. Del ko gi tėtis negali taip rašyti? Tai aš žinot norėčiau. Iš savo motynos, taip rodos, jis pasakų niekuomet nėr girdėjęs — nei apie raganas, nei milžinus, nei karalaites. Ar gal jisai jau viską užsimiršo?

Dažnai, kai jisai praustis užsimiršta, tai tu turi vis eit ir šimtą kartų šaukti.

Tu lauki jo ir pusryčius jam šildai.

Bet jis vis rašo. Jisai užmiršo.

Ir taip visuomet mano tėvas knygų darbų žaidžia.

Jei aš su savo kokiais daiktais bent kiek į tėvo kambarį pažaist nubėgu, tai tu tuojau rėki: "Ei tu, koks niekai vaikas!" O jei tik aš bent kiek daugiau imu daryti triūkšmo — tuojau šauki: "Ar nematai, kad tėvas dirba?"

Bet kas per darbas, jei vis tik rašyti, rašyt ir rašyti?

Jei aš tėvo plunksną ar pieštuką pasiėmęs į jojo knygą lygiai, kaip ir jis, — A B C D E F G I K L M N O P imu rašyti, del ko, mamyt, tada tuojau tu ant manęs jau imi pykti?

Bet jeigu tėvas rašo — tu niekad nesakai nė vieno žodžio.

Jei tėvas tokius kaupus popieros naikina, tai rodosi, mamyt, kad tu visai nė nematai.

Bet jeigu aš tik vieną lapą sau pasiimu, kad bent laivelį pasidaryčiau, tai tu tuojau sakai: "Ak, vaike, koksai tu esi niekai".

Bet ką gi tu manai, kai tėvas vieną lapą vis po kito verčia ir abidvi jų puses juodoms žymėms perdėm suteršia?

Šita Rabindranath Tagorės kūdikio dienų išreikštoji pažiūra į rašymą sutinka su bendrąja senovės indų dvasia ir jų pažiūra į rašto arba knygų darbą apskritai, lygiai kaip visai sutinka su kūdikio psichologija. Apie poeziją — eiles savo atsiminimuose Tagorė rašo apie vieną susitikimą, kur del jo vienų eilių prasmės du draugai susiginčijo ir jo paties paklausė paaiškinti, kurio teisybė. Tagorė taip pasakęs: "Ar eilės rašoma, kad kokį dalyką p a a i š k i n t ų? Kas viduje jaučiama, — tat mėginama kokioj nors formoj — eilių formoj parodyti. Del to man visuomet bus nesmagu, jei kas nors, eilių pasiklausęs, sakys, kad nesupratęs. Jei kas nors pakvėpinęs gėlę sako, kad jis nieko negali suprasti, tai jam galima tik atsakyti: čia nėra kas suprasti, tai yra tiktai kvapsnis. Jei toksai žmogus užsispirs ir sakys: "Aš tai žinau, bet ką tai reiškia?" — tai nieko daugiau nelieka daryti, kaip imti apie ką nors kita kalbėti arba dalyką dar daugiau nesuprantamu padaryti ir, pavyzdžiui, sakyti, kad kvapsnis yra toksai dalykas, kurį gėlėje priima visadžiaugsmis... Šis jausmo išreiškimas nėra nei pagrindinių tiesų, nei mokslo davinių, nei naudotinų doros įstatymų rodymas. Tai yra kaip ašara arba nusišypsojimas, kuris tik rodo tai, kas viduje dedasi. Jei mokslas ar filosofija tame randa naudos, tai yra labai gerai, bet tai nėra būtybės tikslas. Jei tu per upę važiuodamas prie progos pagausi žuvį, tai tu laimikį turėsi, bet del to tavo vežimas nepavirs dar žvejo luotu. Ir vežiko tu neprivalai barti, jei jisai nežuvauja ar žuvininku nepasidaro".

Bet jei kas iš šitų Rabindranath Tagorės žodžių norėtų padaryti išvadą, kad visa, kas iš vidaus jausmų išeina, jau yra ir poezija bei tinka pasauliui rodyti, tas skaudžiai apsiriktų. Patsai Tagorė daugelį

savo jaunų dienų poėzijos kūrinių ir šiaip rašinių, del kurių savo laiku jisai daug pagyrimų susilaukė, ir kurie dar ir šiandien daugelio tyrinėtojų pripažįstami daug geresniais už daugelį kitų — taigi tuos savo dvasios kūrinius patsai Tagorė vadina tiesiog svaičiojimais ir džiaugiasi, kad daugelis iš jų pasaulio šviesos nepamatė, o daugelis šiaip pražuvo ar užmiršta tapo: nes, sako jisai, "dar ir šiandien mano galvoje yra baimės, kad, jei kartą man teismo diena ateitų ir koks nors literatūros policijos agentas užmirštųjų raštų labirintuose tyrinėjimus padarytų, — gali jisai nepaklausyti tikrinimų, jog tai yra grynai asmens dalykai". Delko taip bijo Tagorė tokių tyrinėjimų? Del to, kad "tai buvo kūriniai tų metų, kada autorius pasaulio beveik nematęs buvo ir, išskiriant savo perdaug išpūstą Aš, nieko daugiau savyje neturėjo". "Žinoma — sako Tagorė apie vieną savo tų laikų kūrinį, pavadintą "poėto istorija", — istorijos didvyris buvo poėtas, ne autorius, ne toksai, koksai jis buvo, bet toksai, kokiuo jis buvo save įsivaizdavęs arba norėjo pasauliui pasirodyti". Dabar Tagorei senai jau aišku, kad to laiko ir tų metų kūriniai "viešai skelbti netiko", ir apskritai — "kas pergreitai savo kūrinius spausdina, tas gali būti tikras, kad vėliau subrendęs labai gailėsis", nes "kad aiškiai save pažintų ir gabumus, kokie yra, tinkamai naudoti mokėtų, — reikalinga laikas". Ir Tagorė savo jaunų dienų kūrinius randa netikusiais ne tik del poėzijos formos, bet ir del jų "į akis duriančios arogancijos, del nudėvėtų perdėjimų ir pasididžiuojamo tono".

Rašinėti Rabindranath Tagorė tikrai dar labai jaunas pradėjo — galima sakyti dar vaikas, nors, turint galvoje greitesnį brendimą Indijoj, apskritai imant, ir ypatingas Rab. T. gyvenimo sąlygas ypačiai — jauni metai savaime dar nerodo subrendimo ar nesubrendimo laipsnio. Pradėjo jisai rašinėti savo brolio leidžiamame laikraštyj šešiolikos metų būdamas, bet jau keturiolikos metų sukakęs jisai iškirto juoką ketvirtojo savo brolio vienam draugui, vardu Akschay, kuris tada rinko ir viešai spaudoje skel-

bė neišspausdintas senovės vad. Vaišnavos eiles dainas. Tų senovės dainų kalba buvo sunku suprasti, ir Tagorė daug darbo padėjo ligi jis viską perėmė. Vieną kartą atėjo jam į galvą pamėginti panašios rūšies eiles parašyti. Ir jis vienu prisėdimu parašė. "Aš labai buvau savo kūriniu patenkintas — pasakoja Tagorė — ir nei valandėlės nepraleidęs tuojau perskaičiau jas pirmam pasitaikiusiam žmogui. Berods, nebuvo jokio pavojaus, kad jis bent vieną žodį suprastų, taip kad nieko jam daugiau neliko, kaip rimtai savo žila galva palinguoti ir pasakyti: "Gerai, iš tikrųjų, labai gerai".

Šitas tai eiles jisai ir padavė anam Vašnavos laikų poėzijos mėgėjui ir rinkėjui su pastaba, kad tai jis radęs ir nurašęs iš seno vos įskaitomo rankraščio, iš kurio esą matyti, kad tai ligi šiol nežinomo tos gadynės poėto Vhanu Singha kūrinys. (Reikia pastebėti, kad ir čia Rabindranath Tagorė tik pasekė daugelį savo tautiečių, kurie labai dažnai pirmuosius arba ir ne pirmuosius savo kūrinius pasirašo kokiuo išmislytu slapyvardžiu ir sako, esą tai senovės kokio nežinomo poėto raštas rasinys). Vaišnavos laikų poėzijos mėgėjas labai daug tų eilių negyrė, pasakė, kad neblogos — ir atspausdino. Bet istorija dar nepasibaigė. Kaip tik tuo laiku vienas Tagorės pažįstamas mokėsi vokiečių universitete ir perskaitęs laikraštyj anas eiles paėmė jas savo daktaro disertacijai palyginti Bengalijos lirikai su Europos lirika, jų autorių priskaitė į eilę garbingųjų senovės poėtų ir... gavo už tai phil. daktaro laipsnį!...

3. Rabindranath Tagorės raštų apžvalga.

Pirmiausia pasistengsiu trumpai nušviesti Rabindranath Tagorės raštų turinį, kad skaitytojai norėdami patys su jo raštais susipažinti, bent iš dalies galėtų numatyti, ką kur gali surasti.

A. Lirika.

Iš Rabindranath Tagorės lirikos vokiečių kalba yra išleista: Der Gaertner, Gitanjali, Der zunehmen-

de Mond, Fruchtlese, Die Gabe des Liebenden ir Zum andern Ufern. Pirmuosius penkius lirikos rinkinius patsai autorius į anglų kalbą yra išvertęs. Kas moka angliškai — geriau įsigyti anglų kalbos vertimus: angliškai kažkaip daug geriau ir gražiau skaityti negu vokiečių kalba. Plačiai žinoma Tauchnitz'o firma yra pradėjusi ir Tagorės raštus leisti, ir iš lirikos Daržininkas, Gitanjali ir Fruitgathering jau yra atspausdinta, ir Vokietijoj galima gauti anglų kalbos leidiniai net žymiai pigiau neg vokiečių kalba.

D a r ž i n i n k a s — T h e G a r d e n e r — D e r G a e r t n e r. Patsai Rabindranath Tagorė šį kūrinį yra pavadinęs m e i l ė s i r g y v e n i m o p o ė m o m i s (poems of love and life). Šis paaiškinamasis pavadinimas labai tiksliai nusako kurinio turinį. Savo forma jis primena šiek tiek Salemono "Giesmių Giesmes", kur taip pat meilės pergyvenimų jausmai prakarčiui, bet be jokių paviršutinių žymių, reiškiami trumpų dialogų poėmatų formoj. Patys poėmatai neturi jokių atskirų pavadinimų ir sužymėti tik skaitmenimis. Iš viso jų yra 85. Tik pirmasis poėmatas duoda alegorinį karalienės ir jos tarno pasikalbėjimą. Tarnas ateina į karalienę visai nešauktas ir metu, kada visi priėmimai yra pasibaigę, ir visi kiti tarnai yra išvaikščioję. Į karalienės klausimą — "ko gali tikėtis, kai jau pervėlu" — jisai atsako: "Leisk man tavo gėlių darželio daržininku būti". Į paklausimą — "kas per kvailumas?" — jisai atsako: "Aš noriu mesti savąjį darbą. Aš metu savo kardus ir skydus. Nesiųsk mane į tolimų karalių dvarus buveines; neversk mane naujų pergalės žygių daryti. Bet leisk man tavo gėlių darželio daržininku būti". Paklausus apie pareigas — karalienė pagaliau klausia, ką jis už savo darbą norėtų gauti. Jisai atsako: "Kad būtų leista mažąsias laikyti rankas, kaip ramstis lotoso žiedus kad laiko, ir gėlių grandines ant rankų užmesti; a š o k o lapų raudonom sultim kojų padus dažyti ir nubučiuoti dulkes, kurios dėmes gali daryti". Tada karalienė pasako: "Tavasai prašymas, manasai tarne, yr išklausytas — tu mano gėlių daržo daržininku būsi".

Po šios įžangos prasideda pačios meilės pergyvenimų poėmos, kur jau nėra jokių dialogų nei apipasakojimų, o tik jausmai jausmus seka: — tai patsai vienas poėtas su savim kalba, tai šaukiamasi ar skundžiamasi dievybei, tai duktė prašo motynos nuo darbo ją atleisti, nes kunigaikštis pro šalį tą dieną žada keliauti, tai pasakojama, lyg tai būtų čia pat mylimasis ar mylimoji, tai lyg, iš šalies žiūrint, savosios pastabos daroma. Čia kelius pavyzdžius išvertęs paduodu. — (Skliauteliuose seka skaitmuo, kuriuo paženklintas poėmatas originale).

1 (5).

Aš pailsęs. Aš ištroškęs tolimųjų daiktų.

Mano siela išsiilgus tamsaus tolio paties krašto palytėt.

O didžioji Neesybė, o plieninis tavo trimito šaukimas!

Aš užmiršęs, aš esu visai užmiršęs, kad sparnų nėra palėkti, kad esu čia prie šios žemės prirakintas amžinai.

Aš išgodęs ir nemigęs, aš esu svetimoj žemėj visur svetimas žmogus.

Tavo atdūsiai ateina vis šnibždėdami negalimą man viltį.

Tavo žodžiai širdyj mano yra laikomi savais.

O Tolybėj Neregėtas, o plieninis tavo trimito šaukimas!

Aš užmiršęs, aš esu visai užmiršęs, kad aš kelio nežinau, kad kelionei neturiu aš savo žirgo su sparnais.

Aš apkurtęs, aš keliauju patsai savo širdyje.

Nykaus meto šviesioj migloj, dangaus skliaustuose — mėlynėj koks stebėtin's tavo atvaizdo reginys!

O Toliausia Begalybė, o plieninis tavo trimito šaukimas!

Aš užmiršęs, aš esu visai užmiršęs, kad man vartai uždaryti, kur tiktai aš klabinu!

II (15).

Aš bėgu, kaip mošus, į miško gilumą pats pykdams ant savęs del savo kvapsnies.

Naktis — yra pusės gegužės naktis, šviesa — yra iš pietų šviesa.

Aš pamečiau kelią ir aš vis keliauju, aš ieškau, ko rast negaliu ir aš surandu, ko visai neieškojau.

Iš mano širdies išeina ir šoka mano paties troškimų vaizdai.

Spindį paveikslai man rodos čia pat.

Aš stengiuos gerai juos nutverti, bet jie man ištrūksta ir aš lieku vienas.

Aš ieškau, ko rast negaliu, ir aš surandu, ko visai neieškojau.

III (20).

K a s d i e n ą jisai vis ateina ir eina toliau.

Nueik, mano drauge, ir duok jam šią gėlę iš mano plaukų.

Jei jisai klaustų, kas jam ją siunčia, aš uždraudžiu tau sakyt mano vardą — nes jis tik ateina ir eina toliau.

Jis sėdi ant žemės po medžio.

Išklok, mano drauge ,tą vietą su lapais — gėlėmis.

Jo akys yr liūdnos ir neša liūdnumą į manąją širdį.

Jis niekam nesako, kas jįjį taip slėgia; jisai tik ateina ir eina toliau.

IV (24).

Nelaikyk savyje savo širdies paslapties, manasai drauge!

Pasakyki ją man, tiktai man, paslapčia.

Tu, kurs gražiai taip šypsais, pasakyk pašnibždoms — tik širdis tai girdės, ne ausys.

Štai nakties jau pati giluma. Namuose tyluma. Net paukštelių lizdai jau sumigę.

Tu kalbėk abejojimo ašaras liedams, su džiaugsmų šypsena savo skruostus raukšlėdamas, su saldžiu drovumu ir skausmu pasakyki tu man savo širdies paslaptį šiandien!

V (25).

"Eikš pas mus, jaunikaiti, pasakyki mums tiesą, del ko tavo akys taip klaikios?"

"Nežinau kokio vaisiaus čia vyno aš gėriau, del to mano akys taip klaikios".

"O, gėda!"

"Kas daryt — — vieni yra išmintingi, o kiti yr kvaili, vieni saugojasi visko, o kiti nepaiso nieko. Yra akys, kurios juokias, ir yr akys, kurios verkia — ir mano akys klaikios".

"Jaunikaiti, ko čia stovi taip tyliai šio medžio pavėsyj?"

"Mano kojos išvargintos mano širdies sunkumais, ir aš stoviu taip tyliai šio medžio pavėsyj".

"O, gėda!"

"Kas daryt — — vieni eina keliu savo, o kiti vis stovi, vieni visad yra laisvi, kiti surakinti — ir mano kojos išvargintos mano širdies sunkumais".

VI (26).

"Ką tavo rankos iš liuoso noro paduos man, ašai paimsiu. Daugiau aš neprašau nieko".

"Taip, taip, žinau aš tave, kuklus elgėta, tu prašai visko, ką tik kas turi".

"Jei man bus duota žiedų — gėlelių, aš jas nešiosiu savo širdyje".

"O jei bus dyglių?"

"Aš juos pakęsiu".

"Taip, taip, žinau aš tave, kuklus elgėta, tu prašai visko, ką tik kas turi".

"Bet jei tu kartais savo meilingas akis pakėlęs į mane pažvelgtum, tai man gyvenimą tu padarytum saldų ir mirus".

"O jei tai būtų tik šaltas žvilgsnys?"

"Aš jį laikyčiau perverti širdžiai".

"Taip, taip, žinau aš tave, kuklus elgėta, tu prašai visko, ką tik kas turi".

VII (35).

Pagaliau tave galiu gerai pažinti, — tu vien žaidi su manim.

Tu stengies apakinti mane juokų gausybėms, kad savo ašaras paslėptum.

Žinau, žinau aš tavo būdą,
Tu niekad nesakai to, ko tikrai nori.

Pagaliau galiu negirti tavęs, tu mane apgaudinėji visokiais būdais.

Pagaliau galiu tave minia sugėdint, pastumt į šalį.

Žinau, žinau aš tavo būdą,
Tu niekad neeini ten, kur tikrai nori.

Reikalavimai tavo daug didesni negu kitų, štai del ko tu tyli taip.

Niekais ir juokais žaizdamas tu vengi mano dovanas imti.

Žinau, žinau aš tavo būdą,
Tu niekad neimi to, ko tikrai nori.

VIII (41).

Geidžiu kalbėt kilniausiais žodžiais, kokius tik aš turiu tau pasakyti; bet nedrįstu, bijodamas — gali iš manęs juoktis.

Štai kam juokiuos ašai iš savęs ir paslaptį slepiu krūtinėj.

Juokiuos iš savo skausmo, bijodamas, kad tu iš manęs nesijuoktum.

Geidžiu sakyt tikriausią tiesą, kokią tik aš galiu tau pasakyti; bet nedrįstu, bijodamas, kad tu gali man netikėti.

Štai kam slepiu ją neteisybėj, sakydams priešingai negu manau.

Aš rodau savo skausmą kvailumu, bijodamas, kad tu taip nedarytum.

Geidžiu kalbėt kilniausiais žodžiais ,kokius tik aš turiu; bet nedrįstu bijodamas, kad man nebus lygiom atmokama.

Štai kam aš vadinu tave prastais vardais ir savo išpūstą didybę rodau.

Žeidžiu tave bijodamas, kad tu niekuomet skausmo nepajusi.

Geidžiu sėdėti šale tavęs tyliai; bet nedrįstu bijodamas, kad man širdis neprakalbėtų.

Štai kam krykščiu, linksmai visus niekus kalbu ir širdį už savo žodžių aš slepiu.

Aš negudriai darau patsai sau skausmą bijodamas, kad tu man nedarytum.

Geidžiu aš pasitraukt toliau nuo tavęs; bet nedrįstu bijodamas, kad tu nepamatytum mano veidmainystės.

Štai kam laikau aš galvą vis aukštai iškėlęs ir nepaisydamas nieko ateinu pas tave.

Nuolat akių tavųjų žvilgsnio slėpdamos aš gaivinu skausmus savuosius amžiams.

IX (44).

Kunigėli, atleiski šiai nuodėmingųjų porai. Pavasario vėjas šiandien pučia iš tyrų, neša dulkes ir numirusius lapus, o su jais ir mūs visos pamokos žuvo.

Nesakyki, tėveli, kad gyvenimas yra tuštybė.

Nesa mirčiai mes esam pasižadėję iš seno, ir tiktai šioms kelioms valandoms mudu esam nemirštamais pasidarę.

Net jeigu karaliaus kariuomenė ateitų ir visu smarkumu mumis užpultų, mudu galvas nemaloniai pakeltum ir jiems sakytume: Broliai, jūs mumis tik trukdot. Jei jums reikia šis žaislas triukšmingas jau žaisti, galit eiti ir miklint rankas savo kur norit. Nesa tiktai kelioms lekiančioms valandėlėms mudu esam pasidarę nemirštamais.

Jei geri žmonės ateitų ir reikštų mums džiaugsmo, mes turėtum žemai jiems nusilenkti ir tarti: ši be galo didelė laimė dabar mus tik erzina. Vietos maža yra ir šiame begaliniam danguj, kur mudu esam. Net pavasario žiedus vėjas neša krūvomis, o ir bičių, bedirbant, sparnai susisiekia. Mūs mažiukas dangus, kur tik mudu nemirtingi gyvenam, jau ir taip persiauras.

* * *

Aiškinti ką nors ar pridėt prie šių "Daržininko" lirikos pavyzdžių nematau reikalo nei tikslo. Čia nieko neišaiškinsi. Vieton paaiškinimų geriau paduosiu dar paskutinę "Daržininko" dainą. Ten autorius šitaip kalba:

X (85).

Kas esi tu, skaitytojau, kurs skaitai šias poėmas po šimto jau metų.

Aš negaliu tau pasiųsti nei vieno žiedelio iš šio pavasario gėrybių, nei vieno aukso šipulėlio iš debesų aukštybių.

Atsidaryki tu savas duris ir apsidairyk aplinkui.

Iš tavo žydinčio darželio dar kyla prieš šimtą metų pranykusių gėlių kvėpianti atminimai.

Savo širdies džiaugsmuose gali dar jausti gyvenantį džiaugsmą, kuris vieną pavasario rytą giedojo siųsdamas savo malonųjį balsą už šimto net metų.

Giesmės Auka — Gitanjali. — Taip pavadintas kitas Rabindranath Tagorės lirikos rinkinys. Čia esmėje yra kitos rūšies lirika, mes pavadintume —

filosofiškai religine. Savo forma ir turiniu ji labai primena indų šventuosius raštus — Vedas ir Upanišadas, taip pat turi daug bendra su kai kuriais Senojo Testamento psalmais. Ir čia eina skirsniai po skirsnio tik skaitmenimis iš eilės sužymėti ir du kiekvieno skirsnio žodžiai kiek didesnėmis raidėmis atspausdinti. Geriausia bus, jei skaitytojai patys keletą pavyzdžių taip pat po akimis turės. Pirmiausia paduodu pirmą, įžengiamąją poėmą, kurią aš pavadinčiau giesme arba malda. Savo forma nuo kitų ji visai nesiskiria.

1 (1).

Tu padarei mane be galo — toksai yr tavo noras. Šį menkąjį indą tu ištuštini ir ištuštini, ir vėl jį pripildai naujos vis gyvybės.

Tu neši šį mažą trimitą per kalnus ir klonius ir puti per jį amžinai naujas melodijas.

Palietus tavo nemirštamom rankom, mano mažoji širdis neranda galo nei krašto džiaugsmuose ir gimdo neišreiškiamų žodžių.

Tavo be galo dideles dovanas aš priimu tik savo mažojom šiom rankom. Jau amžiai praėjo, ir visad tu pylei, ir vis yr dar vietos, kad piltum daugiau.

II (4).

O tu, mano gyvenimo gyvenime! Visuomet aš stengsiuosi tyrai savo kūną laikyti, žinodamas, kad tavo kvėpavimas manuosius sąnarius liečia.

Visuomet aš stengsiuosi netiesą toli nuo savo minties laikyti, žinodamas: tu esi tiesa, kuri mano dvasioje proto šviesą užžiebia.

Visuomet aš stengsiuosi nuo mano širdies visa pikta varyti ir savo meilę visuomet žydint laikyti, žinodamas: tu mano širdies švenčiausiose gelmėse viešpatauji.

Ir visuomet tebūnie mano pastangos tave savo darbuose apreikšti, žinant, kad tavo galybė man duoda pajėgą dirbti.

III (6).

S k i n k šitą gėlelę ir imki ją nesivaržydams, aš bijau, jinai nuvys ir subirės į dulkes.

Tegu nepuoš jinai tavo vainiko, bet pagerbk ją skausmingai savo ranka paliesdamas ir nuskink ją. Bijau aš, diena gali pasibaigti nepastebėjus ir aukos valandai praėjus.

Nors spalvos jos paviršutinės ir kvapsnis tėra labai silpnutis, — naudok gėlelę reikalams savo ir skinki ją kol nėr vėlu.

IV (10).

Č i a y r a tavasai sostas, ten liečia tavosios kojos, — kur vargingiausieji, žemiausieji, kur prapuolusieji gyvena.

Jei aš mėginu tau nusilenkti, manoji galva negali lig tų žemybių nė prisilenkti, kur tavo kojos tarp vargingiausiųjų, žemiausiųjų, tarp prapuolusiųjų stovi.

. Išdidžiai negali niekas prisiartint, kur tu nusižeminimo rūbuose tarp vargingiausiųjų, žemiausiųjų, tarp prapuolusiųjų vaikštai.

Manoji širdis niekuomet neras kelio ten, kur tu su apleistais tarp vargingiausiųjų, žemiausiųjų, tarp prapuolusiųjų draugauji.

V (11).

M e s k šiuos duksavimus, ir giesmes, ir rožančiaus kalbėjimus. Kam meldiesi tu čia, tamsiam bažnyčios kampelyj, duris užsidaręs?

Praverki savo akis ir pažiūrėk, tavojo Dievo prieš tave nėra.

Jisai yra ten, kur artojas, kietąją žemę aria, kur kulgrauža (akmenų mušikas) akmenis skaldo. Jisai yra su jaisiais tiek saulės kaitroj, tiek lietaus darganoj ir jojo rūbai yra dulkėti. Pasidėk savo šventąjį rūbą ir žengk žemyn prie jo ant dulkėtosios žemės.

Laisvė? Kur galima laisvę surasti? Mūsų mokytojas džiaugsmingai pasiėmė sutverimo pančius sau; jis amžinai yra surištas su mumis.

Išeiki iš savo svajonių, mesk gėles ir šventus smilkylus į šalį! Kas kenks, jei rūbai tavieji supliš ar susipurvins? Eik Jo pasitiktų, padėki Jam dirbti prakaite savojo veido.

VI (17).

A š l a u k i a u tik meilės, kad kartą į jo jau rankas atsiduočiau. Del to aš vėlai taip, del to ir trūkumų tiek daugel.

Su savo įstatymais ir savo taisyklėmis jie nori mane prisirišti, bet aš visuomet iš jųjų ištrūkstu, nes aš laukiu tik meilės, kad kartą į jo jau rankas atsiduočiau.

Mane žmonės peikia, vadina žiopliu net, ir aš visai neabejoju, kad jie turi tam teisės.

Prekymečio laikas praėjo, darbai dirbančiųjų yra atlikti jau. Ir tie, kurie buvo atėję mane pasikviestų, man neinant sugryžo pripildyti pykčio. Bet aš laukiau tik meilės, kad kartą jau į jojo rankas atsiduočiau.

VII (31).

"Sakyk man, belaisvi, kas tave surišo?"

"Tai buvo — atsakė belaisvis — patsai mano Aš; aš pats vis tikėjau, — su turtais ir pajėga galima visko pasaulyj pasiekti. Aš savo namuose vis pinigus kroviau, kurie tepriklausė manajam karaliui. Kada aš be miego išvargęs prisnūdau ant lovos, kuri buvo paruošta Viešpačiui mano, pabudęs radau save aš jau belaisviu savuose namuose".

"Sakyk man, belaisvi, kas nukalė šituos taip kietus grandinius?"

"Aš pats tai buvau — atsakė belaisvis, — kuris atsidėjęs sau nukaliau šituos grandinius. Aš visad tikėjaus su nenugalima jėga pasaulį surišti ir sau tik vienam visišką laisvę laikytis. Ir taip per dienas ir naktis aš dirbau štai šituos grandinius didžiausiu karščiu ir žiauriausiais, stipriausiais kūjo mušimais. Ir darbas kai pabaigtas buvo, kai kilpos jau buvo su-

nertos ir nutraukt jų nieks negalėjo — aš pats pasijutau jais surakintas".

VIII (35).

Kur dvasia yra be baimės ir aukštai iškėlus galvą laiko,
Kur pažinimas yra laisvas,
kur pasaulis nepavirtęs savo namo siauru siekiu [nos skliausteliu,
kur ir žodžiai visad eina iš teisybės gilumų,
kur pastangos nepailsta nuolat siekt į tobulybę,
kur ir proto srovė aiški papročių sausam smėlyne nepaklysta,
kur dvasia, tau vadovaujant, į vis platėjančias išminties ir darbo sritis įsitraukia —
Prie šitokio laisvės dangaus pabudink, tėve, kraštą mano.

IX (36).

Štai mano malda yr, Viešpatie! —
Išrauk, išrauk mano širdies silpnybių pačią šaknį.
Duok pajėgų mano džiaugsmus ir rūpesnius lengvai pakelti.
Duok pajėgų mano meilei vaisingai tarnauti.
Duok pajėgų niekuomet neatstumti vargingųjų ir niekuomet žiauriai jėgai nenusilenkti.
Duok pajėgų mano dvasiai aukščiau dienos mažmožių [pakilti.
Ir duok pajėgų mano jėgas meilėje tavo valiai pavesti.

X (40).

D i e v a s sulaikė lietų nuo mano išdžiūvusios širdies. Diena iš dienos dangus įkaitęs buvo, jokios ploniausios gaivinančio debesio dėmelės, mažiausio vėsinančio šešėlio net ir tolybėj nebuvo matyti.

Atsiųski piktą, kai mirtis juodą, audrą, jei tavo tai noras, kuri su žaibo botagais dangų nuo krašto lig krašto išplaktų.

Bet atšauk, Viešpatie, atšauk šitą slėgiančią, tylinčią kaitrą, kuri taip iš lėto, bet žiauriai manąją širdį sausais abejojimais degina.

Leiski malonės debesiui taip sunkiai tenusileisti, kaip motynos žvilgsnis su ašaroms, tėvui supykus, kad nusileidžia.

XI (51).

N a k t i s jau sutemo. Kasdieninis darbas jau pabaigtas tapo. Mes manėm, paskiausią keleivį atėjus nakvynėn ir liepėme kaimo vartus uždaryti. Tik vienas mums sakė: "Karalius ateina". Bet mes sau juokavom ir tarėm: "Negali tai būti".

Mums rodės, kad kažkas prie vartų dųzgena. Bet mes sau vis tarėm, kad vėjas šiurena. Mes užpūtėm lempas ir gulėm miegoti. Tik vienas mums sakė: "Karaliaus Siųstasis atėjo". Bet mes sau juokavom ir tarėm: "Yra tai tik vėjas".

Paskui iš naktinių gilybių balsai pasigirdo. Mums snaudžiantiems rodės lyg tolimas griausmas. Bet žemė drebėjo ir sienos siūbavo, mums trukdė miegoti. Tik vienas mums sakė: "Tai balsas vežimo tekinių". Bet mes per miegus sau niurnėjom: "Tai debesys brazda!"

Nebuvo dar rytas, bet pasigirdo trimitas. Ir sugaudė balsas: "Pabuskit, sukilkit!" Mes spaudėm krūtinę su rankomis savo ir baisiai drebėjom. Tik vienas mums sakė: "Žiūrėkit, karaliaus vėliava!" Mes šokom ant kojų ir šaukėm: "Bet nėra jau laiko nė ruošai!"

Karalius atėjo, — bet kur žibintuvai, kur yra vainikai? O gėda, didi mūsų gėda! Kur yra svetainė, kur gėlės? Ir vienas mums tarė: "Be reikalo šauksmai! Pasveikinkit rankoms tuščiomis, pakvieskit jį eiti į nepuoštą butą".

Atkelkit vartus ir pūskit trimitus! Nakties gilumoje mūs tamsųjį namą karalius atlankė. Perkūnas vis griaudžia danguose tamsumą nušviesdams žaibais. Išneški gražiausį kilimą, patiesk jį po kojomis

kieman. Baisingąją naktį nelauktas per audrą karalius atėjo.

* * *

Vaisioskynis — Frutgathering — Fruchtlese. — Paviršutine forma šis Tagorės lirikos rinkinys yra visai panašus kitiems. Savo turiniu — kaip ir vidurys tarp "Daržininko" ir "Gitanjali" — daugiau pasaulinė filosofija. Keleta pavyzdžių geriau nusakys turinį negu mano žodžiai.

I (2).

M a n o g y v e n i m a s prilygo, kai aš buvau jaunas, pražydusiai gėlei — pražydusiai gėlei, kuri iš savo žiedo lapelių gausybės vieną ar porą paleidžia, kai pavasario vėjas ateina pas ją elgėtaudams, ir niekuomet nejaučia stokumo.

Dabar, mano jaunystės gale, mano gyvenimas prilygsta jau vaisiui, kuris nieko neturi taupyti ir kuris tiktai laukia, kad visą savo saldybės naštą kam nors atiduotų.

II (18).

Ne: ne jums yra skirta gėlių žiedelius pražydinti.

Purtykit žiedus, muškite juos — jūs neturite tiek daug pajėgų, kad priverstumėt juos žydėti.

Jūsų prisilytėjimas jau sutepa juosius. Jūs tik sudraskote ir numetat žemėn.

O spalva nei jokia nepasirodo, kvapsnies nepajusit nei jokios.

Eh! ne jums yra skirta gėlių žiedelius pražydinti.

O Jis tik pažiūri į įąsias, ir gyvenimo sultys jau teka per gyslas.

Jam sukvėpavus gėlelės tuojau sparnelius išplėtoja ir lekia su vėjais.

Spalvos pasirodo kai viltys, o jųjų kvėpėjims išduoda paslaptį saldžią.

Jis, kurs gėles pražydina, daro tai taip paprastai...

III (29).

T u m a n e pasodinai į tarpą tų, kurie bus nugalėti.

Aš žinau, nėra man skirta laimėti nei iš lošimo išeiti.

Aš pulsiuos ir vis daugiau statysiu, nors ir vien tik kad krisčiau žemyn.

Aš lošiu savęs naikinimo lošį.

Aš viską statysiu, ką tiktai turiu, ir jei aš jau savo paskutinį skatiką pralošių, statysiu tada pats save, ir tada viską praradęs tikrai aš laimėsiu.

IV (54).

D e b e s y s man tarė: "Aš nykstu"; naktis kalbėjo: "Aš skęstu žėruojančiam ryte".

Skausmas sakė: "Aš stingstu gilios tylos pačiam dugne".

"Aš mirštu gausybėje", kalbėjo man mano gyvenimas.

Žemė tarė: "Mano šviesa kiekvieną akies mirksnį tavo mintis bučiuoja".

"Dienos bėga", kalbėjo meilė, "bet aš tavęs laukiu".

Mirtis tarė: "Aš tavo gyvenimo laivą per jūras išvesiu".

V (82).

A š n o r i u tavo vardą minėti, sau vienas sėdėdams savų minčių tyliam šešėlyj.

Aš noriu jįjį be žodžių minėti, aš noriu jį tarti be tikslo.

Nes aš esu kai kūdikis, kuris po šimtą kartų vis motyną savo pašaukia ir džiaugias, kad gali ištarti: "Motute!"

* * *

Pilnėjantis mėnulis — The Crescent Moon — Der zunehmende Mond. Šiame lirikos rinkinyje vyrauja kūdikio ir motynos santykiai. Patsai autorius šiam rinkiniui duoda dar paaiškinamąjį pavadinimą — "M o t y n a ir k ū d i k i s". Sunku rasti ką nors švelnesnio, subtelingesnio, kai šitame rinkinyje. Mažą pavyzdį mes jau matėme antrame šio rašinio skyriuje, kur paduota laisvas vertimas eilių, kur kūdikis su visu jam priklausomu ir pritinkamu naivumu bei meile kalba apie tėvo jam nesuprantamą rašymo darbą. Kitas pavyzdys gali būti eilėse "Astronomas" (šiame rinkinyje kiekvienos eilės turi savo pavadinimą).

A s t r o n o m a s.

Aš pasakiau: "Jei vakare mėnulio pilnatis į kadamo (medžio) šakas teįstrigtų — ar galėtų jį tenai kas nors pagauti?"

Bet Dada*) tik nusijuokė ir sako: "Vaikiuk, esi tu kvailiausias vaikas, kokį tik aš kada regėjau. Mėnulis taip toli yra nuo mūsų — kaip gi jį kas nors pagaut galėtų?"

Aš sakiau: "Dada, koks tu juokingas! Kai mūs motulė iš savo lango į mus žemyn pažiūri ir šypsos, kada mes žaidžiam — ar tu sakysi, kad ji labai yra toli?"

Bet Dada tarė: "Koks kvailas tu esi, vaikeli! Sakyk, kur gauti tokį tinklą, kuris nebūt permažas mėnuliui gaudyt?"

Aš atsakiau: "Tikrai tu jį galėtum su savo rankomis pagauti".

Bet Dada vėl nusijuokė ir tarė: "Tu esi kvailiausias vaikas, kokį tik aš kada regėjau. Jei tik mėnulis bent kiek arčiau prieitų, tu pats matytum, koksai jis didelis yra".

Aš sakiau: "Dada, kokių kvailysčių jus ten mokykloj moko! Kai mūs motulė palenkia savo galvą, kad mumis pabučiuotų, ar josios veidas taip didelis išrodo?"

*) Dada — vyresnis brolis — vyresnis iš giminių.

Bet Dada vėl prie savo: "Tu esi mažiukas kvailas vaikas".

Debesys ir bangos.

Motule, tie žmonės, kur ten debesyse aukštai taip gyvena, man šaukia:

"Mes žaidžiam nuo ryto kaip tiktai pabundam ligi pat vakarui temstant.

Mes žaidžiam su aukso aušra, mes žaidžiam su sidabro mėnuliu".

Aš klausiu: "Bet kaip aš galėčiau pas jumis ateiti?"

O jie man atsako: "Ateik prie pat žemės krašto, iškelki rankas tu į dangų ir būsi į debesis paimtas".

"Kad mano motulė namie manęs laukia, — sakau aš — tat kaip gi galiu ją palikti ir eiti?"

Tada jie tik juokias ir plaukia pro šalį.

Bet ašai moku gražesnį žaislą neg šitas, motule!

Aš būsiu debesys, o tu būk mėnulis.

Aš tave abiem savo rankom pridengsiu, o lubos tegu bus dangus mėlynasis!

Tie žmonės, kurie ten bangose gyvena, man šaukia: "Mes dainas dainuojam nuo ryto lig pat vakarui temstant; mes einam ir einam ir niekad nežinom, į kur mes keliaujam".

Aš klausiu: "Bet kaip aš galėčiau prie Jūsų pritapti?"

O jie man atsako: "Ateik prie pat upės kranto ir ženki gerai užsimerkęs — ir tu su bangomis ateisi".

"Kad mano motulė — sakau jiems — manęs vakare namie pasigenda — tat kaip gi galiu ją palikti ir eiti?"

Tada jie juokias, sau šoka ir slenka pro šalį.

Bet ašai moku gražesnį žaislą kaip šitas.

Aš būsiu banga, o tu būk svetimas krantas.

Aš risiuos, ir risiuos, ir risiuos ir vis atsimušiu į tavo krūtinę — ir juoksiuos, vis juoksiuos.

Ir niekas pasaulyj visai nežinos, kur mudu du esam.

Kūdikėlis.

Jei kūdikėlis tik norėtų, galėtų jis šį akies mirksnį nulėkti sau į dangų.

Ne dovanai, kad jis pasitiki čia mums.

Jis mėgsta ant motynos krūtinės savo galvelę pasidėti ir niekuomet negali jis pakęsti, jei jojo akys jos nemato.

Kūdikėlis moka nemažai ir žodžių išmintingų, nors ir nedaug yra žmonių ant žemės, kurie suprasti prasmę jų galėtų.

Ne dovanai, kad jis kalbėt nereikalingas.

Vienintėliai, ko reikalauja, tai motynos žodžius iš lūpų motynos mokytis. Del to taip nekaltai jisai ir žiūri.

Kūdikėlis — aukso, perlų kalnus teturėjo ir vis delto atėjo į pasaulį kaip elgeta.

Ne dovanai, kad jis taip persirengęs čia atėjo.

Šitas mielas, mažas, nuogas elgeta nuduoda visai esąs vargdienis, kad motynos gausingos meilės geriau prašyt galėtų.

Kūdikėlis didėjančio mėnulio mažiukėj žemėj laisvai sau buvo be jokių pančių.

Nebuvo dovanai, kad jis nuo laisvės atsisakė.

Jis žino, kad motynos širdies mažam kampelyj yra labai daug vietos jojo džiaugsmams be galo, ir kad yra saldžiau daug negu laisvė jos mielų rankų pagautam ir prispaustam prie širdies tebūti.

Kūdikėlis ir nežinojo kas tai yr riksmas. Jisai gyveno pilniausios, linksmos, šventos ramybės žemėj.

Ne dovanai, kad jis verkimą pasirinko.

Nors jis su savo mielo veido šypsena ir tebepritraukia motynos vis ilgesio pripildytąją širdį, bet jo menki del mažmožių rėkimai jau sumezga dvigubąjį — gailesties ir meilės ryšį.

Prie jūros kranto.

Ten, prie jūrų kranto, kur susitinka milžinai pasauliai, renkasi vaikučiai.

Viršui jų galvelių tyliai, nebejudant
kabo dangaus skliaustai,
o vanduo putoja, amžinai banguoja.

Ten, prie jūrų kranto, kur susitinka milžinai pasauliai, renkasi vaikučiai parėkaut, pašokti.

Jie linksmi sau žaidžia, smėlio pylis stato,
renk' tuščias dėželes,
iš nuvytusių lapų sau laivelius stato
ir kupini džiaugsmo siunčia juos į tolį begalinių
jūrų.

Ten prie jūrų kranto, kur susitinka amžini pasauliai, žaidžia sau vaikučiai.

Jie nemoka plaukti, nei tinklais žuklauti.

Perlų ieškot neria žvejys neturtingas,
didžiu laivu plauko pirklys viso pilnas.
O maži vaikeliai akmenėlius renka ir juos
[vėliai barsto.

Jie nemoka nerti, nei tinklais žuklauti.

Jūra nuolat šniokščia, visuomet kvatoja;
pietų saulėj pasinėręs tyliai šypsos pakraš
[tys.
Kaip močiutė vaiką supdama dainuoja,
taip ir bangos mirtį nešdamos savo dainas vai-
nors jie jų ir nesupranta. [kams audžia.

Su vaikučiais žaidžia jūra —
pietų saulėj pasinėręs tyliai šypsos pakraš-
[tys.

Ten prie pačių jūrų, kur visad susitinka milžinai pasauliai, žaidžia sau vaikučiai.

Audros siaučia debesyse,
laivai žūna vandenyse,
mirtis baldosi duryse —
ir vaikučiai ramiai žaidžia.

O tenai prie jūros kranto, kur susitinka amžini pasauliai, renkasi pažaisti mažyčiai vaikučiai.

* * *

Mylimojo dovana — Lovers Gift — Die Gabe des Liebenden. — Patsai pavadinimas jau rodo ir turinį, kaip ir apskritai Tagorė savo raštus labai tikslingai vardais pažymi. Tai taip pat meilės poėmos ir dainos, kaip ir "Daržininke", tik šitame rinkinyje yra tikrų dainų Tagorės improvizuotų, ir net ne jo, o klausytojų užrašytų; šios dainos anglų ir vokiečių kalbų vertimuose taip pat paduota prozoj, kaip ir kitos visos. Vieną tokių dainų čia išvertęs paduodu:

K u r y r r i n k a tau, mano daina? Ar ji yr ten, kur mokslininkas su savo pasenėjusiųjų pergamentų dulkėms vasaros grožybę teršia? ar ten, kur žmonės ginčą begalinį kelia nuolat del to, ar branduolys prie lukšto taikos, ar lukštas branduolio vis žiūri? ar ten, kur pageltonavę rankos raštai susiraukę į gyvenimo labai greit bėgančią tuštybę žiūri? — Daina mano atsako: O ne — ne, ne!

Kur yr rinka tau, mano daina? Ar ji yr ten, kur visko pilnas turtingasis savuos murmuro rūmuos išsiskėtęs didžiuojas knygų tarpe, kurios oda ir auksu apdarytos, vergų nuo dulkių vis apvalomos lentynose sau stovi, o jų neperskaityti lapai nežinomajam Dievui paaukoti? — Mano daina, atsidūsėjus sunkiai, sako: O ne — ne, ne!

Kur yr rinka tau, mano daina? Ar ji yr ten, kur jaunikaitis ant savo knygų pasilenkęs sėdi, kai jojo dvasia jaunystės sapno karalystėj vaikšto? ar ten, kur proza iš sakyklos trykšta ir širdyje tikra poėzi-

ja vis slepias? ar tu norėtum ten, toj dulkių netvarkoj, slapuką žaisti? — Mano daina rimtai ir abejodama vis — tyli...

Kur yr rinka tau, mano daina? Ar ji yr ten, kur jauna moteriškė savo namuose dirba ir akies mirksnį tik atspėjus į miegamąjį skuba, kad iš po pagalvio romansų knygą išsiimtų, kuri pilna josios plaukų kvėpėjimo pris'gėrus ir jau kurią josios mažiukas savoms rankytėmis bežaisdamas vra gerai apdraskęs? Mano daina krūpčioja ir tik neaiškų norą dreba.

Kur yr rinka tau, mano daina? Ar ji yr ten, kur net tyliausias paukščio balsas neišgirstas nepraskamb, kur vandenio čiurlenimas visai suprantams būna, kur visos šio pasaulio arfų stygos dvi širdis karštai plakančias pripildo? Ir manoji daina iš džiaugsmo šaukia: Taip, taip!...

Apskritai šitame Tagorės lirikos rinkinyje yra daugiau margumo — tyriausia lirikos poėzija kartojasi su daina ir net su mitais pasaka (pav. paskutinėse eilėse pasakojama apie mergaitę, kuri drauge su kitomis buvo karaliaus pasiųsta privilioti moteries nemačiusį askėtą — jaunikaitį; panašių pasakojimų yra Vedose, tik ten paprastai pasiseka tokį jaunikaitį nesunkiai privilioti, o čia mergaitė sugryžo tikslo nepasiekusi ir pati jaunikaičio nekaltu naivumu bei šventumu sužavėta).

* * *

Prie kito kranto — Zum andern Ufer. Tai naujausias Tagorės lirikos rinkinys vokiečių kalbos vertime pasirodęs. Išrodo, lyg tai būtų geriausieji skirsniai iš visų kitų, ypač iš "Daržininko" ir "Gitanjali" surinkta, nors čia visai nauji kūriniai. Paduodu tik porą pavyzdžių.

1 (16).

T u a t ė j a i beauštant prie mano durų ir dainavai; man nepatiko, kad aš buvau pabudinta iš miego, ir tu nepastėbėtas vėl nuėjai šalin.

Tu atėjai vidudienį ir vandenio prašei; tai trukdė vėl man dirbti, ir tu išbartas turėjai eit tolyn.

Tu atėjai ir vakarą su savo degančia šviesa. Aš išsigandus tavęs tuojau duris užsidariau.

Dabar vidunaktį viena aš sėdžiu tamsiame kambaryje ir laukiu tavęs, kurį bardama variau tolyn nuo savęs.

11 (44).

D ž i a u k i s!

Nes grandiniai nakties jau sutrūko, sapnai jau prapuolė.

Tavo pasaulis savąjį apsiaustą perplėšė. ryto žiedai jau pražydo; pabusk, o miegali!

Šviesos sveikinamieji linkėjimai iš rytų į vakarus plečias, ir ant sugriauto kalėjimo sienų pergalės giesmės girdėti.

* * *

Apskritai Tagorės lirikos aprašyti negalima, ir net duodant pačiam Tagorei trumpomis ištraukomis kalbėti negalima parodyti to, kas iš tikrųjų yra. Nes nors jo lirikos rinkiniai sudėti iš atskirų giesmių, himnų, dainų, eilių ir sakmių, kurių kiekvienas turi savo pabaigtą mintį ir formą, bet niekuomet negalima užmiršti, kad visa tai yra tik nuotrupos ir ištraukos iš rinkinių, kur viskas viena bendra mintimi yra sujungta ir del to viskas gražiau, pilniau ir giliau ten išeina. Be to, reikia neužmiršti, kad tiek vokiečių, tiek anglų kalbos net paties autoriaus darytieji vertimai negali pilnai duoti to, kas yra bengalų kalbos originale, ypač kad beveik visa Tagorės lirika pirmiausia nerašyta, o išsyk dainuota arba giedota, ir originale perdėm turi ne tik ritmą, bet savo ypatingas formas ir rimą.

B. Dramos.

Rabindranath Tagorės dramos yra tos pačios kilmės, kaip ir jo lirika, t. y. kilo savaime iš tam tikrų jausmų ir noro tuos jausmus bei mintis savo klausytojams dramos paveikslais parodyti. Patsai Tagorė

savo dramose dažnai aktingai dalyvauja kaip režisierius ir net artistas, kada jos statomos namie arba jo mokykloj (o paprastai jo dramos pirmiausia ten ir statomos).

Tagorės dramose lengva pastebėti tam tikras paralėlizmas. Taip, jo "Chitra" — labai primena "Daržininką". "Paštą" — "Pilnėjantį mėnulį", "Tamsaus kambario karalius", — "Gitanjali" ir t. t.

Rašo savo dramas Tagorė ne visai taip, kaip mums europiečiams priprasta. Paėmęs jo dramą į rankas ir atsivertęs veikiančiųjų asmenų sąrašą, niekuomet nerasi jokių paaiškinimų — nei kiek metų, nei kokios svarbiausios būdo ypatybės, nei kitų smulkmenų, kurių nepraleidžia nepabrėžę Europos dramų rašytojai. Tagorės veikiamojo asmens būdas ir kitos ypatybės paaiškėja savaime be jokių aiškinimų pačiuose veiksmuose.

Tamsaus kambario karalius. — The King of the dark Chamber. — Der König der dunkeln Kammer.

Kad skaitytojai bent šiokį tokį supratimą apie Tagorės dramas įgyti galėtų, kiek plačiau mėginsiu nušviesti mums, europiečiams, gal lengviausiai suprantamą ir savo paveikslais artimiausią dramą — "Tamsaus kambario karalių".

Scenos uždangai pasikėlus, mes matome kryžkeles, kur į visus kampus ir į visus kraštus eina vienodo pločio ir lygiai tiesūs keliai — kiekvienas vis į kitą pusę. Žmonės keleiviai vaikšto visais tais keliais ir vieni eina šen, kiti ten. Sargas pačioj kryžkelėj stovi ar vaikšto — jis tolyn nenueina.

P i r m a s ž m o g u s. Ei, žmogau!

S a r g a s. Ko reik jums.

A n t r a s ž m o g u s. Kuriuo keliu mes turim eiti? Mes esame čia svetimi. Mes prašom, sakyk mums, kuris čia tikras kelias?

S a r g a s. O kur jūs norit eiti?

T r e č i a s ž m o g u s. Kur ta didžioji šventė turi būt, žinai tu. Kuriuo keliu reik eiti?

S a r g a s. Vienas kelias čia yra lygiai taip geras, kaip ir antras. Kiekvienu keliu jūs ten nueisit. Eikit tiesiog pirmyn ir tikrai jūs nepaklysit (tai pasakęs sargas visai nueina šalin).

P i r m a s ž m o g u s. Klausyk, ką tasai juokdarys mums sako: "Kiekvienu keliu jūs ten nueisit". Kokiam tikslui tada tiek daug kelių laikyti?

* * *

Taip prasideda šita be galo įdomi, graži ir turiningа drama. Bet žodžiais čia visko neperduosi — reikia pačiam matyti ir girdėti iš gero režisieriaus vadovybės išėjusį tą ypatingą keleivių ir sargo balsą, — tik tada iš pirmųjų žodžių ir pirmojo paveikslo pamatai, kad tikrai kas nors didžia ir galinga bei paslaptinga čia turi būti. —

Sargui nuėjus, palikę trys keleiviai dar valandėlę kalbasi toliau. Į pirmojo keleivio nustebusį klausimą — "kokiam tikslui tada tiek daug kelių laikyti", jei visi jie į tą pačią vietą eina, antrasis pataria del to tiek daug nesirūpinti, nesą: "kiekviena šalis turi teisės savo reikalus savo noru tvarkyti". "O kas del kelių mūsų valstybėje — sako toliau tas pats keleivis — tai jų beveik visai nėra, tik siauri kreivi takeliai", nes "mūsų karalius — toliau jis kalba — laisviems keliams netiki; jis mano — kiek yra šalyj kelių, tiek pat yra skylių jo pavaldiniams iš jo karalystės pabėgti. Šičia visai atvirkščiai — niekas niekam čia nepastoja kelio, niekas nieko neturi prieš tai, jei kas nors kur nori eina — bet tik noro yra; ir vis delto čia žmonės visai nemano iš savo valstybės bėgti. Jei tokie keliai būtų pas mus, tai tikrai trumpiausiu laiku mūsų šalis visai be žmonių paliktų".

Keleiviai besistebėdami del keistos tvarkos ir besiginčydami nueina sau, o tuo tarpu vaikų būrio apsuptas ateina —

T. ė v u k a s. Vaikai, mes šiandien turime su pietų vėju grumtis — ir mes neturim nugalėti būti. Mes tol dainuosim, kol visus kelius savo džiaugsmo dainomis pripildysim.

Ir čia vaikai su tėvuku pavasario dainą dainuodami tolyn nueina. Tuo tarpu ateina keletas piliečių kalbėdami. —

P i r m a s p i l i e t i s. Pagaliau negalima nenorėti, kad karalius bent jau šią vieną dieną sau pasivelytų pasirodyt. Kaip labai negera šitoj karalystėj gyventi ir jo nei vieno karto nepamatyti.

A n t r a s p i l i e t i s. Kad tu tik žinotum šios paslapties tikrąjį tikslą! Aš tau galėčiau ir pasakyti, jei tu tylėt galėtum...

Po ilgo varžymos ir užtikrinimų, kad niekam "paslaptis" nebus išduota, galų gale antrasis pilietis, kuris pasirodo Virupakša vadinasi, tyliu balsu kaip kokią didžiausią paslaptį pasako, jogei del to esą jų karalius niekam nesirodo, kad jis labai biauriai išrodąs.

Bet toksai dalyko paaiškinimas ne visus piliečius įtikina ir prasideda tolimesnis ginčas, kuriame vienas antrą pradeda neištikimybėj įtarti, o vienas pilietis, vardu Višu, "paslaptį" pasakiusiam tiesiog pasako: "Mielasis teisėtumo šule! Ar tu manai, kad kitas karalius bent kiek abejotų, kad tau liežuvį nupiovęs šunims suėst numest? Ir tu drįsti sakyti, kad mūsų karalius akims nebūt malonus?"

Taip besiginčydami šitie piliečiai nueina, bet tuojau visas būrys kitų piliečių ateina, kurie iš visų pusių apsupę atsiveda tą patį tėvuką.

A n t r a s p i l i e t i s. Tėvuk, šis tas man šiandien ramumo neduoda...

T ė v u k a s. Kas yr?

A n t r a s p i l i e t i s. Šįmet kiekviena šalis į mūsų šventę savo žmonių yra atsiuntus, ir kiekvienas jų klausia: "Viskas gražu ir puiku, — bet kur jūs karalius?" ir mes nežinom, ką atsakyti turim. Tai yra urvas, kuriame kiekvienam iš mūs priklu čia būti.

T ė v u k a s. "Urvas", sakai tu! Kaip tai, juk visas kraštas yra karaliaus sklidinai pripildytas: ir tu vadini jį "urvu"! Kaip tai, juk jis kiekvieną iš.mūsų karalium apvainikavo!

Ir čia tėvukas, o paskui jį ir kiti pradeda unisionu dainuoti:

Mes esam visi karaliaus karalystėj karaliai.

Jei taip nebūtų, kaip gi galėtum tikėtis jį susitikti širdyje!

Mes darom, ką norim, ir vis delto darom, ko jisai nori;

Mes nesame baimės grandiniais prie vergų pono karaliaus kojų prirakinti.

Jei taip nebūtų, kaip gi galėtum tikėtis jį susitikti širdyje!

Mūsų karalius kiekvieną mūs gerbia, delto jis patsai gerbia save.

Jokia tuštybė negal mūs apsupti su savo melų apkasais.

Jei taip nebūtų, kaip gi galėtum tikėtis jį susitikti širdyj! Ir t. t.

Piliečiai truputį aprimsta, bet vis delto negali sutikti, kad karalius savęs nei savo valdžios visai nerodo ir tuo būdu leidžia kiekvienam be bausmės baimės savo karalių plūsti ir t. t. Bet ir tėvukas juos ramina sakydamas, kad "plūdimais karaliaus taip pat negalima paliesti, kaip pučiant negalima užgesinti saulės". O kada prie jų prisiartina ir anksčiau buvusieji piliečiai — Višu ir Virupakša — ir kada Višu pasipiktinęs ima pasakoti, kaip Virupakša pasakojo, būsią karalius del savo biaurios išvaizdos nesirodąs, — tai tėvukas visai ramiai ir linksmu, kaip visuomet, veidu ramina:

"Bet kam taip pyksti, Višu? Jojo karalius tikrai turi biauriai išrodyt, nes kaip gi kitaip Virupakša savojoj karalystėj tokį veidą galėtų surasti. Savo karalių jisai padarė savo paveikslu, kaip jis jį veidrodyj mato".

O kada Virupakša vis daugiau prieš savo karalių pradeda prasimanyti, kiti supykę ima grasinti čia pat jį išplieksią — tėvukas ir juos visus ramina sakydamas:

"Draugai, kam taip karščiuotis? Bėdnas žmogelis rengiasi savo šventę daryti, delto jis ir kalba (dainuoja) apie karaliaus biaurumą. Eik toliau, Virupakša, tu rasi daugybę žmonių, kurie tau ir tikės! Daug laimės jųjų draugystėj".

Čia tėvukas ir visi piliečiai nueina savo keliais. Tuo tarpu vėl pasirodo tie svetimok žemės keleiviai, kurie pačioj pradžioj kelio ieškojo — Bhavadatta, Kaundilya ir Janardan — ir eidami šitaip sau kalba:

B h a v a d a t t a. Man atėjo į galvą mintis, Kaundilya, kad šitie žmonės jokio karaliaus neturi. Tik jie kaip nors sugebėjo gandus paleisti, būk turi.

Ka u n d i l y a. Aš manau, kad tu sakai tiesą. Mes visi žinom, kad svarbiausia, kas kiekvienam ir kiekviename krašte į akį puola, tai karalius, kuris paprastai jokios progos nepraleidžia, kad pasirodytų.

J a n a r d a n. Bet žiūrėk kokia visur perdėm puiki tvarka — kaip tu gali be karaliaus visa tai paaiškint?

B h a v a d a t t a. Taip, ar tai išmintis, kurios tu pasiekei taip ilgai savo viešpačiui tarnaudamas? Kam gi būtų reikalo karalių turėti, jei be jo jau tvarka ir santarvė būtų?

J a n a r d a n. Visi šitie žmonės čia susirinko, kad pasilinksmintų per šventę. Ar tu manai, galėtų tai atsitikti anarchijos krašte?

Kiti du kelionės draugai visiškai sutinka, kad tvarka ir viskas kita šioj žemėj eina kuo puikiausia, bet kur karalius? — jie klausia. Į tai vėl Janardanas atsako, kad "iš patyrimo yra žinoma, jog netvarka ir anarchija gali ir tenai būti, kur karalius yra, — bet ką mes matome šičia? — jis klausia.

Taip besiginčydami keleiviai toliau nueina. O tuo tarpu iš tolo pasigirsta daina, kurią dainuoja ateinanti vyrų minia. Čia pat tuojau pasirodo karaliaus pasiuntinys su karaliaus sargais ir tuojau paliepia visiems iš kelio pasitraukti. Nustebę piliečiai pradeda niurnėti — ką gi, sako vienas iš jų — kas atsitiko, ar mes kokie šunes, kad turim iš kelio trauktis? O kada karaliaus pasiuntinys pasako, jog patsai karalius tuo keliu ateina — piliečiai ima iš jo juoktis: — "kas gi kada girdėjo, kad mūsų karalius leistų šitiems rėksniams apie save skelbti?"

Bet tuo tarpu ima rodytis vėliavos ir kiti besiartinančios karališkos didybės ženklai. Piliečiai nustebę pritilsta ir ima vienas kitą del karaliaus apkalbėjimo kaltinti, skųsti. Vienas iš piliečių tarpo, vardu *Kumbha, ima teisintis, kad jis delto karaliaus pasiuntiniui taip prieštaravęs ir netikėjęs, kad jau vieną* kartą jis skaudžiau apsigavo ištikimai tarnaudamas apgavikui, kuris su didžiausia iškilme karalium buvo pasiskelbęs. Jis tai tiesiog savo likimo nelaime vadina: "Kada karaliaus apgavikas pasirodė — aš žodžio nepratariau, o dabar, kada gal būt tikrasis karalius ateina, tai aš kalbu, kaip išdavikas". Bet į tai kitas pilietis, Madhav, atsako, kad jo principu "karaliaus visuomet reikia klausyti — ir tai nieko nereiškia, ar jis tikras ar netikras". "Nes ką mes žinome apie karalius, kad galėtume apie juos spręsti!... Aš visuomet klausau ir gerbiu — jis sako: jei tai yra tikras karalius — gerai, puiku; jei ne — ką gi tai kenks?"

Tuo tarpu pasirodo ir patsai karalius visoj savo didybej ir puikybėj daugybės tarnų apsuptas ir žibančiomis brangenybėmis išpuoštas. Net tie, kurie pirma iš karaliaus juokės ar netikėjo, kad jis gali pasirodyti, dabar į pirmas eiles spraudžias, kad tik karalius juos pamatytų. Visi rykauja, karalių sveikina. Tik vienas Kumbha nustebęs žiūri ir sau vienas kalba: "Paslaptis didėja. Aš eisiu tėvuką atsivesti". Bet kada Kumbha su tėvuku sugrįžta, karalius jau būna toliau nuėjęs. Kumbha stengiasi tėvuką įtikinti, kad tai tikrai karalius buvęs, nesą "ne vienas ir ne du jį savo akimis matę, bet šimtai ir tūkstančiai". Bet tėvukas atsako:

"Tai juo daugiau visas dalykas yra įtariamas. Kada gi mūsų karalius mėgino žibučiais ir puikybe savo žmonių akis apdumti? Tai ne karalius, kuris tokį triukšmą kelia per šalį važiuodamas".

Bet Kumbha vis nenusileidžia. Jis sako, kad gal būt šį kartą del tokios didelės iškilmės — pavasario šventės — karalius tikrai nusprendė žmonėms visoj

savo didybėj pasirodyti — pagaliau, girdi, negalimas daiktas, kad tokioj grožybėj galėtų kas kitas, ne karalius pasirodyti. Bet tėvukas atsako:

"Jei mano karalius nutartų pasirodyti, tai tavo akys jo vistiek nematytų, nes jis niekuo nuo kitų nesiskirtų — nes jis yra vienas iš žmonių tarpo ir jis minioje būna".

I. Pirmasis aktas — paveikslas pasibaigia tuo, kad tėvukas meta įtikinėjęs Kumbha, jog tai ne karaliaus būta, ir nueina dainuodamas su savo draugu, kuris išrodo ne visai pilno proto.

II. Antrasis paveikslas nuveda mus į tikrojo karalius rūmus. Nieko nematyti, tik viena, kambario pavidalo tamsuma, iš kurios girdėti dviejų moterų pasikalbėjimas.

V i e n o s m o t e r i e s b a l s a s (karalienė Sudaršana). Šviesos, šviesos! Kur yr šviesa? Ar šitam kambaryj žiburio nežibina niekad?

A n t r o s i o s m o t e r i e s b a l s a s (karaliaus ir karalienės tarnaitė Suragama). Visi kiti tavo rūmų kambariai yra šviesūs — ar tu niekuomet nenori iš šviesos į šią tamsią vietą ateiti?

S u d a r š a n a. Bet del ko šis kambarys turi tamsus būti?

S u r a n g a m a. Nes kitaip tu nei šviesos nei tamsos nepažintum.

S u d a r š a n a. Nuolat šiam tamsiam kambaryj būdama tu pripratai keistai ir tamsiai kalbėti — aš taves negaliu suprasti, Surangama. Pasakyk man bent, kurioj rūmų dalyj šisai kambarys yra? Aš negaliu nei įėjimo pažinti, nei surast kur išeiti.

S u r a n g a m a. Šis kambarys yra giliai apačioj, pačioj žemės širdyj. Karalius jį tiktai del tavęs įtaisė.

S u d a r š a n a. Tikrai — jis turi kambarių daugybę, delko jis šitą tamsų kambarį būtent man įtaisė?

S u r a n g a m a. Kitus visus tu gali šviesiuos

kambariuos sutikti: bet savo viešpatį tu gali tik šiame tamsiame kambaryje pamatyti".

Toliau karalienė siūlo dovanų tarnaitei, kad ji bent kiek tą tamsųjį kambarį apšviestų, bet ši nesutinka. Nieko aiškaus neišgauna iš Surangaitos ir apie karaliaus išvaizdą, nors Surangaita rodos turėtų jį gerai pažinti, nes patsai karalius ją paskyrė tą kambarį saugoti, taip pat jos tėvą karalius buvo skaudžiai nubaudęs del lošimo. Pati Karalienė šviesoje karaliaus dar niekuomet nebuvo mačius, net jos motyna prieš vestuves nieko aiškaus negalėjusi pasakyti ir nepasakiusi, nors ji ir vadinus puikiausiu ir gražiausiu pasaulyj.

Taip bekalbant ir patsai karalius ateina. Čia karalienė būtinai užsispiria ir ima prašyti, kad bent vieną kartą dienos šviesoje jis jei pasirodytų. Karalius atkalbinėja, sako, vistiek jo tarp kitų žmonių nepažinsianti. Bet karalienė sako, kad iš miliono vyrų ji jį išskirsianti. Karalius tada nusileidžia ir sako, kad jis būsiąs drauge su visais žmonėmis pavasario šventėje ir tegu karalienė, jei taip įdomauja, jį randa.

III. Trečiasis paveikslas rodo pasilinksminimų daržą, kur žmonių minios susirinkę pavasario šventės švęsti. Į minios tarpą ateina Avanti, Košala, Kantši ir kiti keturi svetimų valstybių karaliai, kurie taip pat buvo pakviesti į pavasario šventę. Karaliai pyksta ir stebisi, kad juos visai nepasitinka patsai karalius ir net jiems atskiros vietos nėra paruošęs. Kantši sako: "Kas tai per būdas kraštą valdyti? Karalius ruošia šventę miške, kur paprasčiausieji ir žemiausieji žmonės laisvai gali įeiti!" Kitas karalius, Košala, ima abejoti, ar apskritai čia karalius yra. Bet Avanti pabrėžia, kad del karaliaus jis nesiginčija, bet kad yra karalienė vardu Sudaršana — tai tikrai visiems yra žinoma. Ir karaliai tariasi bent karalienę mėginti pamatyti. Tuo tarpu pasigirsta didelis triukšmas — tai Tėvukas su vaikų būriu pro šalį eidamas linksmai dainuoja. Jiems praėjus pasirodo karališkoji sargyba. Svetimų kraštų karaliai nustemba, kada jiems pasako, jog patsai karalius šventei vadovauti ateina, bet vienas karalių, Kantši, netiki, o, iš tolo

pamatęs "Karaliaus" veidą, ima įtikinėti, kad žmogus, kuris karaliaus rūbais apsitaisęs artinasi, "išrodo kaip nudažyta karaliaus kaukė", ir pasižada tariamą "karalių" demaskuoti. Tai jam gana lengvai ir pasiseka. Iš syk tariamas "karalius" dar tikrąjį karalių mėgina vaidinti, bet prie sienos prispirtas ir prigrasintas prisipažįsta, kad tikrai jis nėra joksai karalius; bet žmonės jam tikį vis labiau ir labiau, ir jis prižada padaryti visa, ką tik šie svetimų kraštų karaliai norės, jei jam bus leista šioj šalyj viešpatauti. Svetimieji karaliai sutinka su sąlyga, kad jis visur kur jų klausys, o pirmiausia jis turįs pasirūpinti, kad jie pamatytų karalienę Sudaršaną. "Karalius" prižada ir keliauja šventei vadovauti.

IV. Ketvirtasis paveikslas nuveda mus į karaliaus rūmų bokštą, kur karalienė Sudaršana kalbasi su savo drauge Rohini. Iš kalbos patiriam, kad karalienė su savo drauge buvo nuėjusi šventės iškilmių pažiūrėti ir karaliaus ieškoti. Karalienė džiaugiasi karalių pažinusi ir duoda savo draugei nunešti gėlių — jisai žinosiąs nuo ko be jokių aiškinimų. Bet Rohini sugrįžus pasako, kad tariamas karalius visai neparodė, kad jis ką nors žinotų ir tik šale sėdinčiam svetimos žemės karaliui Kantši priminus, kad tai karalienės meilės dovana, atsipeikėjo. Taip pat Kantši, nuėmęs nuo tariamo karaliaus perlų karolius, davęs karalienei dovaną atnešti. Čia karalienė pamato, kad ji tapo apgavimo ir apsigavimo auka.

V. Penktasis paveikslas rodo vietą netoli vartų prie šventės daržo. Tėvukas su piliečių būriu ir šiaip žmonės kalba apie šventę, stebisi karalių atsiskyrimu, dainuoja. Jiems nuėjus pasirodo tariamasis karalius ir Kantši, kurie šitaip kalbasi:

K a n t š i. Tu turi visa daryti lygiai taip, kaip aš tau sakiau. Naprivalo nei jokios klaidos įvykti.

"K a r a l i u s". Nebus jokios klaidos.

K a n t š i. Karalienės Sudaršanos namas yra ten prie...

"K a r a l i u s". Taip, Viešpatie, vietą aš pastebėjau.

K a n t š i. Visa, ką tu turi daryti, tai daržą padegti, o iš sumišimo tu savo naudą turėsi ir per jį prie savo tikslo prieisi.

"K a r a l i u s". Aš apie tai galvosiu.

K a n t š i. Žiūrėk, ponas pretendentai, aš negaliu kitaip manyti, kad nereikalinga baimė mus tik klaidina — iš tikrųjų šiame krašte nėra jokio karaliaus.

"K a r a l i u s". Mano vienintėlis tikslas — šį kraštą nuo anarchijos apsaugoti. Paprastas žmogus be karaliaus negali gyventi — ir vistiek ar karalius yra tikras ar netikras. Anarchija visuomet yra pavojaus šiltinis.

K a n t š i. Maldingasai tautos geradari, tavo stebėtinas pasiaukojimas tikrai mums visiems pavyzdžiu turėtų būti...

VI. Šeštasis paveikslas — karaliaus darže. Didelis sujudimas. Daržininkai skubiai bėga šalin. Į Rahini paklausimą, kodel jie bėga, daržininkai atsako, — kad savo karaliaus šaukiami tai daro, nes gresiąs pavojus. Nustebęs ateina karalius Košala, vėliau Avanti, kuriuodu ieško tariamojo karaliaus ir savo draugo Kantši, bet Raohini jiedviem taip pat nieko negali paaiškinti, lygiai kaip negali kelio išeiti parodyti. Tuo tarpu ima rodytis iš visų pusių gaisro pašvaistės. Rohini, kuri buvosi ypatingoj netikrojo karaliaus ir Kantši malonėj, pradeda negera jausti.

VII. Septintasis paveikslas — karalienės rūmų vartai, o prie jų tariamasis karalius ir Kantši.

"K a r a l i u s". Ką tu padarei, Kantši?

K a n t š i. Aš norėjau tik šią daržo dalį prie rūmų padegti. Aš visai nemaniau, kad ugnis taip greitai į visas puses išsiplėstų. Sakyk man greičiau, per kur iš šio daržo išeiti?

"K a r a l i u s". Aš negaliu nieko tau apie tai pasakyti. Tie, kurie mus čia atvedė, visi pabėgo.

K a n t š i. Tu esi šioj žemėj gimęs — tu turi kelią žinoti.

Tariamasis karalius atsako, kad jis niekuomet karaliaus soduose — daržuose nėra buvęs ir net grasinamas negali kelio parodyti. O kada Kantši piktas paklausia — "del ko tad tu čia valkiojeis ir žemės karalium skelbeis?" — tariamasis karalius su ašaromis puola į žemę ir sako, kad jis nėra joksai karalius, o maištininkas, ir ima šaukti tikrąjį karalių, kad jį nubaustų.

Tuo tarpu iš visų pusių girdisi pagalbos šaukiamieji balsai. Pasirodo karalienė Sudaršana, kuri puola prie tariamojo karaliaus ir prašo iš gaisro gelbėti. Bet tariamasis karalius meta nuo galvos karaliaus vainiką ir prisipažinęs, kad jis nėra karalius, o tik apgavikas, nueina su Kantši šalin. Tuo tarpu ugnis apima karalienės rūmus. Karalienė su žodžiais — "Aš eisiu į degančius rūmus — tai yra mano mirties liepsnos!" — įeina į rūmus.

VIII. Aštuntasis paveikslas rodo vėl tamsųjį kambarį, kuriame matyti karalienė ir girdėti karaliaus balsas. Karalius ramina karalienę sakydamas, kad čia ugnis jos nepasieks. Bet karalienė sako: "Aš jokios ugnies (nieko) nebijau — bet gėda mane, kaip ugnis apėmus — ji savo liepsnomis degina ir džiovina mano veidą, mano akis, mano širdį ir kiekvieną mano kūno sąnarį". Karalius toliau ramina sakydamas, kad visa tai praeis. Bet karalienė tvirtina, kad nepraeis, — ji ant savo kaklo nešioja svetimus karolius, kuriuos ji priėmusi kaip dovaną nežiūrint į tai, kad žinojusi, jog tai ne jos vyro dovana. Karalius sako, kad vis delto ji turėtų džiaugtis, nes jos noras yra išsipildęs — ji jį pamačiusi. Karalienė atsako, kad taip, ji pamačiusi, bet kiek baisybių, kiek baimės! — "Baisu — aš negaliu galvoti, ką aš mačiau. Juodas, juodas — tu esi juodas, kaip amžina naktis! Aš tik vienu baisiu žvilgsniu tave pamačiau. Liepsnos apšvietė tavo veidą — ir tu išrodei, kaip baisiausia naktis, — aš užsimerkiau, nes negalėjau į tave žiūrėti". Karalius atsako, kad tai jos pačios kaltė, jis ją iš anksto įspėjo, nes jo matyti negali, kas nėra prisirengęs, del to jis ir norėjęs pamažu pripratinti.

S u d a r š a n a. Bet atėjo nuodėmė ir visas tavo viltis sunaikino — aš negaliu ir pamanyti apie galimybę su tavimi būti.

K a r a l i u s. Su laiku pasirodys galima, mano karaliene. Biaurus, tamsus juodumas, kuris šiandien tave ligi pat sielos gelmių baime pripildė, vieną dieną pavirs į laimę ir džiaugsmą. Kam kitam tat mano meilė būtų?

K a r a l i e n ė. Negali būti, nėra galima. Ką t a v o meilė viena gali padaryti? M a n o meilė nuo tavęs nusigręžė.

Toliau karalienė pasako, kad tariamojo karaliaus gražumas ir tikrojo karaliaus juodumas savo padarė — ji jo nemyli, nemylės, ir jis gali bausti ją kaip nori. Bet karalius bausti visai nemano. "Tu turi pilniausią laisvę daryti kas tau patinka" — jisai atsako.

Šioj vietoj prasideda tikroji tragedija lyčių santykio pagrindu. Karalienė ima išmetinėti, kad ji buvusi suklaidinta, visi jai sakę, karalius esąs gražus, malonus, o čia pasirodo "juodas kaip naktis". Tuo tarpu anas, kurį ji mačiusi, esąs taip gražus ir malonus, kad dabar tolimesnis gyvenimas su savo tikruoju vyru karaliumi jai yra negalimas. Karalius klausia: "Ar tu nenori nei pamėginti?"

S u d a r š a n a. Nuo vakar dienos aš mėginau, — bet juo labiau aš mėginu, juo labiau mano širdis priešinasi. Jei aš prie tavęs būsiu, nuolatos mane kankins ir kurstys mintis, kad aš esu netyra, kad aš esu netikra ir nepatikima.

K a r a l i u s. Tada gerai, tu gali taip toli nuo manęs atsitraukti, kiek tu tik nori.

S u d a r š a n a. Aš negaliu nuo tavęs bėgti — kaip tik del to, kad tu man netrukdai bėgti. Del ko tu mane nesulaikai, neimi už plaukų ir nesakai: "Tu neprivalai eiti!" Del ko tu manęs nemuši? O, bausk mane, stumk, mušk su abiem rankom! Bet tavo nesipriešinąs tylėjimas varo mane į pašėlimą — o, aš negaliu iškęsti!

K a r a l i u s. Del ko tu manai, kad aš iš tikrųjų tyliu? Iš kur tu žinai, kad aš nemėginu tave sulaikyti?

S u d a r š a n a. O, ne, ne! — aš negaliu pakęsti — bark mane garsiai, paliepk man perkūno balsu, versk mane žodžiais, kurie visa kita mano ausyse nustelbtų — neleisk manęs taip lengvai, taip švelniai nuo savęs!

K a r a l i u s. Tu gali laisvai pasirinkti ir pasielgti kaip nori, bet kodel aš turėčiau tau leisti sprukte pasprukti?

S u d a r š a n a. Tu nenori manęs leisti? Gerai, tat aš turiu eiti!

K a r a l i u s. Tat eiki!

S u d a r š a n a. Tada manęs peikti negalima. Tu galėjai mane jėga sulaikyti, bet tu nesulaikei! Tu man netrukdei — ir aš dabar eisiu. Paliepk savo sargybai, kad manęs neišleistų!

K a r a l i u s. Niekas tau nepastos kelio. Tu gali taip laisvai sau eiti, kaip debesys audros varomas.

K a r a l i e n ė. Aš negaliu ilgiau ištverti — kas nors manyje mane tolyn varo — varo nuo mano inkaro! Gal būt niekuomet jau nesugrįšiu.

Taip tardama karalienė greitai apleidžia pilį ir išeina. Ateina dainuodama Surangama. Netrukus sugrįžta karalienė Sudaršana tarydama: "Karaliau, o karaliau!"

S u r a n g a m a. Jisai išėjo.

S u d a r š a n a. Išėjo? Gerai tat... tat jis mane galutinai atstūmė! Aš sugrįžau, bet nei akies mirksnio manęs palaukt negalėjo! Tat labai gerai, dabar aš esu visai laisva...

Karalienė su Surangama apleidžia galutinai karaliaus rūmus.

IX. Devintasis paveikslas rodo Kanya Kubja karaliaus, Sudaršanos tėvo, buveinę. Ministeris praneša apie karaliaus dukters, Sudaršanos, sugrįžimą, ir klausia nurodymų, kuriuos rūmus jai paruošti. Bet senis karalius nei girdėti nenori: "Jei moteris nuo tikrojo kelio atsitolina — tada ji pasi-

rodo pripildyta didžiausių biaurybių". "Savo karalienės vietą ji savo laisvu noru apleido — ir jei nori mano namuose būti, ji turi dirbti kaip paprasta tarnaitė" — toksai yra senojo tėvo nusprendimas.

X. Dešimtasis paveikslas rodo Sudaršanos tėvo rūmų vidų, Sudaršana su Surangama prie darbo kalbasi. Sudaršana klausia Surangamos, ar ji nemano, kad karalius ateisiąs jos ieškotų, o kada Surangama tyli, ji sako, kad jei ir ateitų — vistiek ji prie jo negrįžtų, nes jo pasielgimas yra žemas, biaurus. Ji džiaugiasi ir didžiuojasi "stebėtinu prasižengimu", kurį padarė tariamasis karalius Suvarna (iš tikrųjų Kantši) padegdamas karaliaus daržą ir rūmus.

Tuo tarpu pasirodo dulkių debesys ir karaliaus vėliava. Sudaršana mano, kad karalius jos ieškoti ateina. Ji didžiuojasi, ji žada parodyti jojo žemumą ir — vistiek negrįžti! Bet kada Surangama sugryžus pasako, kad tai ne jos karalius, o Suvarna su Kantši ateina, Sudaršana pyksta ir vėl dirbtinai didžiuojasi.

XI. Vienuoliktasis paveikslas mus nuveda į Kantšos stovyklą. Prie Kantšos yra Suvarna. Kantši Sudaršanos tėvo pasiuntiniui liepia savo karaliui pranešti, kad jis nieko iš jo nenori, tik dukters, karalienės Sudaršanos, ir grasina, jei nesutiktų. Tuo tarpu atėjęs kareivis praneša, kad karaliai Avanti ir Kalinga su savo armijomis atitraukia, o vėliau pasirodo ir Virat, Pantšal ir Vidarbha su savo armijomis. Visi jie, išgirdę apie Sudaršanos pabėgimą, atėjo jos sau pasigrobti (visi jie tie patys karaliai, kurie buvo pakviesti į pavasario šventę, mėgino pakelti sumišimą ir buvo tamsiojo kambario karaliaus nugalėti, bet nebausti ir vėl paleisti). Kantši mato, kad gali būti blogai, jei jis vienas su kitais nesusitaręs mėgintų Sudaršanos tėvą pulti — del to jis eina prie jų susitarti, kad bendrai pultų.

XII. Dvyliktasis scėnos paveikslas yra tas pats kaip dešimtasis. Iš Sudaršanos kalbos su Surangama matyti, kad nuo kurio laiko eina didžiausi mūšiai tarp Sudaršanos tėvo ir kitų septynių karalių,

kurie bendrai su Kantši Sudaršanos reikalavo, armiją. Suvarna pat pradžioje norėjęs pabėgti, bet Kantši sulaikęs ir laiko, kaip belaisvį. Sudaršana gailisi savo pasielgimo ir trokšta, kad josios karalius ateitų jos tėvo gelbėti. Tuo tarpu ateina vartų sargas ir praneša, kad karalius, Sudaršanos tėvas, yra priešininkų paimtas į nelaisvę. Sudaršana alpsta.

XIII. Tryliktame paveiksle Suvarna prašosi Kantši, kad jį jau paleistų, bet Kantši nesutinka ir sako, kad jis turėsiąs dar baldachimą jam laikyti kunigaikščių karalių susirinkime, kur Sudaršana turės vieną iš jų sau vyru pasirinkti.

XIV. Keturioliktame paveiksle Sudaršana kalbasi su Sudargama prie lango. Sudaršana nenori tikėti, kad jai toksai nužeminimas rengiamas, ir kad ji turi eiti į jos tėvo nugalėtojų susirinkimą ir vieną iš jų sau vyru pasirinkti. Bet kada atėjęs pasiuntinys praneša: "Princese, karaliai jūsų jau laukia" — visi abejojimai turi išnykti. Tik dabar ji pamato visą savo pasielgimo biaurumą, ir kad iš tikrųjų ji nieko kito nemylėjo ir nemyli, tiktai savo karalių. Ji pasiima peilį ir pasižada nuėjus po visų jos laukiančių karalių akių nusižudyti ir tuo viską atpirkti.

XV. Penkioliktasis paveikslas rodo visų septynių karalių, Sudaršanos atėjimo belaukiančių, susirinkimą. Visi kiti karaliai pasirėdę karališkai, tik vienas Kantši paprastais rūbais ir vien gyvų gėlių vainiku ant galvos vaikščioja, užtat jo baldachimo laikytojas Suvarna puikiausiai išpuoštas, nors ir vergiškai išrodo. Karaliai pradeda nerimauti, kad Sudaršana taip ilgai neateina. Tuo tarpu pasigirsta dundesys. Ir visiems nustebus, be jokio iš anksto pranešimo, pasirodo karo rūbais apsitaisęs Tėvukas — tas pats, kuris anksčiau su vaikais žaidė ir dainavo. Čia įvyksta toksai tarp karalių ir Tėvuko pasikalbėjimas:

K a l i n g a. Kas tai yra? — Kas tu esi?

P u n t š a l a. Kas yra, kuris drįsta nepakviestas į šį namą įeiti?

V i r a t. Stebėtinas begėdiškumas! Kalinga, neleisk jo čia arčiau prieiti.

K a l i n g a. Jūs visi esate senesni negu aš — jums geriau pritinka tai padaryti negu man.

V i r d a r b h a. Mes galime išklausyti, ką jis nori pasakyti.

T ė v u k a s. Karalius atėjo.

V i d a r b h a (pašokęs). Karalius?

P a n t š a l a. Koksai karalius?

K a l i n g a. Iš kur atėjo?

T ė v u k a s. Mano karalius!

V i r a t. Tavo karalius?

K a l i n g a. Kas tai yra?

K o š a l a. Ką manai tu?

T ė v u k a s. Jūs žinot visi, ką aš manau. Jisai atėjo.

V i d a r b h a. Jisai atėjo?

K o š a l a. Kuriuo tikslu?

T ė v u k a s. Jis jus kviečia pas save ateiti.

Karaliai į tokį pranešimą iš syk mėgino juokais atsakyti, drauge stengiasi ir Tėvuką pajuokti, nors iš visa ko matyti ir savimi nepasitikėjimas. Galų gale Kantši prižada vėliau prie progos to karaliaus kvietimą priimti ir ateiti, bet tuo tarpu jie turį dar "vieną skubų reikalą" atlikti ir negalį. Bet kada Tėvukas prieštarauti neleidžiamu balsu pareiškia, kad:

"Jei jisai išleidžia pašaukimą, tai jisai nelaukia" — pirmiausia Kološa, o paskui Vidarbha ir Kalinga tuojau prižada nieko nelaukdami eiti. Prižada ir Kantši, tik pabrėžia, kad ne garbei atiduoti jis eisiąs, o į kovos lauką. —

XVI. Šešioliktasis paveikslas rodo pirmiausia Sudaršaną ir Sudargamą. Karo laukuose kovos jau pasibaigusios. Kantši su savo draugais karaliais nugalėti ir Sudaršana tikisi bei laukia, kad dabar tikrai jau turi ateiti josios karalius ją pasiimti, — nes kam kitam jis būtų jos tėvui į pagalbą atsiskubinęs, kad ne del jos? Bet jis nesirodo. O Sudargamos pakviestas Tėvukas generolas atėjęs pasako, kad ko-

vą laimėjęs jojo karalius prapuolė, ir jis pats einąs jo ieškoti. Sudaršana vėl nusimena, ir savo dvasioj kankinasi.

XVII. Septynioliktame paveiksle būrys piliečių kalbasi apie stebėtinus įvykius. Kovos buvusios didelės, bet susijungę septyni karaliai negalėję išlaikyti, nes nei vienas iš jų nesilaikė iš anksto padaryto sutarimo, kiekvienas tik apie save galvojo, kiekvienas didesnio pavojaus vengė ir viens po kito iš kovos lauko bėgo. Tik vienas Kantši tikrai didvyriškai kovojo, bet ir jis sunkiai sužeistas buvo priverstas pasiduoti kaip ir kiti jojo draugai. Bet dar keistesnis buvęs teismas. Visi kiti karaliai, kurie tik pasekę buvo Kantši ir tuojau apleisdami kovos lauką pergalę palengvino, yra suimti ir laikomi belaisviais, o viso to smurto ir kovų sumanytojas bei vadas Kantši vyriausiojo teisėjo buvo dešinėj pasodintas, jam vainikas ant galvos uždėtas ir paskui visai laisvas paleistas. Ne, tokio teismo piliečiai suprasti negali ir nenori — kiekvienas iš jų būtų kitaip ir, žinoma, geriau bei teisingiau pasielgęs didžiausįjį kaltininką Kantši prideramai nubausdamas, — ir visai kitokia — geresnė tvarka būtų, jei valdžia jųjų, piliečių, rankose būtų.

XVIII. Aštuonioliktasis paveikslas rodo miesto ar užmiesčio (patsai autorius nepasako) gatvę, kur Kantši patinka Tėvukas.

T ė v u k a s. Kaip, Kantši kunigaikšti, tu čia?
K a n t š i. Tavo karalius mane pasiuntė į gatvę.
T ė v u k a s. Tai jo nuolatinis paprotys.
K a n t š i. Ir aš jo niekur negaliu pamatyti.
T ė v u k a s. Tai taip pat jojo smagumams priklauso.

Toliau Kantši susirūpinęs pasakoja, kad jis buvo nugalėtas kaip tik tada, kada jo niekas negalėjęs priversti jį savo karalium pripažinti — ir nugalėtas taip baisiai ir netikėtai. Bet blogiausia, — kad jis dabar niekur negali jo rasti savo nusižeminimą išreikšti ir turi nuo žmonių iš gėdos slapstytis.

XIX. Devynioliktasis paveikslas rodo paprastą lauko kelią, kuriuo eina Sudaršana ir Sudargama. Sudaršana paprastuose dulkėtuose rūbuose:

"Koksai išganymas, Surangama, kokia laisvė! Manęs nugalėjimas man laisvę atnešė. Oh, kiek aš sunkios didybės turėjau! Ir niekas jos negalėjo sujudinti ar numalšinti. Mano aptemusi dvasia visai negalėjo ir nesugebėjo pamatyti paprastos teisybės, kad ne karalius pas mane privalėjo ateiti, bet aš pas jį turėjau eiti. Vakar visą naktį aš išgulėjau viena ant dulkėtosios žemės prie lango — gulėjau be jokios paguodos ištisas valandas ir verkiau. Pietų vėjai visą naktį ūžė ir staugė kaip didžiausi skausmai, kurie mano širdį varstė; ir nuolatos aš girdėjau nakties paukščio skaudų: "Kalbėk, moterie!" šaukimą, kuris laukuose kaip aidas girdėjos. Tai buvo tamsiosios nakties be pagalbos skausmo šaukimai, Surangama!"

Dabar Sudaršana eina pati karaliaus ieškoti, eina didžiausiame nusižeminime ir nelaukia jojo ateinant. Ji dabar jau nieko nebijo. Ji jau jaučia slaptingą savo karaliaus prisiartinimą.

Tuo tarpu keleivės susitinka Kantši, kuris taip pat tuo pačiu keliu eina karaliaus ieškoti. Kantši siūlo Sudaršanai pasamdyti vežimą, bet Sudaršana griežtai atsisako, nes ji nesijaustų laiminga, jei "grįždama negalėtų savo kojomis tų pačių dulkių paliesti, kurias paliko karalių apleisdama".

Tuo tarpu pradeda švisti — ir su aušros skaistumu tolumoj pasirodo karaliaus rūmų bei pilies bokštai. Ateina ir tėvukas — ir visi drauge, vis daugiau auštant ir saulei tekant, arinasi prie karaliaus pilies bei rūmų.

XX. Dvidešimtasis ir paskutinis paveikslas mus nuveda vėl į tamsųjį ruimą. Sudaršana prašo karaliaus negražinti jai buvusios karalienės garbės, o palikti paprasta tarnaite. Ji dabar mato, kad anksčiau del to jis jai toks negražus ir baisus išrodė, kad ji jo ieškojo žibučiais pasipuošusi. Dabar ji mato,

kad jam gražumu lygintis niekas negali. Karalius atsako, kad viskas, ką ji jame gražaus ar nepalyginamo mato — yra joje pačioje — ir atidaro tamsiojo kambario duris ir išveda ją prie šviesos.

Toksai yra "Tamsaus kambario karaliaus" turinys. Aprašyti jo negalima — reikia matyti ar bent visą perdėm atsidėjus skaityti ir drauge gyventi. Ką autorius norėjo tuo pasakyti? Aš taip pat nedrįsčiau autoriaus minti aiškinti ar kitus sekdamas sakyti, kad visa kas reikia religiniais motyvais aiškinti ir sakyti, kad tamsiojo ruimo karalius — turi būti Dievas ar Dievybė, ir kad visa drama — Gitanjali panašus dievybės garbinimas. Tokiam aiškinimui, teisybė, yra gana daug medžiagos ir norint galima taip aiškinti. Bet kokia nauda iš to? Kam mėginti visa kas suvesti ligi abstraktinių samprotavimų ir traukte nuo gyvenimo traukti?

Pirmiausia — patsai dramos turinys kiek kitokioj konstrukcijoj galima rasti ne vienoj indų pasakoj arba šventųjų raštų padavime, kurie paprastai visuomet didelėj dalyj realinio gyvenimo atsitikimais paremti. Antra — tai, kas parodyta dramoj apie santykius paprastų piliečių ir jų valdovų, apie santykius vyro ir moteries ir pagaliau apie santykius tarp valdovų savo tarpe — visa tai taip realu ir paties Tagorės kituose raštuose taip perdėm ta pati mintis pravedama, kad vargu bau tikslinga visa tai vien į religines alegorijas sumesti, juoba kad patsai Tagorė religijos nuo kasdieninio gyvenimo niekuomet neskiria ir Indijoj tokie arba panašūs atsitikimai ypač seniau būdavo visai ne retenybė. Žmonėms, kurie dramos kūrinyj būtinai nori aiškių išvadų matyti, galima viskas ir šitaip formuluoti:

I. Valdžia ir žmonės. Žmonės turi tokią valdžią, kokie yra patys — nes jie viską savo paveiksle daro ir mato. Tada, kada viskas gerai sekasi — žmonės mano, kad jie geriau padarytų — ir tik didelėj nelaimėj pamato ir įvertina valdžios darbus. Žmonės, kurie apgaulingu keliu eidami nori sau ir kitiems gera padaryti, — paprastai sau ir kitiems nelaimę padaro. Pavyzdžiai — apgaulingo

karaliaus pasiskelbimas, Kantši ir kitų karalių žygiai ir t. t.

II. L y č i ų s a n t y k i a i. Čia taip pat kiekvienas kitame mato savo paveikslą. Prievartos kelias — blogiausias kelias. Jei kas tikrą meilę slopindamas kaprizams pasiduoda — prievarta prie savęs laikyti nereikia, — jei bus tikros meilės — su laiku klaida pasirodys ir vėl susiras vienas kitą.

III. B e n d r a i š v a d a. Žmonių santykiuose turi viešpatauti, ir pergali, ne varas, bet meilė. Tas pats įstatymas tinka ir religiniuose Dievo santykiuose.

Chitra. — Šituo vardu pavadinta Tagorės lirikos drama, paremta Mahabharatos pasaka apie karalių, kuris atidavė savo vienatinę dukterį Chitrą, kuri buvo kaip vaikas sūnus auklėjama, keleiviui maldininkui Arjūnai su sąlyga, kad užgimusis sūnus turi būti paliktas karaliui tėvui jo giminei palaikyti, o tikrasis tėvas turįs pasitraukti.

Pirmasis paveikslas rodo maldos namus, kur Chitra karštai meldžia meilės dievybių padėti, patarti jai, kas daryti — nes ji, kaip vyras auklėta ir gyvendama, nepažįsta moteriškų vylių nei meilės ir del to miške netikėtai sutikusi Arjūną jį įžeidė, nors jis jai be galo patinka — jos yra senai išsvajotas.

Dievai ant jos susimyli.

Antrasis paveikslas miške, kur pabudęs Arjūna stebisi iš sapno ir nudžiunga pamatęs Chitrą jau moteriškuose rūbuose.

Toliau paveikslai mainos — tai miške, tai maldos namuose, kur rodomi pergyvenimai Arjūno ir Chitos to paties subtelingumo, kaip "Daržininko" lirikoj.

Pašta. — Das Postamt. — Tai visai kitos rūšies dramos kūrinys. Lyginti jis galima su lirika iš "Motyna ir kūdikis", — nes tie patys kūdikio ir tėvo (nors ir netikro, bet labai pamilusio) bei aplinkinių pergyvenimai rodomi dramos formoje.

Madhauso vienintėlis sūnus Amalis sunkiai sergąs. Gydytojas mokslo knygų citatomis remia kiekvieną savo patarimą ir liepia neleisti vaikui išeiti, bet tėvas globėjas negali visa to pakęsti, nes vaikas taip trokšta saulės šviesos ir laisvės... Ir niekaip Madhavas savo augintiniui sūnui negali išaiškinti, kad uždarytam sėdėti yra geriau ir sveikiau — jis nori į laukus, į kalnus, į miškus — jis nori rūgusį pieną gatvėse pardavinėti, sargybą eiti, su vaikais gatvėje žaisti — jis laukia laiško nuo karaliaus ir patsai nori į paštą nueiti pažiūrėti... Niekas jo nesupranta — nei dėdė globėjas, nei pieno pardavėjas, nei vaikai, nei viršaitis — tik mergaitė Sudha ir Tėvukas moka jį nuraminti ligi... patsai karalius — mirtis — ateina...

Pavasario skritulys. — Der Frühlingskreis. Čia vėl visai savos rūšies dramos kūrinys. Nuo kitų Tagorės dramų jis skiriasi jau savo paviršutine forma, kuri visai panaši į mums žinomas dramos formas: paskirstyta veiksmais (yra jų keturi), iš anksto duota scėnos vaizdai, vadinas nėra reikalo versti fantaziją viską beskaitant įsivaizduoti.

Pirmasis veiksmas rodo karaliaus rūmus. Dvariškiai slaptingai vienas kitam praneša išgirstą naujieną — karalius iš proto išėjęs. Tuo tarpu karaliaus veziris ateina ir praneša, kad generolas laukia su svarbiomis žiniomis iš karo lauko, Kinų karaliaus pasiuntinys svarbiais valstybės reikalais nori karalių matyti, prie rūmų susirinkę badaujančių piliečių minios nori karalių matyti ir jam savo nelaimę pasakyti, karaliaus dainius Kabi-šekhar nori naujų dainų rinkinį paskaityti. Bet karalius nieko nenori girdėti nei klausyti — jam ausyse tik varpai skamba — besiartinančią mirties valandą primena, jis neturi laiko jokiems valstybės reikalams — liepia tuojau pakviesti punditą — dvašiškį, kuris turi atsinešti maldos knygą vardu "Atsisakymo okeanas".

Punditas ateina. Vezirius jo prašo paveikt į karalių ir pasakyti, kad "laimės dievaitė apleidžia tą,

kuris melancholijai pasiduoda". Bet punditas citatomis iš savo knygos karaliui įkalba, kad ne tik laimė jokios vertybės neturi, bet ir viltis žmogaus gyvenime yra apgaulinga ir nerealinga. Ir karalius patenkintas liepia duoti punditui šimtą aukso muštinių. Tuo tarpu iš lauko girdėti badaujančių piliečių triukšmingi balsai. Karalius liepia vezirui pasakyti, kad jie nutiltų, taip pat griežtai atsisako kalbėti svarbiais einamo karo reikalais — ir vien tik kalba su punditu, kuris tuo tarpu tomis pačiomis citatomis iš savo šventųjų knygų karaliui įkalba neduoti jam aukso ("kas duoda aukso — dovanoja skausmus"), o tik pajamas iš vienos savo karalystės provincijos... Taip pat išgauna savo žmonai brangias dovanas ir įkalba, kad karalius įsakytų veziriui visus rūmus iš visų pusių taip apstatyti, kad joks balsas iš lauko nebūtų girdėti, ir kad niekas jų negalėtų trukdyti, kada jie su karaliumi meldžiasi. Ir karalius su viskuo sutinka ir liepia viską išpildyti, nors vezirius ir sako, kad iždė pinigų nėra.

Kada punditas išeina su vezirium pasiimti jam karaliaus paskirtų dovanų — karalius palikęs vienas nežino kas daryti. Tuo tarpu pasirodo karaliaus dainius, ir karalius jį tik pamatęs ima bijoti, kad vėl jam nesugriautų tai, ką punditas įkalbėjo, ir kam karalius buvo jau pasiryžęs. Ir iš tikrųjų dainius jau su pirmaisiais žodžiais griauna pundito įdiegtus pesimizmo ir "atsisakymo" diegus — jis moko gyvenimu džiaugtis ir senatvės ženklu - žilais plaukais pažymėtam visu gyvenimu gyventi ir laimingam būti. Jis liepia į platų pasaulį išeiti, nes tik ten viskas keičiasi, juda, o kur keičiasi ir juda — ten tiktai yra gyvenimas, ir tik visu gyvenimu gyvenant galima tikrai susilaikyti bei "atsisakyti". Dainius taip pat liepia prie badaujančių žmonių eiti, jiems maisto duoti, taip pat visus kitus valstybės reikalus vesti.

Karalius galų gale pamato ir įsitikina, kad dainius teisybę sako. Jis įgauna pajėgų ir linksmas rengiasi naują gyvenimą pradėti. Jis tuoj liepia vezirių pašaukti, kad su juo visus reikalus apkalbėtų.

jau neprisileidžia pundito prie savęs, kada tas su maldos knygomis sugrįžta, liepia dainiui tuojau kokią linksmą pramogą suruošti. — Dainius sutinka ir — rengiama — pavasario ir jaunystės šventė — vaidinamas, kur visi yra vaidintojai ir drauge žiūrėtojai.

Tuo dramos įžanga, kaip ir prologas, ir pasibaigia. Paskui prasideda pati drama — tai yra pavasario šventė, kur dalyvauja ne tik seni ir jauni, bet ir paukščiai, ir medžiai, ir miškas, ir oras, ir rytas, vakaras, žiema, vasara, pavasaris — žodžiu — visi žmonės, gyvūnai ir visa gamta garbina pavasario džiaugsmą — garbina linksmą gyvybės ir grožio pilną gyvenimą. Visa drama — tai vienas himnas į džiaugsmą, į meilę, į gyvenimą.

Toj pačioj dvasioj yra parašyta ir kita keturių veiksmų drama, kuri yra pavadinta — "S a n y a s i a r b a A s k e t a s". Šioj dramoj rodoma, kaip vienas jaunikaitis vardu Sanyasi atsiskyręs nori asketu per amžius pasilikti, tuo tarpu kai aplinkui gyvi žmonės gyvena; net moralinės pagalbos reikalingą mergaitę jisai atstumia iš baimės savo asketo gyvenimą sutepti. Bet laikas eina ir jis pamato, kad atsiskyrus nuo žmonių niekam gera nedarant ir savo maldų žiūrėti — nėra joks nuopelnas ir nėra jokia garbė nei nauda nei Dievui nei žmonėms — ir jis grįžta į gyvenimą, eina ieškoti mergaitės, kurią jis anksčiau buvo atstūmęs.

Auka ir Malini — tai dvi dramos, kur kalbama apie kai kurius indų tautiniai religinius papročius ir rodoma jų netikslumas, žiaurumas. Pirmoji drama (Auka) — tai protestas prieš kraujo aukas dievams, antrojoj (Malini) — protestas prieš mergaičių nelygią — vergės padėtį ir prieš religinį fanatizmą.

Ypatingą vietą užima drama pavadinta **"Karalius ir Karalienė"**. Šioj dramoj susikryžiuoja valstybės valdymo bei apskritai taikos, karo ir politikos reikalai su privatinio žmonių gyvenimo — su jų silpnybėmis ir dorybėmis, kur, kaip paprastai, svarbią rolę vaidina lyčių santykiai.

Apskritai visose Tagorės dramose yra tam tikra aiški mintis — visose jose perdėm matoma noras žmoniškumo idealus indų tautai įskiepyti — tik visa tai taip gražiai parašyta ir parodyta, kad veikalai išrodo visai be jokios tendencijos ir del to nieko, net kitaip manančių, negali atstumti.

C. Belestristika.

Iš Rabindranath Tagorės belestristikos kūrinių, tuo tarpu mums prieinama trys jo romanai ("Namai ir pasaulis", "Skęstantis laivas" ir "Gora") ir keliolika apsakymėlių, kurie išleisti dviejuose rinkiniuose (vokiečių kalboj vienas rankinys pavadinta "Erzaelungen", o kitas pirmuoju rinkinio apsakymėlio pavadinnimu — "Die Nacht der Erfuellung"). Šitie kūriniai jau gana aiškiai rodo, kad Tagorė, kaip beletristas, yra ne mažiau galingas, negu poėtas lirikas ar dramaturgas. Jo apsakymėliai yra taip gražiai parašyti ir taip lengvai skaitomi, kad išrodo lyg pasakos, — berods, jųjų kilmė taip pat yra panaši į pasakų kilmę, tiktai turinys jų ne pasakų, o tikro gyvenimo pasaulį liečia — dažniausia Indijos sodžiaus — liaudies gyvenimą. Tuo tarpu romanai yra iš indų inteligentijos gyvenimo.

"Sudužęs laivas" — "The Wreck". "Der Schiffsbruch" — tai romanas Tagorės parašytas prieš keliolika metų ir liečia ypatingus indų gyvenimo santykius, kurie mums yra svetimi, del to ir patsai romanas lyg atsitikimų pasaka.

Indijoj iš seno susidėjusiais papročiais piršlybose ir vedybose ne meilė svarbiausią rolę vaidina, bet tėvų noras ir sutarimas, ir dažnai atsitinka, kad jaunieji tik kelias dienas prieš apsivedimą iš tėvų išgirsta, kad tokią ir tokią dieną jie turi apsivesti ir tai su žmogum, kurio savo gyvenime kartais visai nėra matę. Kad ne visuomet tokios vedybos laimingą gyvenimą daro — tai aišku savaime, ir patsai Tagorė savo apsakymuose ne vieną tokio gyvenimo tragediją parodo. Bet Indijoj tėvų pagarba tiek

yra didelė, kad laikoma didžiausiu nusižengimu tėvų valiai priešintis, ir paprastai tėvų nusprendimas priimama ir pildoma šventai. Ir gyvenime pas indus ne iš meilės, o iš tėvų noro, padarytas apsivedimas bei šeimyninis gyvenimas ne daugiau ir ne dažniau tragedija pavirsta, kaip pas mus Europoj vadinamieji meilės apsivedimai.

Kalbamajame romane, pavadintame "Sudužęs Laivas", autorius indų šeimyninio gyvenimo tragediją nupiešė ne del senovės papročio, kuris prieš apsivedant meilei jokios vertės nepriduoda, bet del konflikto, kuris susidaro šviesuomenės sluoksniuose, kurie savo gyvenimu, mokslu ir papročiais nori ir turi kitaip elgtis, neg jų tėvai, ir vis delto negali ryšių sutraukti ir su senove.

Veikiantieji asmenys ir psichologiniai tipai šiame romane yra paimti iš gyvenimo. Jaunas, gabus ir ką tik mokslus baigęs juristas Rameš, kuris Kalkutoj bestudentaudamas dažnai lankosi savo mokslo draugo Dšogendro šeimynoj, mylisi su jo seserim Hemmalini, kuri taip pat yra studentė. Jokios kalbos apie vedybas pas juos nebuvo, bet kad anksčiau ar vėliau prie to bus prieita, tai visiems aišku buvo ir be žodžių. Hemmalini tėvas — senas žmogus, bet naujos gadynės dvasią pilnai suprasdamas, jokios įtakos į savo dukterį nedaro ir daryti nenori — jis džiaugiasi iš jaunų žmonių meilės ir taip pat visai neabejoja, kad Rameš ne be reikalo ir ne del arbatos nuolatos jų namuose buvoja.

Vieną dieną, kada Rameš jau buvo besirengiąs prašyti Hemmalini rankos, atvažiuoja jo tėvas ir be jokių paaiškinimų išsiveža jį namo į sodžių. Ir tik čia Rameš iš tėvo sužino, kad jis tuojau turi vesti kažkokią tolimo sodžiaus mergaitę. Jaunas Europos mokslų ir kultūros juristas mėgina savo tėvui aiškinti, kad tai nėra galima, kad, pagaliau, jis kitą, Hemmalini, myli ir turi aną vesti. Bet tėvas nei klausyti nenori — ir Ramešui nieko daugiau neliека kaip tėvo valios klausyti. Su skaudama širdžia jis eina vedybų formalumo atlikti — ir čia jis net

nutyli meilės pasižadėjimą ir nepažiūri savo žmonai į veidą tada, kada esamu papročiu ji veidą pradengia, kad pabučiuotų. Taip pat pirmąją naktį jis visai į ją neįsižiūri ir jos nepaliečia, juoba, kad tai yra keturiolikos metų mergaitė, ir jaučia, kad ji taip pat tik savo globėjos — tetos valią pildo, kaip ir jis savojo tėvo. Jis, apskritai, nesiorientuoja ir neišmano, koks galės būti jo tolimesnis gyvenimas. Bet žmona yra, ir ji reikia vežtis namo. O kelias tolimas ir reikia keletą dienų didele upe laiveliais plaukti. Beplaukiant, netikėtai ištinka baisiausia audra ir viską su vandeniu ir žemėmis sumaišo. Jis pabunda prie kažkokios salos vienas, bet laivelių nei šiaip gyvos dvasios nematyti — visa kas yra žuvę vandenyse. Tik po kurio laiko randa be sąmonės ir be gyvybės ženklo bangų išmestą nuotakos rūbuos mergaitę. Jis neabejoja, kad tai jojo žmona. Kyla pagunda palikti taip ją ir tuo būdu jos atsikratyti, bet žmoniškumo jausmas neleidžia, ir jis ima gaivinti ir atgaivina. — Mergaitė taip pat nieko nežino ir neatsimena ir iš jos kalbos jisai supranta, kad ji į jo veidą taip pat yra visai nežiūrėjusi, kaip ir jis į josios. Bet bendras likimas juos suartina — vis arčiau vieną prie antro traukia. Ir taip jiedu parkeliauja į jo tėvo namus tik vienu du, nes tėvas ir kiti vestuvių dalyviai prigėrę. Pamažu Rameš ir visai pradeda priprasti, lygiai kaip ir ji. Bet vieną kartą jo tariamoji žmona beveik supykus klausia, del ko ją visi Susila vadina, kada ji yra Kemala? — Čia Rameš atėjo į galvą mintis, kad ar nėra tik koks nesusipratimas? Atsargiais klausinėjimais per ilgą laiką jisai sužino, kad iš tikrųjų mergaitė yra visai ne jo, o kito vyro žmona, ir kad tik netikėtas atsitikimas juodu į krūvą suvedęs. Kas daryti? Kemalos vestuvininkai taip pat toje pačioje audroje žuvo, kaip ir jojo, bet nėra jokios garantijos, kad jos vyras kaip nors neišsigelbėjęs. Jis nieko bloga jai nėra padaręs ir jos visai nelietęs — jo tikroji žmona tikrai yra žuvusi ir tuo būdu jisai lengvai gali prieš Hemmalini reabilituotis, mergaitei visą tiesą pasakydamas. Bet kas bus iš tos mergaitės? Indų doros supratimas

niekuomet Kemalai nedovanos po vienu stogu gyveno su svetimu vyru; — ir kur ji, pagaliau, pasidės? Juo labiau, kad Ramešo padarytais tirinėjimais pasitvirtino, kad jokių artimų giminių jinai neturi, o jos vyras buvęs vienas jaunas gydytojas, kuris, gal, ir gyvas yra, tik nežinia kur gyvena. Tuo tarpu Kemala vis labiau prie Rameš pripranta ir su didžiausiu stropumu stengiasi būti pavyzdinga, visas indų liaudies tikybos taisykles pildanti moteris — ir Rameš mato, kaip jai skaudus yra jojo šaltumas.

Šitose vidaus kovose Ramešas galų gale nusprendžia persikelti į Kalkutą ir Kemalą atiduoti į pensionatą mokytis, nieko jai dar nesakydamas ir stengdamasis tirkrąjį jos vyrą surasti ir jam visą dalyko padėtį išaiškinti. Jis apsigyvena visai kitam miesto krašte, kad nesutiktų savo senųjų draugų nei pažįstamų. Tačiau nelaimė — vieną kartą eidamas gatve netikėtai išgirsta Hemmalini ir jos tėvo balsą bešaukiant. Jiedu nieko nežino — kviečia pas save — ir jis eina. Senoji meilė vėl atsinaujina. Galų gale Rameš paprašo Hemmalini rankos dar nieko nesakęs ir manydamas vėliau viską pasakyti, nes dabar gali dar išeiti kokių nesmagumų Kemalai. Jis neabejojo, kad Hemmalini visame jį pateisins ir sutiks priimti Kemalą, kaip savo seserį, ir kad pati Kemala savo tokia padėtimi taip pat bus visiškai patenkinta. Sutaria jau ir del vestuvių dienos ir net pakvietimus vestuvėms išsiuntinėja. Bet čia įsipainioja nuolat bendrai su visais draugavęs mokslo nebaigęs studentas Akšay, kuris būtinai norėjo gauti Hemmalini. Šitas Akšay ir yra piktoji romano dvasia. Pasirodo, kad jis savo laiku Rameš tėvą prikalbėjo apvesdinti Rameš su ana sodžiaus mergaite, o dabar pamatęs Rameš Kulkutoj viską sušnipinėjo ir pirmiausia Hemmalini broliui, o paskui ir tėvui bei pačiai Hemmalini pripasakojo, kad Rameš yra vedęs, savo žmoną uždaręs pensionate ir t. t. Bendras visų nusistebėjimas. Tuo tarpu Rameš gauna žinią, kad pensionatas atostogų metu Kemalos nelaiko ir jis turi ją atsiimti. Bet jis niekam savo paslapties nenori išduoti, nenori net tada, kada

Hemmalini brolis randa ją pas jį ir griežtai pareikalauja pasiaiškinti. Jis tik paprašo vestuves savaitei atidėti ir prižada po vestuvių viską išaiškinti, sakydamas, kad jis nesijaučia nieku prieš Hemmalini nusižengęs. Bet Hemmalini brolis tuomi nesitenkina ir griežtai uždraudžia į savo tėvo namus lankytis ir net rašyti.

Pasidaro didžiausia tragedija. Hemmalini ir jos tėvas baisiai nusimena, bet pažindamu Rameš nenori tikėti niekam ligi neišgirs žodžio iš paties Rameš, o juo labiau nenori girdėti apie Hemmalini tekėjimą už Akšay. Kame logika? Jokios — nes kas gali tikėti vyrui, kad jis nevedęs, ar kaip vyras su žmona negyvenęs tada, kada viešai vienam name gyvena ir visur Kemalą savo žmona vadina? Ir Dšogendra, Hemmalini brolis, tik Europos romanų įtaka aiškina tokį savo sesers nusistatymą, — bet tėvo, kuris Hemmalini prijaučia ir labai sielojasi, jis tikrai jau negali suprasti. Tuo tarpu Rameš, Dšogendro įgrasintas, tikrai daugiau nesirodo ir išvažiuoja iš syk į tėviškę, bet pamatęs besekant Akšay — pasuka visai kitu keliu ir sustoja visai pripuolamai pasitaikiusioj vietoj.

Sunku visa kas tiksliai nušviesti, nes visa, kas atsitiko, atsitiko iš Rameš nepaprastai sunkios padėties ir vidaus kovų. Jis dar nepameta vilties viską pataisyti ir Hemmalini duotą žodį išpildyti. Bet tuo tarpu Kemala jau suspėjo subręsti, prie Rameš prisirišo ir troško pilnu moteries — žmonos gyvenimu gyventi. Jis mato ir jaučia Kemalos kančias, bet neranda jokios formos nei priemonės, kad galėtų ir jaustųsi turįs teisės savo pasielgimą teisinti tikrąją padėtį išaiškinus, nes jis jos gailisi — tikrai gailisi — ir pamažu net pradeda prisirišti. Pagaliau, jokios išeities nesurasdamas, jisai pasiryžta griežtą žingsnį padaryti — Hemmalini užmiršti ir su Kemala, kaip su tikra žmona, pradėti gyventi. Tuo pasiryžimu jisai parašo Hemmalini ilgą laišką, kur jis visa ką atvirai išdėsto kaip tikrai buvo ir sako, kad jis negali ilgiau taip elgtis, ir kad jiedu turi užmiršti. Neišsiuntęs to laiško, išvažiuoja

kaikuriuos reikalus atlikti. Bet tuo tarpu Kemala randa laišką — perskaito ir tik dabar supranta visą savo padėtį. Nei valandėlės neabejodama ji išeina — išeina savo tikrojo vyro ieškoti, bet padaro taip, kad visi iš syk mano, kad ji nusiskandino.

Rameš vėl smūgis. Bet šitas smūgis jam gali geran išeiti. Jis viską likviduoja ir pakeliui sustoja pas Hemmalini brolį, kuriam dabar jis jaučiasi turįs teisės visą tiesą pasakyti. Dšogendra nudžiunga ir nori vėl viską pataisyti, kaip pirma suardęs. Bet tuo tarpu Akšay pasistengia taip padaryti ir tiek įrodymų prieš Rameš surinkti, kad Hemmalini su tėvu tikrai pasipiktina ir po ilgų kovų Hemmalini sutinka tekėti — tik ne už Akšay, o už gydytojo Nalinakši, kuris iš pagarbos prieš motyną asketu tampa ir iš pagarbos prieš ją sutinka Hemmalini vesti — nors taip pat jaučia turįs kitų pareigų, nes... savo žmonos nepažinęs nustojo jos, bevažiuodamas namo tuojau po vestuvių — ir kas žino, gal ji kaip nors išsigelbėjo? Hemmalini Rameš niekuomet neužmiršo, bet ji taip ilgai iš jo jokio paaiškinimo nesulaukusi, o taip jam tikėjusi, dabar, Akšay pristatytų liudymų įtakoje nuo jo nusigręžia, kada jis su broliu ateina, ir visai neduoda progos pasiaiškinti. Dar daugiau — kaip tik dabar ji galutinai pasiryžta už Nalinakši tekėti. Taip pat nenori Rameš išklausyti nei Hemmalini tėvas — jis pirmiau turįs eiti su dukteria galutinai ir formaliai sužieduotuves atlikti.

Likimas padaro taip, kad ir iš šių sužieduotuvių nieko neišeina. Prie to prisideda, taip pat visai to nenorėdamas, vėl tas Rameš, parašydamas Hemmalini paskutinį atsisveikinimo laišką, kur jis viską smulkiai išdėsto, ir iš kurio pasirodo, kad Kemala — kaip tik yra ta pati, kurią naujasis Hemmalini sužieduotinis anksčiau buvo vedęs ir kuri taip pat tame pačiame miestelyj netikėtai pakliuvus jau buvo savo vyrą suradus ir net jo namuose tarnaitės pareigas ėjo — nedrįsdama prisipažinti.

Nalinakši pradeda gyventi su savo tikrąją žmona, kurią jis anksčiau vedė visai jos nematęs ir vien

tik norėdamas savo senai motynai įtikti. Hemmalini ir Rameš, tiek daug del vienas antro prisikentėję, dabar yra visai laisvi ir jokia svetima jėga jiems skersai kelio nestovi, bet užtat patys savo pasielgimais — savo begaliniu sąžiningumu, privedusiu ligi desperacijos, naujų kliūčių savo laimei yra prisidarę — ir visai nematyti, ar jiedu tas savo pačių padarytas kliūtis nugalės, peržengs per jas ir savo gyvenime susitiks — ar ne. Kas gali apie tai žinoti, jei autorius patsai nedrįso spėti?

Toksai yra šito romano turinys. Vertinti jis mūsų priprastuoju matu negalima, nes mūsų gyvenime panašių atsitikimų būti visai negali ne tik del kitokių gyvenimo sąlygų, bet ir del kitokio etikos dėsnių supratimo. O vis delto romanas turi pasaulinę vertybę ir, kada skaitai, vietomis visai nesijauti skaitąs indų gyvenimo romaną. Nes viltis, tikėjimas, tėvų ir vaikų santykiai, konfliktai susidarę del mokslo ar naujos, svetimos kultūros įtakos, ir ypač žmogaus vidaus kovos del teisių ir pareigų, del kaltybės, nuodėmės ir atgailos supratimo bei jautimo visai žmonijai yra bendri dalykai. Ir ypač žmogaus sielos vidaus kovas del pareigų, teisių ir kaltybės šitame romane mes matome taip vaizdžiai nupieštas, kaip retai kur galima sutikti. Šiuo atžvilgiu "Sudužusį Laivą" galima lyginti tik su geriausiais Europos rašytojų psichologiniais romanais, gal tik be jų švininio sunkumo.

* * *

"Namai ir pasaulis". (The Home and the World Das Heim und die Welt) — taip yra pavadintasis antrasis Rabindranath Tagorės romanas, parašytas nesenai — karo metais. Šis romanas taip pat yra iš indų gyvenimo, bet tai, kas jame liečiama, yra artima ir sava visai žmonijai, — nes visur, kur tik žmonės gyvena, santykis tarp namų ir pasaulio — asmens ir visuomenės — vyro ir moteries — visuomet buvo ir yra konfliktų ir gyvenimo tragedijų priežastis.

* * *

Kur nors Indijos gilumoj gyvena turtinga Europos mokslo ir kultūros ragavusi giminė, o jos tarpe mokslus nesenai baigęs Nikhil su savo jauna žmona, kuri yra taip pat išmintinga ir šviesi, bet išauklėta tik indų kultūroj. Nikhil yra paveldėjęs visus savo tėvų dvarus ir kitus turtus ir jų giminė iš seno dalyvauja tautiniame indų judėjime ir visų žmonių, net ir savo tarnų, del savo išminties, doros ir labdaringumo yra labai gerbiama. Patsai Nikhil turi didelės įtakos, ypač susipratusio jaunimo tarpe. Jo šeimyninis gyvenimas yra laimingas, nes apsivedė iš tikros meilės, o pavydo nei nieko jų tarpe nėra. Nikhil dar stengiasi ir įkalba savo žmonai daugiau savo žmogaus gyvenimu gyventi, į pasaulį išeiti — ne vien žmonos pareigas eiti, kaip senovės indų papročiai iš moteries reikalauja.

Taip yra namuose. Tuo tarpu pasaulis į tuos laimingus namus su savo įtakomis bei reikalavimais ateina. Visoj Indijoj eina didelis politikos judėjimas. Europos mokslų ir kultūros ragavusi besimokančioji ir nesimokančioji jaunuomenė bei šviesuomenė stengiasi sukelti tautinę dvasią plačiose liaudies miniose, stengiasi jų tautinę ir politinę sąmonę sukelti, kad savo kultūros gyvenimu gyventų ir svetimųjų globos bei jungo atsikratytų. Nikhil patsai tame tautiniame judėjime aktingai dalyvauja drauge su visa šeimyna — drauge su visos apylinkės gyventojais, ypač jaunimu. Jis steigia mokyklas ir patsai moko, kad jaunimas savo tautos dvasioj auklėjamas būtų. Jis kuria arba aktingai prisideda ir šiaip prie kultūros įstaigų laikymo. Jis stengiasi savąją pramonę bei prekybą kelti, kad būtų galima ir ekonominiai savarankiai laikytis, lygiai, kaip stengiasi pakelti ekonominę ir socialinę padėtį pačių vargingiausiųjų darbo žmonių. Kur reikia — jokių aukų jis asmeniškai nesigaili. Bet jis taip pat nėra fanatikas ir neniekina nieko neindiška — bet tik iš to dvasiai ar kūnui nauda gali būti. Del to jis savo namuose laiko svetimos tautos (anglų) mokytoją, jis perka svetimas mašinas ir šiaip įvairias prekes, kurios yra geros, naudingos ir pigios.

Tuo tarpu šalyje pastaruoju laiku platinasi kitos rūšies propaganda. Dalis jaunimo, Nikhil mokslo draugui Sandipui vadovaujant, skelbia karą visam, kas tik neindiška, kas tik yra iš Europos, skelbia karą tikroje to žodžio prasmėje — organizuoja boikotus visų be išimties svetimų prekių, nors jos ir geriausios būtų, organizuoja esamų svetimų perteklių naikinimą — deginimą ir kt., organizuoja patį politinį ginklo sukilimą prieš anglų valdžią.

Minioje, ypač jaunimo tarpe, griežti greitų vaisių žadą kovos šaukimai visuomet greičiau ir lengviau suprantami, negu kvietimas prie ilgo ir vaisių nenumatomo ramaus, bet tikro kultūros darbo. Ir šita Sandipo agitacija pamažu pradeda savo vaisius rodyti, ir ramioje Nikhil apylinkėje ir net jo paties namuose. Bimala, Nikhil žmona, vieną kartą prieina prie išvados, kad ji negali nešioti iš svetimos, ne indų medžiagos, pasiūtų rūbų ir turinti juos sudeginti. Nikhil sako, kad tai neišmintinga — jeigu jai nepatinka, tai gali nenešioti, bet nėra jokios prasmės deginti — kaip nėra prasmės, apskritai, pirma griauti nieko geresnio neturint ar nemokant pastatyti. Kitą kartą ateina į galvą Bimalai mintis, kad jų namuose negali būti anglė mokytoja — vien tik dėl to, kad ji ne indė. Bimala žino, kad anksčiau jai į galvą panaši mintis nebuvo atėjusi, ir kad ji nieko tai panelei, kaip žmogui, prikišti — bet pasako savo vyrui ir reikalauja pašalinti. Vyras nesutinka, ir ji pati paskui pamato savo fanatizmą. Bet anoji panelė vistiek negali ilgiau ten būti, nes del šovinistės propagandos ją ima įžeidinėti kiti, ne šeimynos, žmonės, — tarnai, ir būna priversta pasišalinti.

Nestebėtina, kad šovinistinė propaganda pasiekė net ir Nikhil namus ir jau tokių apčiuopiamų vaisių davė. Nes Sandipas, propagandos reikalais po šalį važinėdamas, visuomet apsistodavo kaip svečias Nikhil namuose ir jau buvo iš aplinkinių žmonių ir paties Nikhil darbininkų jaunimo suorganizavęs slaptų propagandos kuopų. Nikhil namuose jis buvo ir gyveno visai kaip savas žmogus, ir nors abudu

mokslo draugai del propagandos ir kovos būnu griežtai savo nuomonėmis skyrėsi, ir Sandipas net atvirai prieš Nikhil pažiūras kovodavo, — bet Nikhil nieko iš to sau nedarydavo ir visuomet jie senais draugais pasilikdavo. Dabar Sandipas ilgesniam laikui Nikhil namuose yra apsistojęs ir iš čia jis veda propagandą visoje apygardoje ir paties Nikhil darbininkų ir net jo šeimynos narių tarpe. Ar tikrai Sandipas vien tik visuomenės — propagandos reikalais Nikhil namuose apsistojo ilgesniam laikui? — Galima ir reikia abejoti. Iš paties Sandipo pasakojimų matyti, kad į Nikhil namus vis dažniau ir dažniau jį trauke ir dabar ilgesniam laikui pririšo ne tik visuomenės—propagandos reikalas, ne tik visi materialiniai patogumai, kuriuos jis savo turtingo mokslo draugo namuose visuomet turėdavo ir turi, — į savo sielos gelmes geriau pažiūrėjęs Sandipas aiškiai matė, kad į Nikhil namus jį traukė ir Nikhil jauna žmona — Bimala. Dar daugiau: jis, Sandipas, visuomenės ir tautos labui savo gyvenimą pašventęs ir būdamas jausmų ir kovos žmogus, — negali taip paprastai, kaip kiti, gyventi, jis turi teisę imti iš gyvenimo visa, ką tik proga ar sąlygos duoda, ir senovės doros bei draugiškumo įstatymai jam nerašyti. Jis tiesiog g e i d ž i a Bimalos, kaip moteries, ir s ą m o n i n g a i daro visa, kad ja pasinaudotų. Jis aiškiai mato ir supranta visą susidėjusią padėtį. Jisai gerai pažįsta savo draugą ir žino, kad šis del savo moralinių įsitikinimų bei pažiūrų netrukdys jam savo įtaką daryti, nors ir matytų bei suprastų tikrąjį jojo buvimo tikslą. Svarbu yra tik į Bamalą paveikti. Ir čia jisai išranda (ir gal patsai ima tam tikėti) ir sau bei Bimalai stengiasi įkalbėti, kad ji, Bimala, ir tik ji gali visam naujajam indų laisvės judėjimui dvasios jėgų ir ištvermės priduoti, — jis įsikalba ir įkalba, kad Bimala yra nelyginant bičių karalienė, nuo kurios viso avilio — tautinio judėjimo bei pergalės — likimas priklauso.

Kas darosi sieloj Bimalos — ar tikrai ji pati Sandipą prie savęs traukia? Ar tikrai jos prieš Nikhil nusistatymas yra tik politinis nusistatymas? Ar

tikrai Sandipo argumentai jos politinę nuomonę pakeitė — ar gal kas daugiau?

Kokie čia gali būti klausimai? Juk Bimala Nikhil mylėjo ir myli taip, kaip tik indų moteris savo vyrą mylėti gali, — be jokių užpakalinių minčių, aklai, šventai. Vien tautinis judėjimas — vien idėjos ją savo sūkurin įtraukė, ir jei ji su Sandipu dažnai kalba ir jo draugystės net pati kaikada ieško, — tai taip pat tik kaip idėjos draugo.

Bet laikas bėga. Sandipo nuolatinis buvimas, jo kūno ir dvasios stiprumas, jo nuolatiniai komplimentai ir Bimalos dievinimas tiek įtakos padaro, kad Bimala iš tikrųjų pradeda jaustis nepaprastas žmogus, turįs ypatingą misiją atlikti indų tautos judėjime. Ji dažnai klauso ginčo tarp savo vyro ir Sandipo. Prieš Nikhil humanizmą ir jo ekonominį racionalizmą ji nieko negali pasakyti — ir vis delto ji daugiau klauso ir įsidėmi tai, ką sako Sandipas. Ilgainiui ji pradeda jaustis visame ne tik lygi, bet ir aukščiau už Nikhil, kuris savo etikos principams bei idealams tautos reikalus aukojąs.

Bet ar tai jau viskas? Ir čia Bimala, laiks nuo laiko į savo sielos gelmes pažvelgus, mato, kad ne — kad yra ir kas kita, kas ją nuo Nikhil tolina, o prie Sandipo artina. Vis aiškiau ir aiškiau, vis dažniau ir dažniau ji mato ir jaučia, kad ne vien tautos, visuomenės — pasaulio reikalai ją prie Sandipo traukia, o nuo Nikhil tolina — bet kad čia taip pat svarbią, o, gal, ir svarbiausią rolę vaidina erotinis momentas. Iš syk ji mėgina sau įkalbėti, kad tai neteisybė — bet tas jai nevyksta. Ji pati pradeda ieškoti Sandipo artimumo — ji pyksta ant Nikhil sesers ir visų, kas tik jai primena jos slidų kelią, — pagaliau ji ligi to prieina, kad visai sąmoningai ir atvirai su Sandipu draugauja ir normalinius ryšius su savo vyru nutraukia, — žinoma, visuomet stengdamasi sau įsikalbėti, kad to reikalauja visuomenės — tautos gerovė, nes be jos pagalbos patsai Sandipas ir visi jo draugai nieko padaryti negalėtų. Prieina ligi to, kad ji ima meluoti ir net savo vyrą apvagia, kad Sandipui lėšų parūpintų.

Ką gi Nikhil, — ar jis nieko nemato ir nesupranta? — Ne, jisai labai gerai viską mato ir supranta, jisai taip pat aiškiai duoda suprasti Bimalai ir Sandipui, kad jis viską žino ir viską supranta. Jam be galo skaudu yra ir jis daug kankinasi matydamas, kaip jo namų laimė sugriauta tapo. Bet jis nei vienu žodžiu nieko neprasitaria nei Bimalai, nei Sandipui — jis visai netrukdo jiems susitikti ir nepaprašo Sandipo iš jo namų išsikraustyti.

Toksai Nikhil elgesys, iš syk davęs progos Sandipui savo tinklus ištiesti ir Bimalai laisvai ir netrukdomai sulig savo vidaus troškimų pasielgti, ilgainiui pradeda būti Bimalai didžiausia kankynė — ir drauge ją sulaiko nuo galutino puolimo. Buvo valandų, kada Bimala geiste geidė, kad Nikhil ją išbartų, net muštų — jai tada lengviau būtų užsimiršti ir noras galutinai į Sandipo glėbį pulti — kerštu prieš Nikhil pateisinti. Bet Nikhil tylėjo ir tik jo akys didelį širdies skausmą rodė. Šito Bimala pakelti negalėjo. Ir kada kartą Sandipas, manydamas visai savo tikslo pasiekęs, mėgino Bimalą paliesti, čia ji pamatė, kaip žemai ji jau nupuolus, ir į kokios rūšies žmogų ji savo širdyj buvo Nikhil išmainius.

Paties Sandipo propagandos sudarytieji atsitikimai krizio išsprendimą priartino. Nikhil, pamatęs Bimaloje atmainą, kad ji savo padėtį jau mato ir gailisi, ir pati nori Sandipo įtakos pasiliuosuoti — draugiškai, bet griežtai, paprašo Sandipo jojo namus apleisti. Sandipui nieko daugiau nelieka, kaip pasiduoti. Bet jojo propagandos vaisiai, jau ir anksčiau daugelį žmonių į nelaimę atvedę, dabar pradeda ypač bujoti. Įvyksta musulmonų sukilimas, kuriame daugiausia nukenčia Sandipo suklaidintieji žmonės, o patsai Sandipas nesuspėjęs pabėgti žūva. Sunkiai mirtinai sužeistas tampa ir Nikhil, kuris nieko nepaisydamas mėgina sukilusius savo įtaka (buvusia, bet Sandipo sugriauta įtaka) numalšinti ir Sandipą išgelbėti.

Toksai, trumpai suglaudus, "Namų ir pasaulio" romano turinys. Savo forma jisai skiriasi nuo visų kitų romanų. Viskas pasakojama nuo "aš", tik ne

nuo autoriaus "aš", o nuo trijų svarbiausiųjų veikėjų — Nikhil, Bimalos ir Sandipo, kurie vienas nuo kito visai nepriklausomai pasakoja savo pastebėjimus ir pergyvenimus tam tikrais periodais. Toksai rašymo būdas neįpratusiam skaitytojui iš syk šiek tiek sunkenybių daro orientuotis visoj atsitikimų eigoj, bet užtat daug lengviau ir giliau kiekvieno atskiro tipo sielos gelmes nušviečia. Ypatingai Bimalos dvasios pergyvenimai taip yra komplikuoti ir subtelingi, tiek daug prieštaravimų ir vidaus kovų, kad tik jos pačios išpažintis gali skaitytojui tikrąją jos sielą parodyti.

Gora. Šis Rabindranath Tagorė romanas yra stipresnis ir įdomesnis, negu "Namai ir pasaulis", "Sudužusis laivas", kur tėra tik du — trys psichologiniai typai. Berods, ir čia romanų pavyzdžiu yra vienas centrinis asmuo — kurio vardu net pats romanas pavadintas; bet be savo draugo Binoy, be Krishnadaryal ir Paresh Babu šeimynų, nekalbant apie kitus, Gora nebūtų Gora.

Bendrai imant Gora vaizduoja tikrąjį šių dienų Indijos gyvenimą, kuris taip tinka kultūros žmogaus — dvasinio gyvenimo konfliktams sudaryti ir šiuo atžvilgiu tampa artimu ir mūsų sąlygose. Indijoj eina gilus ir galingas politiškai tautinis judėjimas, kuris savaime veda prie kovos su visa kas svetima, t. y. angliška. Deja, Indijos tautiškosios savybės yra labai ankštai surištos su tikybiškai luominių pasiskirstymu, kuris savaime veda prie socialinės ir tikybinės nelygybės, savotiško antagonizmo — negalėjimo visai tautai vienu viduj organizuotu ir solidariu kūnu patapti. Ir čia slepiasi tragedija ne tik visos indų tautos, bet ir atskirų jos narių, kurie mėgina savą indų tautos kultūrą statyti prieš svetimuosius anglus.

Gora užaugęs indų braminų šeimynoj, kur šeimynos galva yra fanatiškas senovės hinduizmo arba braminizmo išpažintojas Krishnadayal, o žmona — gerumo, tolerancijos ir motyniškos meilės tobulybė Anandamoyi. Patsai Gora, tiesios širdies ir stiprios

valios vaikinas, iš pat mažų dienų draugauja su kitu bramanų giminės vienišu Binoy, kuriam geroji Anandamoyi tikrąją motyną atstoja, ir jis išauga ir subręsta Anandamoyi ir Gora įtakoj. Patsai Krishnuadayal tiek religinis ortodoksas, kad net savo žmonos tolinasi del jos tolerantiškumo, bet patsai Gora, išsyk tik geras braminas, vėliau bestudentaudamas ir prasikišęs tautinio jaunuomenės judėjimo rateliuose, ima vis daugiau ir daugiau Krishnuadayal sekti — nes tai esanti vienintelė indų tautos ir kultūros savybė, kurią galima statyt prieš svetimųjų kultūrą. Ir štai jiedu draugai, Gora ir Binoy, baigdami universiteto mokslus pasižada savo gyvenimą pašvęsti indų tautai; o kadangi šeimyninis gyvenimas trukdąs visai pasišvęsti, tai jiedu ir vesti niekuomet nevesią. Ir taip gyvena ir dirba jie, Gorai vadovaujant, savo elgesiu primindami ideališkiausius rusų "narodnikus" iš praeito amžiaus.

Bet vienas priepuolis gatvėj Binoy suveda į pažintį su Paresh Babu šeimyna, kur viešpatauja ne braminizmas, o budizmas. Patsai Paresh Babu, geras budistas, bet toks pat šviesus ir geras tėvas ir senelis kaip yra Gora ir Binoy bendroji motyna Anandamoyi. Paresh Babu žmona Baroda yra budizmo ortodoksė, bet iš tikrųjų tai typas motynos, kuriai rūpi vien greičiau ir geriau savo dukteris už vyro išleisti. O dukterų ji turi net tris — dvi tikras ir giminės našlaitę Sucharitą, kuri, berods, jau turi sužiedotinį Haran, kuris jaunųjų budistų tarpe užima tokią pat vadovaujamą rolę kaip Gora hinduizmo braminuos. Pati Sucharita daugiausia prisirišus prie Paresh Babu, kuris jai atstoja ne tik tėvą, bet ir motyną, lygiai kaip Anandamoyi atstoja motyną ir tėvą del Binoy; ir ji taip pat visai kaip su sesere draugauja su Lolita, vyresniąja Paresh Babu dukterim, — gyva ir teisios širdies mergaitė.

Tuo būdu mes turime net devynis, asmenis (neskaitant antraeilių k. a. Sucharitos broliuko Satish ir josios tetos, Goros tariamo dėdės Mohim ir jo darbuotės draugo Abinash, anglų valdininkų, ir kt.), kurių gyvenimas ir santykiai taip susipina, kad

sudaro tikrą sociologiškai psychologinę dviejų žmonių kartų gyvenimo dramą. Pirmiausia Krishnadayal: braminas ortodoksas, bet anksčiau del politiškai socialinių sąlygų dirbęs ir draugavęs su anglais; kaip braminas ortodoksas negali nieko bendra turėt su kitos kastos žmonėmis, — bet Gorą kaip savo sūnų augina ir laiko, nors jisai nėra nė indas, o paeina iš anglų krikščionių ir negali (del pavojaus save išduoti sukilime dalyvavus), niekam teisybės pasakyti net ir tuomet, kuomet Gora, nebūdamas braminas, pasirodo braminizmo idejos skelbėju. Nemažesnė gyvenimo tragedija del Anandamoyi; tik jos šviesus protas ir iš prigimties kilni dvasia ir širdis jai leidžia visa ką lengviau pakelti pačiai ir būti ne tik motyna, bet ir tikru draugu del Gora ir Binoy. Iš antros pusės Paresh Babu šeimyna. Jis pats šviesus ir kilniausios sielos žmogus turi ne tik prie siauraprotės Baroda taikintis, bet ir kastos konvencionalumų žiūrėti; tik ir jis, kaip ir Anandamoyi, del savo šviesumo ir sielos kilnumo visa ką lengvai pakelia. Bet tikroji gyvenimo drama eina jaunųjų kartoj. Pirmiausia Binoy Paresh Babu šeimynoj pamato ir pajunta, kad visuomenės ar politikos darbas, luomas ir net tikyba dar nėra visa, kas žmogaus likimą lemia, o Sucharita jam pasirodo ne tik mergaitė, bet ir žmogus, kuris daug ką žino, daug ką jaučia ir daug ką duoti gali. Bet jaunam karštam visuomenės reformatoriui, kuris buvo prisiekęs niekuomet nevesti, tai didelis smūgis, — kurį dar padidina vienintėlio draugo, Gora smerkimas ir atsigręžimas. Bet to negana: likimo buvo lemta, kad Sucharita tik sužadino pas Binoy lig tol nepažinto pasaulio jausmus, bet meilė atėjo pamažu po visos eilės kovų drauge su Lolita, kuri išsyk taip juokės iš Binoy del jo pasidavimo Gora įtakai. Bet Binoy — braminas, kuriam giminės jau senai buvo žmoną parinkę, o Lolita — budistė, ir abiejų tikyba bei luomo papročiai neleidžia į porą sueiti, — negut Binoy savo tikybą pamestų. Paties Binoy šviesumas ir prigimtas humanizmas, o ypač gerosios Anandamoyi įtaka visas luomo ir kt. kliutis pa-

šalina. Bet vestuvės turi būt visai svetimam pasamdytam name, nes Lolitai, pasiryžusiai už ne budisto tekėti, tėviškėj vietos nėra, — nors vestuves rengia josios gerasis tėvelis Paresh Babu, kuriam del tos pačios priežasties taip pat vietos nelieka net savo namuose, ir rengia vestuves jis vienas, nes Binoy draugas Gora, į kurį Paresh Babu buvo kreipęsis, griežtai atsisakė — jisai, matykit, pavyzdingas braminas ir laiko pareiga išsižadėt savo vienintėlio draugo, kuris paklausė širdies, o ne šaltojo proto. Binoy iš savo pusės turėjo tik šviesiąją Anandamoyi, na, ir Sucharitos mažąjį broliuką Satish; pati Sucharita taip pat turėjo jau ištolo taikytis ir net mylimą Paresh Babu apleisti, nes jau buvo atsiradus josios teta, ir ji paėjo taip pat iš braminų...

Likimas kartais keistų dalykų padaro. Lolita, visą laiką juokusis iš Gora religiškai politiško užsispyrimo, dar daugiau iš Binoy del jo pasidavimo Gora įtakai, padaro viešą šeimyniškai visuomeninį skandalą kaip tik protestuodama del Gora įžeidimo ir — galutinai įsimyli į Binoy. O Sucharita, susižadėjusi su Haran, pamilusi Binoy, galų gale pamato save įsimylėjusia į feminofobą Gora. Gora gi, kuris ne tik žodžiais bet ir darbu braminizmą ir indų tautos laisvę pirmojoj vietoj stato, kuris del jos jaunystės karštyj ne tik atsisako šeimos šilumos, bet kenčia alkį ir šaltį, drasiai eina kalėjiman, savo vienintėlio tikro draugo išsižada vien del to, kad jis veda, — šis asketas ir šaltas drąsus kovos žmogus galų gale pasijunta neturįs gyvenimo tikslo, jei gyvens... be Sucharitos.

Toks, trumpai suglaudus, Gora romano turinys, paliekant šalyj religiškai filosofinę ir tautiškai politinę bei socialinę sritis, kurios čia plačiau liečiamos būti negali. —

* * *

Filozofiniai raštai.

Pačią Rabindranath Tagorės filosofiją arba jo gyvenimo išmintį turėsime progos arčiau pažinti ki-

tame skyriuje, o šičia tik trumpai noriu paminėti mums prieinamus Tagorės filosofinius raštus ir jųjų turinį, neliesdamas pačios esmės.

Pagrindinis šios rūšies raštas, autoriaus anglų kalba specialiai europiečiams parašytas, yra pavadintas "S a d h a n a" ir pridėtas dar paaiškinamasis pavadinimas — "gyvenimo įsirealinimas" — the Realisation of Life. Šiame rašinyj nagrinėjami šie klausimai: 1) individo santykis su visuma (universu), 2) sielos sąžinė, 3) problema piktybės (nikto), 4) savo asmens problema, 5) įsirealinimas (realizacija) meilėje, 6) įsirealinimas darbe, 7) grožės įsirealinimas ir 8) begalybės įsirealinimas. — Patys skyrių pavadinimai jau rodo veikalo turinį.

Kitas Tagorės filosofinis raštas yra pavadintas "A s m e n y b ė" — Personality — Personlichkeit. Šičia turinys taip suskirstytas; 1) kas yra menas? 2) asmenybės pasaulis, 3) atgimimas, 4) mano mokykla, 5) religiniai svarstymai ir 6) moteris.

Trečias rašinys, pavadintas "S i e l o s š n a b ž d e s i a i" — jau kitokios formos. Čia trumpuose, iš kelių arba keliolikos sakinių skirsneliuose yra surašytos pastabos arba pagrindinės mintys apie įvairiausius gyvenimo klausimus. Tokių skirsnelių iš viso yra 103.

"N a c i o n a l i z m a s" — tai veikalas, kur Tagorė rodo Azijos ir Europos tautų nacionalizmo neigiamasias puses ir mėgina parodyti, kad tautų gerovė ir laimė yra ne siaurame nacionalizme ir ne tautiniame šovinizme, o solidarume ir harmoningame sugyvenime.

Dar vienas Tagorės rašinys yra pavadintas — "P a k l y d ę p a u k š č i a i". Čia Tagorė taip pat išsitaria įvairiais gynimo klausimais, tik jau visai trumpais sakiniais, palyginimais, kurie labai primena mūsų priežodžius ir patarles. Iš viso tokių priežodžių ir patarlių paties Tagorės yra sužymėta324.

Daugiau Tagorės filosofinių raštų tuo tarpu matyti neteko. Bet ir iš jų, ypač jei turėtume galvoj ir visus kitus raštus, jau galima patirti, kaip Tagorė žiūri į įvairius ir mums rūpimus gyvenimo klausimus.

ANTROJI DALIS.

Rabindranath Tagorės pažiūros ir mintys.

1. Bendros pastabos.

Kaikurie Rabindranath Tagorės biografai arba šiaip jo raštų skaitytojai vadina jo skelbiamą gyvenimo išmintį arba filosofiją budizmu, o kiti sako — Tagorės filosofiniai raštai esą didelėj krikščionybės įtakoj. Ir teisybė yra, kad tai, ką savo filosofijos raštuose arba lirikoj yra pasakęs Tagorė, daug kas būtų galima įdėti į mūsų Šventąjį Raštą arba budistų Tripataką—ir niekam, kas anksčiau tų raštų atmintinai nemokėjo, į galvą neateitų, kad tai iš kitur yra paimta. Jau Tagorės lirikos apžvalgoje mes turėjome progos matyti, kad kaikurie skirsniai, pav. 4, 36, 40 iš Gitanjali ir kt., savo visa dvasia taip yra artimi, Naujojo Testamento atatinkamoms vietoms, kad sunku nuo lyginimo susilaikyti, lygiai — kaip daug kas yra panašu ir budistų Tripatakoj. Teisybė ir tai, kad Tagorė gerai pažįsta ne tik Tripataką, bet ir Senąjį bei Naująjį Testementą. Bet didelis klausimas, ar tikrai šie, savaime svarbūs ir į kiekvieną žmogų didelę įtaką darą, raštai yra padarę lemiamą įtaką į Tagorę ir jojo raštus. Ir apskritai kalbant apie Tagorę, jojo raštus bei filosofiją — ar galima ir ar reikia kalbėti apie svetimas įtakas ta prasme, kaip paprastai kalbama — ir ar ne teisingiau ir tikslingiau būtų pažiūrėti į Tagorę kaip į visai savarankišką mintytoją, kuris genijaus dovana sugeba ne vienos kurios tautos ir ne vienos gadynės, bet pasaulio gyvenimo išmintį visiems suprantamoj kalboj pasakyti?

Pirmiausia aš noriu akis į tai atkreipti, kad Tagorė pradėjo rašyti ir tos pačios dvasios mintis reikšti dar vaiku būdamas, t. y. tada, kada mūsų Šventojo Rašto tikrai dar nebuvo skaitęs ir vargu bau ką apie jį girdėjęs. Tagorų šeimyna Indijoj priklauso bramanų giminei, bet jie visai nėra budistai, o jo tėvas Debendranath organizavo ir vadovavo Brahma Samadš religiniai organizacijai, kuri va-

dinama "Indijos teisių bažnyčia" ir nieko bendra neturi nei su budistų, nei su indų ar kitomis ortodoksinėmis bramanų sektomis. Teisybė, kai kurie vokiečių Tagorės biografai mano pačią Rabindranath tėvo organizuotąją Brahma Samadš buvus krikščionybės įtakoj. Bet tai jie sako be jokių įrodymų, vien remdamies kaikuriais panašumais. Bet vienas panašumas dar nieko neįrodo. Pagaliau, kam Tagorei ar kitiems savarankiškiems ir didelio proto indų religingumui krikščionybėj ar budizme kada jie jų turi gana daug — ir net perdaug — savo Vedose ir Upanišadose, iš kurių savo išmintį net patsai Buda yra paėmęs?

K a s t a i y r a V e d o s? — Tai keturi, savo turiniu skirtingi, bet dvasia labai artimi senovės indų šventųjų raštų, t. y. šventųjų giesmių, rinkiniai, kur senovės indų gyvenimo išmintis surašyta, kaip Senajame Testamente, tik daug daugiau įvairumo. Vedų tikrasai amžius nėra ligi šiol mokslo tikrai ištirtas, bet visi tyrinėtojai sutinka, kad Vedos yra mažiausia 3000 metų senumo, o kaikurie mokslininkai jų amžių spėja ligi 4500 metų. Viena yra aišku kad seniausias Vedų rinkinys, vadinamas R i g v e d a, yra surinktas iš himnų ir giesmių to laiko, kada indai dar visai kitose sąlygose gyveno. Iš viso Rigvedos rinkinio (jame yra 1028 himnai) nėra nei vienos eilutės ir nei vieno žodžio, kuris rodytų į ypatingas ir charakteringas dabartinės Indijos gyvenimo sąlygas. Pavyzdžiui fygos medžiai, tigrai ir kiti Indijos charakteringi augalai bei gyvuliai, kurie nuolat minimi vėlesniuose Vedų ir kitų raštų rinkiniuose, Rigvedoj nei vienu žodžiu nepaminėti. Vieton jų dažnai kalbama apie žemės ūkį ir ypač dažnai minima galvijai (karvės pienas ir t. t.) ir arkliai. Nematyti iš Rigvedos taip pat, kad indai tada prie jūros būtų gyvenę. Rigvedos kalbos formos yra senesnės už žinomas sanskrito kalbos formas, kurios yra taip artimos lietuvių kalbos formoms. Apskritai Rigveda remiantis yra pagrindo spręsti, kad indai tada jau ant gana aukšto kultūros

laipsnio stovėjo: gyveno daugiausia iš gyvulių (galvijų, pieno, sviesto), augino miežių, mokėjo amatų ir meno kūrinių turėjo. Arkliai buvo ypatingoj pagarboj ir žirgą — "raudoną", t. y. bėrą, žirgą galima daugelyj himnų rasti minint sąryšyje su ugnim, ryto aušra, taip pat ryto aušros debesims ar saulės raudonumo šviesoje ir t. t. (žiūr. Rigvedos knygą — mandalą — I, himną 85 ir kt.). Apskritai, beskaitant Vedas ir įvairiose variacijose sutinkant žirgo palyginimus (tarp kita ko žirgas, raitelis ar važnyčia ir ugnis ar apskritai raudonumas figuruoja ir kaip kovos simboliai) negalima susilaikyti nuo pagundos nedarius palyginimo su mūsų vyčių raudoname lauke, — bet tai jau mūsų kultūros istorijos tyrinėtojų dalykas šiuos nepaprastai artimus simbolius patyrinėti ir jų bendrumo priežasčių naieškoti ne vien Vedose, bet ir indų pasakose bei kituose šaltiniuose. Juk šiandien naujasiais tyrinėjimais remiantis kaikurie mokslininkai indogermanų lopšio ieško Baltijos jūros tame pakraštyje, kur gintarų esama!... Stebėtinas Vedų "raudono" ir neraudono žirgo panašumas į lietuviškąjį vytį drauge su jų bitėmis bei medum, karvėmis bei pienu ir kitais mums labai gerai pažįstamais daiktais ir gyvuliais ir stoka žinių apie tipingus Indijos augalus ir gyvulius iš kitos — visa tai verste verčia kiekvieną lietuvį susimąstyti — ir skaitytojas del to, gal, ir man atleis šitą mažą nuo temos nukrypimą.

Grįždami dabar prie Rigvedos filosofijos, arba teisingiau — prie jos religijos, mes noroms nenoroms vėl susiduriame su mums labai artimomis sąvokomis ir net vardais. Skaitydamas Rigvedą tuojau pamatai, kad kaikuriuose net rimtuose mokslo veikaluose pasakojimai apie senovės indų religinį stabmeldiškumą yra tokios pat rūšies pasakos, kaip ir mūsų senovės istorijos pasakojimuose, kurių netikrumą gana įtikinamai jau yra įrodęs Petras Klimas savo "Lietuvių senovės bruožuose". Pačių indų vėlesniuose raštuose ir net pačios Rigvedos kaikuriuose himnuose garbinamieji Maruts, Ruda, Angi, Vayu, Ušas-Arušas, Mitra, Varuna ir daugybė kitų, kurie

bramanų ir ypač paskui europiečių buvo indų senovės dievais pavadinti, — iš tikrųjų Vedose ir net jau Upanišadose yra ne dievai, o tik gamtos galybės, per kurias nematomas, bet visur esantis Dievas — Pragapati reiškiasi. Stabų senovės indai taip pat neturėjo, kaip ir lietuviai, ir jų Agni — tai mūsų Ugnis, jų Rudra su Maruts — tai mūsų Perkūnas su audromis, jų Vayu — mūsų paprastas vėjas, jų Ušas-Arušas — tai mūsų Aušra-Aušrinė, jų Sūrya — mūsų Saulė, ir t. t., o jų Mitra su Varuna, vėliau šalia Agni bramanų vyriausiais dievais pramanyti, iš syk buvo paprastais žmonių draugais geradariais. Ir nors galima Vedose tos gamtos galybes arba slaptybes garbinant ir net dievais vadinant rasti, yra net terminas — Visva Dievas — t. y. visi dievai, bet tas visai dar nerodo ir ypač neįrodo jokio stabmeldiškumo, nes Vedų dvasia ir kiti himnai tokiai pažiūrai visai jokio pagrindo neduoda ir net priešingai rodo. Pavyzdžiui paduodu iš Rigvedos X knygos 121 h i m n ą "Ka" — lietuviu kalboj reiškia "kas", iš kurio vėliau kaikurie indų bramanai, nesuprasdami tikrosios žodžio reikšmės ir pagauti šišo daugiau dievų turėti, buvo pramanę "Ka" — "Kas" nauju dievu esant; o juos aklai pasekė ir kaikurie Europos tyrinėtojai, pav. Ludwig. Tas himnas laisvame vertime šitaip išrodo:

N e ž i n o m a m D i e v u i.

1. Iš pradžių auksinis kūdikis tebuvo (pakilo, pasidarė, įsikūrė); ką tik užgimęs jis vienas viešpatavo. Jisai jau kūrė žemę ir šitą dangų: — Kas yra Dievas, kuriam mes galime aukas pašvęsti?

2. Jisai, kurs duod gyvybės dvasią, jisai, kurs duod stiprybę, kuriam visi dievai priklauso, kurio šešėlis yr — nemarumas, kurio šešėlis yra mirtis:— Kas yra Dievas, kuriam mes galime aukas pašvęsti?

3. Jisai, kuris sava galybe yra kvėpuojančio ir jaučiančio pasaulio vienintėliu karalium likęs, kuris visus dvikojus ir keturkojus (žmones ir gyvulius)

valdo: — Kas yra Dievas, kuriam mes galime aukas pašvęsti?

4. Jisai, kurio galybe šitie sniegų kalnai telaikos ir, sako, jūra, ir tolimoji ūpė, jisai, kurio dvi rankos tai šitos sritys: — Kas yra Dievas, kuriam mes galime aukas pašvęsti?

5. Jisai, kurio galybe laikos dangaus didybė ir žemės stipruma, jisai, kuris dangaus skliaustus ir etero dausas sutvėrė, jisai, kurs išmatavo dangų ir oro platumas: — Kas yra Dievas, kuriam mes galime aukas pašvęsti?

6. Jisai, kurio valia stipriai laikydamies dvasioje dreba dangus ir žemė į jį žiūrėdami; jisai, kuriam, iškilus, saulė šviečia: — Kas yra Dievas, kuriam mes galime aukas pašvęsti?

7. Kada visur vanduo tebuvo savyj laikydamas gemalo galybę ir kurdamas ugninę šviesą — tada teatsirado vienintėlė dievų gyva dvasia: — Kas yra Dievas, kuriam mes galime aukas pašvęsti?

8. Jisai, kuris sava galybe matė netgi ir vandenis visus, kurie savyj galybę (gemalą) slėpė ir kūrė aukai šventą ugnį, jisai, kuris tik vienas visų dievų yr Dievas: — Kas yra Dievas, kuriam mes galime aukas pašvęsti?

9. Tenenubaudžia mūsų jis, kuris yra kūrėjas žemės ir savo tiesomis sutvėrė dangų; Jisai, kuris taip pat didžius ir vis'galingus vandenis sutvėrė: — Kas yra Dievas, kuriam mes galime aukas pašvęsti?

10. Praamži (Pragapati), nieks kitas, tik tu esi visų šių sutvėrimų viešpats. Tebūnie tai, ko tau aukodami mes prašom, mūsų: tebūnam viešpačiais gėrybių mes!

P a s t a b a. Max Mueller'is mano, kad dešimtasis skirsnys šiam himnui nepriklauso ir yra pridėtas vėliau kunigų, kuriems buvo svarbu loginga išvada padaryti, taip pat aukavimo atžvilgiu. Pati išvada ir sakymas, kad tai Pragapati, kuris visai atatinka mūsų kalbos Praamžiui, yra tasai nežinomas Dievas, — yra visai loginga, nes panašių išvadų ir samprotavimų Vedose yra ne vienas. Taip pat himne

minimieji vandenys sutinka visai su indų mitologija ir tų pačių Vedų pasakojimais apie pasaulio pradžią, kada viskas buvę, "kaip jūra, be jokios šviesos" arba viskas tik "vanduo ir jūra".

Šį himną aš verčiau žiūrėdamas dviejų angliškų (Muir'o ir Mueller'io) ir vieno vokiečių (Ludwig'o) kalbos tekstų (The Sacred Books of the East, Vol. XXXII, 1 — 13 pp.). Daugiausia visų ginčijamą ir svarbiausįjį — baigiamąjį posakį (Kas yra Dievas ir t. t.)aš verčiau sulig Mueller'iu, kurio interpretacija man pasirodė arčiausia teisybės. Originale šis posakis šitaip skamba: "Kasmai devaya havisha vidhema", Mueller'is išverčia: Who is the God to whom we shall offer sakrifice". Muir'as verčia panašiai: "To what God shall we offer our oblation". Tik Ludwig'as sako: "Ka, dem gotte, moechten wir mit havis aufwarten".

Šita nežinoma dievybė — Pragapati ar Praamžis—taip visur aiškiai išskiriama, o kai kuriuose himnuose teistinis arba net ir panteistinis aiškinimas taip tyras, kad daryti išvadą — indus stabmeldžiais buvus, ar daug dievų turėjusius, tegalima tik vieną antrą Vedų ar Upanišadų himną pažįstant. Nėra daugdievybės nei stabmeldybės ir Upanišadose, kurios indų šventuose raštuose visai tą pačią vietą užima kaip Biblijoj Naujasis Testamentas — net savo forma: palyginimais, prilyginimais ir t. t.

Berods, kalbant apie Vedų ir Upanišadų formą vėl negaliu iškęsti vieno dalyko nepabrėžęs, — dalyko, kurio kaikurie vokiečių tyrinėtojai (Oldengurg, Falke) niekaip suvirinti negali. Turiu galvoje tuos Vedų ir ypač Upanišadų himnus, kurie savo sustatymu labai panašūs mūsų kaikurioms senovės dainoms, k. a. "Rugelis", "Linelis", "Rūtelė" ir kt., kur kiekviename posme tik vienas ar pora žodžių tepasikeičia, o visa kita kartojama ligi paskutiniam posmui, arba ligi logingai baigiamos išvados. Panašios rūšies himnų ir prilyginimų ypač daug yra Upanišadose, tik kaip mūsų dainose įvairios rugio, lino, saulės, mėnesio, žvaigždžių ar net gyvūnų (gegutė-močiutė, kukuoja-verkia; žvaigždelės-seselės, sietynas-brolelis ir t. t.)

ypatybės ar patys dalykai simbolizuojami bei lyginami meilės ar kt. pergyvenimams, taip ten viskas simbolizuojama ir lyginama religiniu atžvilgiu (be to, juk ir pas mus užsilikusiose dainose "saulytė" lyginama "Dievo dukrytei" ir t. t.; o kas žino, kas mūsų senovės raudose ir kt. buvo?)

Šiaip ar taip, kas turėjo progos kiek giliau į indų šventuosius raštus įžvelgti net labai netobuluose vertimuose, tas negali drįsti sakyti, kad Tagorei ar kitam kuriam indų dvasios ir proto galiūnui yra reikalinga krikščionybės arba budizmo įtaka šių dienų sąlygoms atatinkamai religijos ar filosofijos sistemai išsidirbti. Krikščionybės įtaka čia pirmiausia nėra būtinai reikalinga del to, kad beveik visa, kas yra krikščionybėj teigiama ir neigiama (kaip kas į ką žiūri) yra arba pačiose Vedose ar Upanišadose, arba bet kurioj bramanų kunigų skelbiamoj religinėj sektoj. Ten viskas galima rasti, kas tik norima, pradedant vienu neasmeniniu visur esančiu, visagalingu Dievu ir, perėjus per Trejybės paslaptis, pabaigti prie įvairių amuletų, kuriems indai tas pačias ypatybes teikia, kaip krikščionys škaplieriams ir ražančiui — net ir tas pačias paviršutines formas tie amuletai turi. Tik indai visa tai pažįsta ir išpažįsta daug seniau. Jau Buda, gyvenęs apie 500 m. prieš Kristaus gimimą, turėjo prieš akis viską — net ir jojo ypač proteguotus vienuolynus, — ką tik norėjo ir ko jam reikėjo savajai religijos sistemai skelbti ir del to Budos indų religiniame gyvenime visai negalima lyginti prie Kristaus. Buda savo mokymuose tik ligi logingos arba ir nelogingos išvados privedė tai, kas daug anksčiau buvo padaryta Upanišado ir jo skaitlingų sekėjų, kurie tikrai didelę įtaką indų gyvenime turėjo ir dabar tebeturi, nežiūrint įvairių tikybų ir sektų kunigų — bramanų savotiškų aiškinimų. Pagaliau, Budos pesimistinis asketinio ir vienuolinio gyvenimo garbinimas, kuris ir sudaro budizmo nuo kitų Indijoj išaugusių religinių sektų žymiausį skirtingumą, taip yra priešingas Tagorės optimizmui, jo kvietimui pilnu džiaugsmo gyvenimu gyventi ("Ne, drauge, vienuolis aš nebūsiu"... — Tagorė sako), kad

jei ir galima būtų kalbėti apie budizmo įtaką į Tagorės pasaulėžvalgą — tai tik apie neigiamą įtaką.

Ne, į Tagorę galima ir reikia žiūrėti kaip į visai savarankišką Indijos mintytoją, išaugusį senovės indų religinio gyvenimo bei jų raštų įtakoje (patsai Tagorė savo "Sadhanos" prakalboje sako: "Rašytojas augo šeimynoje, kur Upanišadų tekstai buvo kiekvienos dienos maldai naudojami; ir jis prieš save turėjo pavyzdį tėvo, kuris ilgą savo gyvenimą artimiausiuose santykiuose su Dievu buvo, tuo pačiu laiku neapleisdamas pasaulinių prievolių ir nenustodamas nė kiek žmogaus reikalais rūpintis"), — ir drauge jau iš mažų dienų turėjus progos su įvairiausiomis pažiūromis bei mokymais ir su tikruoju įvairių tikybų ir įvairaus mokslo bei kultūros žmonių gyvenimu susitikti, o vėliau ir daug ko mačiusį. Iš savo šeimynos ir iš senovės indų raštų Tag. paveldėjo savo religingumą ir drauge minties šviesumą, ir pirmiausia Indijoj, o paskui ir kitur sutiktos tikybinių sektų kovos, jų kunigų skelbiamas religinis fanatizmas veikė į jautrią Tagorės sielą taip, kad jis nieku būdu negalėjo ir negali nei vienai Indijoj ar kitur viešpataujančiai tikybai priklausyti, taip pat del to jame taip išsiplėtojo tai, kas mūsų vadinama žmoniškumu geriausioje ir tyriausioje to žodžio prasmėje. Tagorė pažįsta visus gamtos įstatymus, visas religijos ir filosofijos sistemas ir daugelį jomis pagrįstų gyvenimo praktikų, net pasaulio tautų politikos ir ūkio reikalus, neblogiau kaip kuris nors visus galimus mokslus išėjęs europietis — gal geriau, nes nedaug yra žmonių, kurie gyvenimą galėjo taip pažinti visuose pasaulio kraštuose kaip Tagorė (kelis kartus ilgesnį laiką buvojo Europoj ir Amerikoj, taip pat Japonijoj ir kt.). Todel tai, ką Tagorė kuriuo nors gyvenimo klausimu yra pasakęs, yra jo paties pergyventa ir ne iš knygų išrašyta, o del to ir dėmesio verta.

2. Tauta bei valstybė.

1905 metais anglų valdžia tam tikrais savo politikos išrokavimais Tagorės gimtinį kraštą, Bengali-

ją, padalijo į dvi provinciji. Tas padalijimas sukėlė induose didelio bruzdėjimo, nes jų ūkio, politikos ir kultūros siekimams dar didesnių sunkenybių darė. Šitą žmonių nepasitenkinimą tuojau ėmė naudoti tie indų tautos darbuotojai, kurie tik ginkluoto sukilimo keliu tikisi indams laisvę iškovoti. Grėsė didelis kruvinos revoliucijos pavojus.

Rabindranath Tagorė Indijos politikos gyvenime ir jo kovose niekuomet nedalyvavo. Bet jis jau tada visoj Indijoj ir ypač Bengalijoj savo dainomis ir raštais buvo visur didelės įtakos įgijęs. Ir ką jis daro? Meta visus savo darbus ir poeziją, keliauja iš vietos į vietą ir šaukte šaukia žmones nepasiduoti pagundai ir nuo ginkluoto sukilimo, kuris jiems tik daugiau skausmų ir aukų padarytų, susilaikyti, o del savo teisių įstatymais leistu ramiu keliu kovoti. Liaudis paklausė — ir neilgai trukus ramiu įstatymais leistu keliu (jų tarpe svarbią rolę suvaidino tylus boikotas) išsikovojo tai, del ko karštuoliai ragino prie ginkluotos revoliucijos. Tai buvo pirmutinis ir vienintėlis Rabindranath Tagorės aktingas politikos darbas, jei neskaitysime jo keleto prakalbų, kurias jis sakė Anglijoj, Amerikoj ir Japonijoj apie valstybės, tautos ir žmogaus santykius, ir kurias paskui jisai išleido rinkinyje, pavadinęs bendru vardu — "Nacionalizmas". Taip pat galima politikos darbu, arba bent politikos žestu, pavadinti jojo sugrąžinimą Anglų karaliaus dovanotojo ordeno su lordo titulu pagrendžiant tą savo žygį tam tikrame atvirame laiške grynai politikos motyvais (Tagorė tada, rodos, 1916 m., pabrėžė, kad jis nesijaučia galįs priimti garbės pažymėjimo iš karaliaus, kurio valdžia taip neteisėtai ir nemielaširdingai jojo tautiečius skriaudžianti).

Šitie du Rabindranath Tagorės gyvenime maži į politiką nukrypimai drauge rodo, kad Tagorė nėra žmogus, kuriam dienos ir visuomenės reikalai visai nerūpėtų, kaip kad šiaip su kaikuriais poėtais ir mintytojais atsitinka, — ne, Tagorė valstybės ir tautos reikalais turi visai aiškų savo nusistatymą ir kri-

tingą valandą nebijo visa savo įtaka ir vardu viešai prieš kitus išstoti ir savo nusistatymą ginti.

Koksai yra Tagorės nusistatymas valstybės, tautos ir jų santykio su atskiru žmogum klausimais?

Jau minėtieji du atsitikimai rodo į Tagorės priešingumą brutalinei kumščio arba ginklo pajėgai. Ar tai nėra tas pats kas pas mus vadinama — nesipriešinti "piktui"? Ar nėra supopularintas "tolstojizmas"? Pažiūrėkime.

Norint ir ieškant galima kiekvieno žmogaus gyvenime rasti žodžių ir net darbų, kuriems, atskirai imant, galima kokias norint išvadas daryti, — dažnai viena kitai visai priešingas. Bet taip į žmogų, jo darbus ar pažiūras žiūrėti negalima, jei norima neiškraipytą vaizdą turėti. Pavyzdžiui, anarchistas gali sakyti, jog Tagorė yra tikriausias anarchistas ir savo tvirtinimą remti jojo drama "Tamsiojo kambario karalius". Nes kas gi yra simbolinė autoriaus išsiidealizuota valstybė, kur pilniausia laisvė viešpatauja ir kur nė vienas pilietis savo karaliaus nematydamas, nei valdžios kumščio nejausdamas, puikiausiai ir laimingiausiai gyvena — jei ne anarchistų idealas? Bet iš tos pačios dramos koks nors Machiaveli's gali ir sau Tagorės argumentų rasti, — juk taip aiškiai pravedama mintis, kad kiekviena šalis turi tokią valdžią, kokios jos piliečiai užsitarnauja, o vienoj vietoj tėvukas, autoriaus minčių atstovas, apie karalium nepatenkintą pilietį tiesiog pasako, kad "jis karalių pagal savo paveikslo piešia". Ir tuo pačiu laiku bei toj pačioj dramoj, kur autorius idealizuoja galybės nerodančią ir net visai nematomą valdžią ir valstybę, kurios piliečiai be kumščio jėgos laimingiausiai gyvena; tuo pačiu laiku, kada autorius skaudžiai baudžia "tvirtos" valdžios šalininkus drauge su valdžios uzurpatoriumi Suvarna, panorėjusiu piliečius "nuo anarchijos" ir netvarkos apsaugoti, — tuo pačiu laiku jis taip pat skaudžiai baudžia visus, kurie įstatymo nepildo ir jį peržengia (Kanya Kubja karalius savo dukters Sudaršanos visai į akis nesileidžia del to, kad ji savo teisėtą vyrą apleido, — ir visai neklauso josios motyvų; gauna kentėti ir

kiti, kurie tik pagundai pasiduoda ir prieš teisę ar tiesą einą). Dar daugiau: prieš teisės ir tiesos mindžiotojus jisai siunčia ir ginkluotą pajėgą ir net senus tėvukus armijos vadovais daro (tėvukas, kuris ramiu laiku su vaikais dainuoja ir ramiai filosofuoja, pavojaus valandai atėjus, pasirodo kardu ginkluotas valdžios — karaliaus generolas).

Taigi iš šito vieno pavyzdžio mes matome, kad Tagorė "piktui nesipriešinti" neliepia — priešingai, jis pats piktybei visuomet priešinasi ir kitiems priešintis kviečia, tik ne visur ir nevisuomet jis randa ginklo pajėgą tinkamiausiu ginklu. Jei imtume "Tamsiojo kambario karalių" kaip Tagorės pažiūrų sintezį (o taip daryti yra labai daug pagrindo), tai reikėtų sakyti, kad Tagorės valstybinės tvarkos idealas — tai laisvas laisvų piliečių sugyvenimas; bet prie tokios tvarkos galima prieiti tik per atskirų žmonių vidaus arba dvasios kultūrą ir nieku būdu ne prievartos keliu. Įstatymai — tvarka yra reikalinga pačiai dvasios kultūrai, ir jei atsiranda žmonių, kurie ginklo jėga mėgina įstatymo nustatytą tvarką keisti, galima ir reikia tokiems žmonėms taip pat ginklo jėga priešintis.

Šitai pagrindinei minčiai patvirtinti davinių galima rasti ir kituose Tagorės raštuose. Dramoje "Karalius ir karalienė" autorius rodo valstybę, kur piliečiai del valdininkų nedorumo badauja ir iš bado prieš karaliaus valdžią sukyla. Karaliaus draugas Devadetta pataria kariuomenės pagalba sukilusius malšinti. Bet karalienė Sumitra, sužinojusi tikrąją sukilimo priežastį, pataria sukilusiems duonos duoti, o visus nedoruosius valdininkus pašalinti, nežiūrint, kad tai vis jos giminaičiai. Bet valdininkai skaitlingi ir galingi feodalai, kurie be kovos nepasitraukšią. Karalienė sako: "Tat kovok, karaliau!", ir kada karalius anksčiau nori savo egoistinius reikalavimus patenkinti, — kovoti nenori, karalienė meta jį ir eina pas savo brolį karo pagalbos prašyti, kad savo valstybės nedorus valdininkus nubaustų ir piliečiams daugiau laisvės ir laimingesnio gyvenimo iškovotų. Bet tada ir patsai karalius į kovą eina, tik

ne prieš nedorus valdininkus, kurie piliečius skriaudžia, o prieš savo švogerį ir savo žmoną. Ir jam pasiseka nugalėti. Jis dabar nori dideliu geraširdžiu pasidaryti ir švogerio nebausti, nors gali, o karališkai pasitikti. Tuomi jis tikisi ir Sumitros, savo žmonos, kuri prieš jį kovojo ir dabar taip pat nugalėta, malonę įgyti ir savo egoistinio tikslo pasiekti. Bet... vietoj nugalėto Kumarsano ateina pati Sumitra ir atneša karaliui savo brolio galvą — ir čia pat pati sugriūva ir miršta, su paniekinimu nuo karaliaus nusigręžusi.

Čia mes matome Tagorę jau net ginkluoto sukilimo šalininku ar bent simpatiku (nes kitaip tokia drama būtų nesuprantama) — sukilimo piliečių prieš savo valdovus, giminių prieš gimines ir net žmonos prieš vyrą — jei aiški neteisybė ir skriauda daroma, ir ginklo pajėga ta skriauda ir neteisybė palaikoma, ir jei įstatymo keliu prieš neteisybę ir skriaudą kovoti negalima. Ir tai nėra vien poėto pasirinktoji tema dramos kūrinyj išreikšti. Savo "Vakarų nacionalizme" autorius piešia visas Vakarų Europos valstybinės mašinos piliečiams teikiamas kančias bei kūno ir dvasios skriaudas ir šitaip sako (žiūr. T. Werke, VII, 251 pusl.): Jei jie, savo baisųjį darbą atlikę, mums siūlo taikos dovaną, tai mes galime tik patylomis šnibždėti: "Taika yra geras dalykas, bet gyvenimas geresnis, ir tai yra dovana, kurią mums suteikė Dievas". Šitie Tagorės žodžiai yra įdėti į lūpas ir širdį savo tautiečių, ir nors taikomi atsakymu svetimai Indijos anglų valdžiai, bet drauge jie yra ir bendra Tagorės pažiūra. Nes šių dienų valstybė, mano Tagorė, "yra reiškinys, kurį teikia visi gyventojai, jei jie mechaniniam tikslui yra organizuoti. Žmonių visuomenė savaime neturi jokio tolesnio tikslo. Ji yra sau tikslas. Ji yra forma, kur žmogus, kaip socialinė esybė, pasireiškia savaime. Tai yra natūralinė žmonių santykiavimo tvarka, kuri žmones įgalina bendrai savo gyvenimo idealus plėtoti. Ji turi ir politikos pusę, bet ši tarnauja tik vienam ypatingam tikslui — sau išlaikyti. Tai yra jėgos pusė, ne gyvenimo idealas" (žiūr. "Nacionaliz-

mas", Tag. Werke, Tom. VII, 232—233 pusl.). Kol valstybės bei tautos politika buvo tik nedaugelio parinktųjų darbas — labai didelio pavojaus iš tokios mechanikos arba grynai ūkio tikslams organizuotos valstybinės tvarkos nebuvo. Bet dabar, kada mokslas ir vis tobūlėjanti organizacija visus piliečius į politiką įtraukė arba traukia — savaime jie persiima ir jėgos bei materialinio pelno troškimu, o su tuo — pavydu ir varžytynėmis. Pelnų ir jėgos pavydas veda prie žiaurios kovos ne tik tautas ir atskirus visuomenės sluoksnius, bet ir šeimynas. "Vyras yra jau tik profesijos žmogus, kuris sau ir kitiems turtus gamina, nuolatos jėgos ratą sukdamas — savo ir visuotinos biurokratijos naudai. Moteris gali sau vysti, arba mirti, arba pati viena gyvenimo kovą vesti. Ir taip "naturalaus bendradarbiavimo vietą užėmė varžytynių kova", kuri vis žiauresnė darosi (žiūr. ten pat, 233—234 p.). Tagorė iš tokios padėties nemato žmonijai nieko gera, ir buvusis pasaulio karas yra niekas daugiau, kaip logingas ir neišvengiamas mechaninės valstybės tvarkos ir nuo jos neatskiriamo šovinistinio nacionalizmo vaisius. Ir jis džiaugiasi, kad jo tautiečiai nors daug nuo svetimųjų valstybinės mašinos prisikentėjo ir tebekenčia, bet patys "mašinos išganingumui aklai nepatikėjo" ir dar nenustojo savo siela tikėti (T. W. VII, 279). Ar nieko gera ir sektina Europos kultūroj ir valstybinėj tvarkoj Tagorė nemato? — Kur gi ne — jis mato ir randa labai daug gera ir sektina. Pirmiausia tvarka ir teisė, kuri pilietį saugoja nuo netikėtų puolimų ir įgalina ramiai savo reikalais rūpintis — yra dalykai, kurių vertybės ir brangumo žmonijai negalima ginčyti. Stebėtinas ir sektinas taip pat drąsumas bei pasiryžimas, kuriuo Europa nugali ir priverčia žmonijai tarnauti žiauriausias gamtos pajėgas, prieš kurias rytų tautos drebėjo arba su rezignacija joms pasidavė. Europos menas ir literatūra turi neišsemiamų grožybės ir teisybės turtų. "Europos širdyj teka tyriausia žmonijos meilės, teisingumo ir aukštiems idealams pasiaukavimo srovė". Ir ne praeityj pavergtosios ar šiaip atsilikusios tautos turi sau pa-

jėgų ar išganymo ieškoti, nes "ieškoti, pagalbos mirusiuose daiktuose reiškia mirtį, ir tik tas gyvena, kas visą gyvenimo naštą ant savęs ima". Šiandien negalima gyventi kaip kitąsyk gyventa, nei užsidaryti savyje, iš kitų nieko neimant. Valstybinė tvarka, mokslas, technika, socialinės reformos ir t. t., ką tik Europos tautos bei valstybės turi, vis tai yra geri ir naudingi dalykai. Negera tik viso gyvenimo ir tvarkos sumechaninimas, kuris net iš geriausių, teisingiausių ir širdingiausių žmonių padaro žiaurius ir beširdžius valdininkus, kurie į žmones kaip į mašinos dalis žiūri ir visą asmens individualumą naikinte naikina bei konfliktus daro—"konfliktus tarp valstybės ir atskiro žmogaus, darbo ir kapitalo, vyro ir moteries; konfliktus tarp materialinių pelnų ieškojimo ir dvasios gyvenimo reikalavimų, tarp organizuotos tautų savimeilės bei pavydo ir aukštesniųjų žmonijos idealų". "Tiek bespalvio kosmolitizmo nepatvarumas, tiek karštas savo tautinio kulto dievinimas nėra žmonijos istorijos tikslas", o paprasto, gražaus tautų ir žmonių sugyvenimo harmoningumas (pal. "Nacionalizmas", T. W., VII, pp. *227*, *234*, *242—245*, *279*, *287—291*, *302—309* ir kt.). Aišku, kad tokiam tikslui pasiekti negali būti naudojamos nedoros priemonės ar brutalinė kumščio jėga ir t. t. Šita pastaroji idėja labai aiškiais pavyzdžiais yra pravesta Tagorės romane "Namai ir pasaulis". Tenai Sandipas kaip tik yra atstovas minties bei etikos, kur žmonijos ir tėvynės labui leidžiama ir net reikalaujama reikale plėšti, vogti ir net užmušinėti, deginti — "į giliausį nuodėmių pragarą žengti" — bent, esą, paprastiems žmonėms, ne šventiesiems, taip lemta daryti. Bet Nikhil, autoriaus minčių reiškėjas, į tai atsako: "Aš taip pat nesu šventasis, aš taip pat esu žmogus. Ir del to aš niekuomet negaliu leisti, kad piktas, kuris manyje yra, būtų puošiamas, kaip tėvynės dievaičio paveikslas — niekuomet!" (pal. The Home and the World, 38—44 pusl. arba T. W., VI, 41—50 pp.). O dvidešimtajam šimtmečiui pasitikti, paskutinę devynioliktojo šimtmečio dieną, Tagorė

parašė atsišaukimą į indų tautą, kurio baigiamoji dalis štai kokia:

"O, *mano broliai, nesidrovėkit prieš išdidųjį* ir galingąjį savo paprastuos baltuos rūbuos stovėti!

Jūsų vainikas tebūnie nesižeminimas, ir jūsų laisvė — sielos laisvė.

Ant savo neturto kietumų kasdien iš naujo Dievui sostą taisykite, taip pat žinokite: Baisybė nėra didybė, ir Puikybė amžinai nepatveria" (žiūr. T. Werke, VII, 385 p.).

3. Mokslas ir mokykla.

Viename Rabindranath Tagorės kalbų rinkinyje, kuris pavadintas "Asmenybė" (Personality — Persoenlichkeit), yra skyrius, pavadintas "Asmenybės pasaulis". Savo laiku tai buvo kur nors viešai pasakyta kalba, kuri prasideda šitaip:

"Naktis — tai tamsus kūdikis, kurį ką tik diena pagimdė. Milionai žvaigždžių stovi susispaudusios prie pat jo lopšio ir žiūri, nejudėdamos, kad nepabustų".

— Taip aš noriu ir toliau kalbėti, bet gamtos mokslas mane pertraukia savo juokais. Jis juokias iš mano pasakymo, kad žvaigždės stovi.

Bet jei aš klystu, tai ne aš kaltas, o pačios žvaigždės. Yra visai aišku, kad jos nejuda — stovi. Tai faktas, kuris nesiduoda ginčyti.

Tik mokslas turi įgijęs paprotį vis ginčyti. Jis sako: "Jei tu manai, kad žvaigždės tyliai stovi, tai tu įrodai tik tai, kad tu pertoli nuo jų esi".

Aš ūmai atsakau: "Jei tu sakai, kad žvaigždės aplink keliauja, tai tu įrodai tik tai, kad perarti prie jų stovi".

Gamtos mokslas stebisi iš mano išsisukinėjimo.

Bet aš griežtai palaikau savo nuomonę ir sakau, kad jei gamtos mokslas sau pasivelija iš arti žiūrėti ir tolio nepaiso, tai jis neprivalo manęs peikti, jei aš *darau priešingai ir abejoju del artumo tikrybės.*

Bet gamtos mokslas yra giliausiai įsitikinęs, kad žiūrint iš arti galima matyti geriausia.

Bet aš abejoju, ar jisai savo pažiūroje nuoseklus

yra. Nes kai aš buvau tikras, kad žemė po mano kojomis yra plokščia, tai gamtos mokslas mane mokė geresnio ir sakė, kad žiūrint iš arti tikrojo paveikslo matyti negalima ir kad norint tikrą teisybę patirti reikia iš tolo žiūrėti".

Tyčia aš išrašiau visą tos kalbos pradžią, nes man rodosi, kad čia Rabindranath Tagorės pažiūra į mokslą yra išreikšta geriausiai.

Rabindranath Tagorė pažįsta visus gamtos įstatymus ir seka naujausius mokslo patyrimus. Tik jis nemano, kad tai, ką šiandien mokslas savo tyrinėjimais laiko gryniausia tiesa, visų turi būti lygiai priimama, ir kad tie, kurie yra kitos nuomonės, turėtų būti smerkiami. Mokslas turi tarnauti žmogaus asmenybei plėtoti bei tobūlinti — ir jis g a l i tam tikslui tarnauti, tik šių dienų mokykla yra valstybinės ir visuomeninės mechaninės organizacijos padarinys bei įrankis ir del to viskas nukreipta visai į priešingą pusę. "Žmogui iš pat mažų dienų turėtų būti duodama pilnas saikas gyvenimo, kurio jis taip ištroškęs. Jauna dvasia turėtų būti pilna pripildyta jausmo, kad ji gyvena tarpe žmonių, kurie santarvėj (harmonijoj) su aplinkiniu pasauliu gyvena. Ir tai kaip tik yra tas, į ką mūsų mokykla didybės pilna išminties mina visai nežiūri. Ji kūdikį raute išrauja iš pasaulio, kuris yra pilnas stebėtinos dieviškos galybės ir nurodymų į asmens gyvenimą. Vien del mokyklos tvarkos principo ji atsisako atskiro kūdikio žiūrėti. Ji yra fabrikas, kuris tik tam teįtaisytas, kad kiek galint vienodai padalytas prekes gamintų". Tuo tarpu "mes į pasaulį atėjome ne tik del to, kad jį pažintume, bet kad jį pripažintume... Geriausias auklėjimas yra tas, kuris nepasitenkina vienų žinių teikimu, bet tas, kuris mūsų gyvenimą su visuma į harmoniją suveda. Ir mes matome, kad mokyklose šito harmonijos auklėjimo ne tik sistematingai nepaisoma, bet dar nuosekliai jis neigiamas. Iš mažens mes taip auklėjami ir mokomi, kad gamtai svetimi padaromi ir savo kūno bei vidaus gyvenimu prieš viens kitą pastatomi. Ir tuo būdu Dievo mums skirtas aukščiausias auklėjimas apleidžiamas, iš mūs atima-

ma pasaulis, kad už tai maišą žinių gautume. Mes atimam iš kūdikio žemę, kad geografijos mokytume, išplėšiam kalbą, kad gramatikos mokytume. Jis ištroškęs pasakojimų apie didvyrius, o jam duodama sausų faktų ir datų. Kūdikis užgimė pasaulyj žmonių, bet jis ištremiamas į pasaulį gyvų gramofonų, kad už pirmgimę nuodėmę — jog nieko nežinodamas gimė — mėtavotų. Kūdikio prigimtis visomis savo skausmų jėgomis ginasi nuo tokios nelaimės, ligi galų gale jis bausmėmis nenutildomas". (žiūr. Tag. Werke, VIII, pp. 136—141).

Rabindranath Tagorė mano, kad vaikai iš mažens turėtų kiek arčiau prie gamtos būti ir nereikėtų dirbtinėmis priemonėmis ar del konvencionalumų vaikams trukdyti su gamta susigyventi. Pavyzdys: "Iš prigimties mūsų kojų padai yra taip įtaisyti, kad jie geriausia tinka stovėti ir žeme vaikščioti. Nuo tos dienos, kada mes apaunam kojas, mažiname savo kojų padų vertybę. Mažindami savo kojų atsakomybę ir jų vertybę, mes tuo pačiu leidžiam sau patikti įvairių kainų ir formų arba neformų kojinėms ir batams. Tai yra tarytum Dievui daromas priekaištas, kad jis mums vieton gražių ir jautrių padų nėra davęs kanopų". (T. W. VIII, p. 144).

Autorius nemano ir nesako, kad kojų autuvai turėtų būti pašalinti. Jis sako: "Aš žinau, kad šiandien be batų, be išgrįstų gatvių, be vežimų apsieiti negalima. Bet ar nereikėtų vaikus auklėjant jiems leisti teisybę sužinoti, kad pasaulyje ne visur yra salonai, kad yra ir šiokia tokia gamta ir kad to jų kūno nariai puikiausiai tinka su ta gamta susitikti?" (T. W., VIII, 146). Arba kitoj vietoj (savo "Atminimuose"): "Knygos mums pasakoja, kad ugnies išradimas buvo vienas didžiausių žmogaus išradimų. Ginčyti tai aš nenoriu; bet aš negaliu atsikratyti jausmo, kaip yra laimingi maži paukštukai, kad jų tėvai vakare negali žiburio žibint. Jie savo kalbos mokosi anksti iš ryto, ir kiekvienas galėjo pastebėti, su kokiuo džiaugsmu jie tai daro. Berods, neprivalome užmiršti, kad jie ne anglų kalba mokosi..."

Tai, ką Rabindranath Tagorė sako apie mokslą ir mokymą bei mokyklą — nėra tai jokia jo iš knygų išskaityta ar šiaip išmislyta teorija. Mes žinome, kad Tagorė mokykloje jautėsi labai blogai ir buvo blogas mokinys, nors šiaip be galo gabus buvo. Jis pats apie tai šitaip pasakoja (T. W., VIII, pp. 150—151): "Kas mane mano mokslo metu kankino — tai faktas, kad mokykla neturi pasaulio pilnumo. Ji buvo tam tikra mokymo įstaiga. Ji galėjo tikti suaugusiems, kurie suprato ir matė reikalo tokioj vietoj žinių įgyti, nors del to ir reikia nuo gyvenimo skirtis. Bet vaikai myli gyvenimą, ir tai yra jų pirmoji meilė. Gyvenimas juos vilioja visomis savo spalvomis ir savo judėjimu. Ir mes esame jau savo išmintyje taip įsitikinę, jei šitą meilę slopinam? Vaikai gema ne kaip asketai, kurie tiktų tuojau vienuolio gyvenimo taisyklėms pasiduoti savo visas pastangas dėdami tik žinioms įgyti. Pirmąsias savo žinias jie įgauna mylėdami gyvenimą, tada pasitraukia iš gyvenimo, kad mokslo žinių įgytų, ir pagaliau su gausinga išmintim grįžta į pilnesnį gyvenimą".

Šitaip galvodamas Rabindranath Tagorė savo sūnaus visai neleido į paprastą mokyklą, o mokymo metams atėjus patsai pasiėmė jį su keliais kitais vaikais į nuošaliai sodžiuje tarp miškų esantį viensėdį ir ten pačioje gamtoje įtaisė savo mokyklą. Tai yra ta pati pagarsėjusi Santiniketano mokykla, kurioj dabar yra daugiau 200 mokinių su keliolika mokytojų, kur mokiniai ir mokytojai vieną šeimyną sudaro ir kur nėra nei suolų nei kitų tik mokyklose sutinkamų įtaisymų, o viskas taip ir tas pats, kaip ir gyvenime. Pamokos paprastai būna gryname ore, ir mokiniai savo uždavinius dirba ne tik gulėdami ar sėdėdami ant žemės, bet ir medžių šakose įsilipę. Tvarkos ir ruošos šitoj mokykloj patys mokiniai prižiūri, kurie turi savo tvarkdarius ir leidžia net savo laikraščius. Šitoj mokykloj mokinių tarpe taip pat yra atsiradę daugelis Tagorės dainų, pasakojimų ir dramos kūrinių, kurie čia drauge su autorium po atviru dangumi pirmiausia ir buvo vaidinami.

Įdomu, kad Santiniketano mokykloj drauge gy-

vena ir mokosi įvairių tikybų ir sektų mokiniai — jų tarpe yra ir krikščionių, o tikėjimo klausimų gvildenimas, kaip visur indijoj, žymią vietą užima. Bet ypatingų tikybos mokytojų tenai nėra — mokytojai tie patys, kurie ir kitų mokslo dalykų moko. Tagorė tokią tvarką šitaip pamatuoja (T. W., VIII. pp. 164—165): "Tikyba nėra tai, ką būtų galima suskirstyti gabalais į tam tikras savaitės arba dienos porcijas ir įterpti į mokymo dalykų programą. Religija yra mūsų būties teisybė, tai mūsų asmens santykių su Begalybe sąmonė; ji yra mūsų gyvenimo svarbiausias dalykas. Ir mūsų kūdikio dienose galima ji įgyti tiktai gyvenant vietoj, kur dvasinio gyvenimo teisybė reikalingumo didumu nėra tamsinama... Visas veidmaningumas ir apsigaudinėjimas mūsų religiniuose įsitikinimuose bei praktikoje paeina iš perdidelio dvasios vadovų (mentorių) darbštumo. Dvasios gyvenimo įgyti ir duoti yra vienas ir tas pats, kaip žiburys, kuris kitiems šviesos duoda tiktai tada, kada jisai pats šviečia. Jei žmogus iš Dievo žodžio kitiems skelbimo daro sau amatą, tai jis daug daugiau sukels dulkių, negu nuves į teisybę. Religija suteikiama ne mokymo formos, o paties religinio gyvenimo".

Rabindranath Tagorė nemano, kad jo mokykla bei mokymo būdai jokių trūkumų neturi. Jis sako (T. W., VIII, p. 180): "Gyvenimo idealai negali būti užtraukti kaip laikrodis, kuris tikrai parodo kiekvieną sekundą. Ir jei kas tvirtai tiki kokiam idealui, tai jojo tikrumą jis turi įrodyti tuomi, kad del kliūčių ar nepasisekimų niekuomet iš kelio nesitraukia. Aš laikaus daugiau gyvenimo principo, žmogaus sielos, negu metodų. Aš tikiu, kad auklėjimo tikslas yra doros laisvė, kuri įgyjama gali būti tik laisvės keliais, nors laisvė ir turi savo pavojų ir savo atsakomybės — kaip ir apskritai gyvenimas". Del to yra reikalinga vaikus siųsti ne į tokią mokyklą, kur "vien tik mokoma", bet ten, kur jie gali jaustis tikram pasaulyj gyvenąs, kur "asmeninė meilės dvasia viešpatauja", kur mokiniai kiekvienam žingsnyj su gamta susitinka, "kur mokinių neverčiama tikėti, kad tautybės

dievinimas yra aukščiausias idealas". — ne, vaikams reikia mokyklos, "kur žmogus džiaugsmingai dalyvauja iškilmėse, kurias su savo gėlėm ir vaisiais švenčia gamta ir kur jaunas ir senas, mokytojas ir mokinys sėdi prie to paties stalo ir vienas su kitu dalijasi kasdieninę ir gyvenimo duoną".

Tokios yra Rabindranath Tagorės pažiūros į mokslą, mokymą ir pačią mokyklą. Žinoma, kitas klausimas, kiek visa tai gyvenime pritaikoma — ypač mūsų gyvenime. Taip pat galima abejoti, ar patsai Tagorė su savo mokymo ir mokyklos idealais neprasilenkia tada, kada iš vienos pusės reikalauja, kad mokykla nuo gyvenimo nesiskirtų, o iš kitos — steigia mokyklą miškų gilumoj, kur ne tik miestų, bet net ir sodžiaus tikrojo gyvenimo taip pat yra maža, kaip ir paprastose mokyklose ir kur mokiniai vietoj pilno pasaulio — vieną gamtą temato. Bet tai jau yra priešginybės, kurių išvengti vargu bau kur galima, o mums čia leistis į kritiką del to nėra nė reikalo, nes mums tuo tarpu rūpi pažinti tik Tagorės auklėjimo idealai bei pažiūros.

4. Tikyba ir bažnyčia.

Tikyba — religija indų tautos gyvenime daug žymesnę ir svarbesnę vietą užima negu kur kitur. Indams tikyba ir tikybinė praktika yra tokia pat gyvenimo būtinybė, kaip valgis ar gėrimas. Tik jų religingumas yra savotiškos rūšies. Ir pas juos yra ortodoksinės bažnyčios, kaip pav., hinduizmo, kurių išpažintojai iš visų pusių yra apsiausti ceremonijomis bei formomis, kurių peržengti ar apleisti nieku būdu negalima; yra šventės ir aukos, kurių neigimas arba nuoširdus pildymas nelaimes ar laimes neša; yra maldos vietos ir namai, kur tik kilnumo ir nusižeminimo pilna širdimi tegalima eiti. Ir Indijoj yra žmonių, kurie savo maldingumą sutaiko su nelabai doru arba ir visai nedoru gyvenimu, ir yra kunigų bei vienuolių, kurie ne visuomet tiki tam, ką kitiems skelbia, ir kuriems bažnyčia, vienuolynas arba aukuras ir apskritai tikybos mokslo skelbimas yra tik gyvenimo ir pelno šaltinis. Religinis fanatizmas ir sek-

tantizmas Indijoj taip pat savo sekėjų ir aukų reikalauja kaip ir kitur — gal dar daugiau. Bet indų religiniame gyvenime yra dvi žymės, kitur beveik nesutinkamos arba tik išimtinais atsitikimais tesutinkamos. Pirmiausia patsai tikėjimas į dievybę. Indijoj yra be galo daug tikybų ir sektų, kurios viena nuo kitos žymiai skiriasi savo ritualuose ir regulose, bet nevisuomet yra lengva atskirti, ar vienos arba kitos tikybos arba sektos išpažintojas yra monoteistas, politeistas ar gal panteistas. Nes visi indai savo tikybinę išmintį semia iš Vedų bei Upanišadų, išskiriant Bengalijos Mahometo sekėjus (įdomu, kad Buda savo tautiečių tarpe sekėjų labai mažai tesurado, ir šiandien Indijoj budistų jei ir yra, tai visai nedaug ir daugiau tik diduomenės tarpe, ne liaudyje), ir priklauso nuo atskirų žmonių arba jų tikybos mokytojų bramanų, kurie Vedų bei Upanišadų himnus arba jų tekstus savo tikybos pagrindan deda, pagaliau, kaip jis visa tai supranta ir sau bei kitiems aiškina. O Vedose ir Upanišadose viename rinkinyj tais pačiais vardais vadinama vienos rūšies Dievybė arba Dievybės, kitame — kitos; viename rinkinyj Dievas arba dievai įasmeninami, kitame jie visai neskiriami nuo tam tikrų gamtos reiškinių, o dažnai net ir tame pačiame rinkinyje ir net tame pačiame himne kiekviename posme Dievas arba dievai visai kitame paveiksle ir kitomis ypatybėmis rodomi — pav. čia ugnis, ten saulė, kitur audra ar vėjas, kitur žmogaus dvasia, jausmai arba net ir kūnas, dar kitur eteras, visuma, sąmonė ir t. t., ir t. t. Kaip lengva visa kas iš Vedų išvesti ir išaiškinti, pavyzdžiu gali būti vadinamos Brihadaranyaka-Upanišados, III Adhyaya, 9-ji brahmana. Ten vienas tikybos dalykų žinovas klausia kito — kiek yra tikrai dievų? Klausiamasis iš syk atsako: "trys šimtai ir trys, trys tūksančiai ir trys". Antrąsyk, tuojau čia pat paklaustas, jisai randa tik trisdešimts tris dievus, trečiąsyk—jau tik šešius, paskui tris, pagaliau du, pusantro ir galų gale sako, kad tik vienas tėra Dievas. Bet čia įdomu ne dievų skaičiai, o tolimesnis aiškinimas — kaip visus tuos dievus surasti bei suprasti. Pasirodo, kad tie trys

tūkstančiai su šimtais ir vienetais yra tam tikros trisdešimts trijų dievų galybės, o patys trisdešimts trys dievai — tai įvairūs gamtos reiškiniai bei kūnai (jų tarpe ugnis, saulė, oras, dangus, kvėpavimas, jausmai ir t. t.). Taip pat atatinkamai išaiškinta ir visi kiti dievai, ligi galų gale nelieka du: Indra — griausmas ir Pragapati — Praamžis, kuris drauge yra auka ir aukavimas. Pusantro dievo — tai pučiantis vėjas, "nes vėjui pučiant visa kas auga". O vienas Dievas, į kurį visi kiti dievai įeina — tai — "prana (kvėpavimas, dvasia), ir jis yra Brahman, ir jie jį vadina Tas (tyad)". (The Sacred Books of the East, Vol. XV, pp. 139—142). Kaip matome, jau vieno skyriaus citatomis gali įvairiausių tikybinių sektų išpažintojai savo tikėjimą į Dievą ar dievus remti, lygiai kaip galima tam tikros Dievybės buvimą neigti arba tik jo simbolį pripažinti. Gyvenime Indijoj taip ir yra, ir įvairių sektų išpažintojai kitaip savo Dievą ar dievus supranta, kitaip juos garbina — ir visi jaučiasi tikrojo tikėjimo išpažintojais. Bendra visiems yra tai, kas bendra ir Vedose — tai palinkimas savo Dievybę personikuoti, įvairiuose daiktuose arba jų reiškiniuose vaizduoti. Indijoj nėra nieko nepaprasta, jei maldinga moteris savo Dievą mato reiškiantis savo vyro, kunigo bramano ar net šiaip gerbiamo ar mylimo žmogaus asmenyje arba jo darbuose. Bendra yra ir kitas su tikyba surištas dalykas — tai malda arba religinis mąstymas, svajojimas. Kaip japonas gali ištisą dieną sėdėdamas ar stovėdamas žiūrėti ir gėrėtis viena ir ta pačia gražia šakele, žolele ar kt., taip indas gali ištisas valandas ir net dienas būti pasinėręs religiniame svajojime arba vienus ir tuos pačius maldos žodžius kartoti ir kartoti (ne be reikalo indai prieš keletą tūkstančių metų jau ražančius turėjo). Tokios religinės "meditacijos" pavyzdys yra Khandogya-Upanišada, kuri susideda iš aštuonių prapathakų (skyrių), po keliolika himnų kiekviename (Sacr. Books of the East, Vol. 1, pp. 1—144). Prasideda šita Upanišada vieno skiemens (Om, t. y. taip, Amen) linksniavimu ir baigiasi giliausia religijos filosofija (pavyzdys: "Lai

žmogus mąsto apie silabą Om, kuri vadinama udgitha; nes udgithą (Sama-Vedos dalis) giedoti pradedama nuo Om. O Om tikras turinys yra šis: visos esybės rasa (esmė, esencija) yra žemė, žemės rasa yra vanduo, vandens rasa yra augalai, augalų rasa yra žmogus, žmogaus rasa yra kalba, kalbos rasa yra Rig-Veda (pirmoji, pagrindinė indų šventųjų raštų dalis), Rig-Vedos rasa yra Sama-Veda, Sama-Vedos rasa yra udgitha (kuri yra Om). Šita udgitha (Om) yra iš visų rasų geriausia, aukščiausia", ir t.t., ir t.t., — ligi prieinama dievų ir Dievo, jo ypatybių ir t. t.).

Rabindranath Tagorė, kurio šeimyna jokiai ypatingai sektai nepriklausė ir tikėjimo dalykuose pilniausios tolerancijos laikėsi, iš pat mažų dienų turėjo progos susipažinti ne su kurios vienos sektos parinktais Vedų arba Upanišadų himnais arba jų citatomis, bet su jų visuma — su visais jų turtais. Ir jis negalėjo nematyti, kad sektantizmas, kuriame jo tautiečių didžiuma gyvena, ir religinis sektantų fanatizmas visai nesutinka ne tik su žmogaus pašaukimu, bet nei su tais šventaisiais raštais, kurių citatomis vienos ar kitos tikybos kunigai arba išpažintojai tikėjimą giria, o kitus peikia. Taip pat iš tų pačių Vedų bei Upanišadų, jei imsime visą jų esmę, o ne parinktas atskirų vietų ištraukas, visai negalima išvesti ir reikalauti, kaip oficialinės tikybos arba sektų kunigai — punditai bei bramanai daro, kad Dievas arba dievai kraujo aukų arba nuo pasaulio atskirto vienuolinio gyvenimo reikalautų. Paskesnis Tagorės susipažinimas su kitomis tikybomis ir krikščionybe tas jojo religines pažiūras tik dar labiau sustiprino, nes visur jis matė kartojantis, ir įvairiose formose reiškiant arba linksniuojant tas pačias sąvokas, kaip kad darė senovės indai su silaba "Om" ar šiaip kokiu kitu žodžiu.

Šis religinis liberalizmas reiškiasi visuose Rabindranath Tagorės raštuose bei jo pažiūrose į pačią religiją ir bažnyčią. Jis neneigia nei religinio gyvenimo ar jausmo nei religinių organizacijų bei įstaigų — priešingai, visa kam, kas su tikru religingumu su-

rišta, jisai didelės svarbos priduoda. Tagorės mokykloj mokiniai drauge su mokytojais kiekvieną dieną, be kitų, šitokią maldą kalba ir apie jos turinį mąsto: "Om. Pita no'si, pita no bodhi. Namas te' stu". — Tai yra ištrauka iš vieno Vedų himno. Lietuvių kalbon išvertus išeina labai panašu į mūsų "Tėve mūsų": "Tu esi mūsų tėvas. Pabudink mūsų sąmonę, duok mums įsitikinti, kad tu esi mūsų tėvas. Mano pagarbą tau duok, leisk tikrai garbinti tave". — Toksai maldos turinys. Arba prisiminkim kaikuriuos skirsnius iš Gitanjali, ypač 36, kur taip stipriai ir tyrai Dievo prašoma "i š r a u t širdies silpnybių pačią šaknį" ir d u o t p a j ė g ų "aukščiau dienos mažmožių pakilti". Ir apskritai, ne tik Gitanjali, bet ir kituose Tagorės lirikos raštuose galima rasti daug tikros, karštos maldos į Dievą. Bet tame pačiame Gitanjali yra ir šitokie žodžiai:

"Mesk šiuos dūsavimus, ir giesmes, ir ražančiaus kalbėjimus! Kam meldiesi tu čia, tamsiam bažnyčios kampe duris užsidaręs? Praverk savo akis ir pažiūrėk — tavojo Dievo prieš tave nėr. Jisai yra ten, kur artojas kietąją žemę aria, kur kulgrauža akmenis skaldo. Jisai yra su jais tiek saulės kaitroje, tiek lietaus darganoje, ir jojo rūbai yra dulkėti. Pasidėk savo šventąjį rūbą ir ženk žemyn prie jo ant dulkėtosios žemės... Išeik iš savo svajonių, mesk gėles ir šventus smilkylus į šalį! Kas kenks, jei rūbai tavieji supliš ar susipurvins? Eikie jo pasitiktų, padėk jam dirbti prakaite savojo veido"!

Kitoj vietoj (Gitanjali, 10) Tagorė Dievą mato "nusižeminimo rūbuose tarp vargingiausiųjų, žemiausiųjų, tarp prapuolusiųjų" — vaikščiojant, su jais draugaujant. Dramoje "Auka" skaudžiai baudžiamas Jaisingas, bažnyčios tarnas — kunigas, kuris dievams kraujo aukų reikalavo. Kitoje dramoje, "Malini", taip pat laimi paprasta teisybė, kuri tačiau buvo priešinga bramanų — kunigų mokslui. Ir daug daug galima rasti pavyzdžių, kurie rodo į Tagorės nepaprastą tolerantingumą ir liberalumą tikėjimo dalykuose ir priešingumą visokiam dogmatizmui ir aukavimą gyvenimo reikalų bei sielos reikalavimų re-

liginėms formoms ar praktikoms. Tikėjimą ar maldą daryti sau pelno šaltiniu Tagorei yra taip pat negeras ir smerktinas dalykas, kaip ir paprastas tinginiavimas. Savo "Sielos šnabždesiuose" tarp kita ko Tagorė taip apie tikybą išsitaria (pal. NNr. 66—70, arba Tag. Werke, VIII, pp. 280—284):

"Religija yra lygiai kaip poėzija — ji yra išreiškimas. Dievas patsai pasireiškia begaliniame sutvėrimo įvairume. Taip pat mūsų santykis su Amžinuoju turi pasireikšti begaliniame mūsų savybių (individualybių) įvairume. Tos sektos, kurios su baime ir pavydu dogmų sienomis apsistato ir išmeta kiekvieną gyvos dvasios judėjimą — tos sektos kelia ir globoja teologiją, bet jos žudo religiją.

Jei religija sektos galybei ir vienodos formos vidutinėms sąlygoms visai prisitaiko, tada ji yra smagi ir patogi naudoti, bet ji nustoja gyvosios meno dvasios. Nes menas yra visumos išreiškimas savybėje (individualume), o religija savo viršaus apsireiškimuose yra sielos menas...

Religinės sektos išpažintojas yra išdidus, nes jis savo Dievo nuosavybei pasitiki. Tikrai tikintis žmogus neturi jokios didybės, nes jis žino, kad jojo gyvenimo ir sielos meilės teisė priklauso Dievui. Tai, ką mes turime, mūsų jausmui nesąmoningai išrodo mažiau negu mes patys, ir jei raidei tikintis sektantas žodžiais ir nepasako, bet patsai tylomis jis vis delto tiki, kad "tikrai tikinčiųjų" saujelė Dievą laiko uždarius savo narvely. Visai panašiai tiki primityvis žmogus, kad jo ceremonijos daro stebuklingą įtaką į jojo dievaičius. Sektos tikėjimas — yra tai išsigimusi, religijos kaukėj besirodanti pasaulingumo forma, tik dar siauresnis negu vien materialiniais interesais remiamas pasauliui tarnavimas. Nes neslepiamas aukštinimas savęs (egoizmas) savo atvirumu nėra pavojingas — lygiai kaip purvas, kuris atvirai ore ant saulės drybso. Bet aukštinimas savęs su savaime sekamu Dievo žeminimu, kuris sektos apsiaustu apsuptas netrukdomas eina, nustoja išganymo galios, nes patį išganymo (apvalymo) šaltinį apteršia.

Savo tikėjimą visur ir visiems laikams viešpataujančiu padaryti mėgina tik žmonės, kurie yra linkę prie sektantizmo. Del to jie visai nenori klausyti nei žinoti, kad Dievas savo meilės nesigaili ir kad jis draugauja ne tik su tais žmonėmis, kurie ant v i e n o istorijos taško staiga sustoja. Jei kada nors žmoniją turėtų patikti tokia nelaimė (katastrofa), kad visur užlietų viena kuri tikyba (religija), tai Dievas turėtų parūpinti antrą Nojaus arką (laivą) savo sutvėrimams nuo sielos mirties išgelbėti".

Prie šių žodžių dar ką nors pridėti ar juos aiškinti nereikia, nes iš jų Rabindranath Tagorės pažiūros į tikybą ir bažnyčią jau gana aiškiai matyti.

5. Vyro ir moteries santykiai — šeimyna.

"Mes esame kaip paklydusi dainos eilutė, kuri jaučia, kad ji kitos eilutės rimui atatinka ir turi ją rasti, kad savo tikslo pasiektų. Šitas dar nepasiektojo ieškojimas yra didžiausias žmogaus gyvenimo akstinas, kuris geriausius kūrinius išduoda. Žmogus savo gilumoj jaučia ir žino, kad jo gyvenimo pagrinde yra plyšys, kuris jį į dvi dalis skiria; jis trokšta jį išlyginti, užgrįsti, ir lyg kas jam sakyte sako, kad tai yra meilė, kuri gali jį galutinai nuraminti".

Šitie Rabindranath Tagorės žodžiai yra šešioliktame "Sielos šnabždesyje" (pal. Tag. Werke, VIII, p. 238), o septynioliktame (pusl. 239) ta pati mintis toliau šitaip plečiama: "Mūsų santykiai su pasauliu yra giliai asmeniniai. Jie yra paremti ne vien žiniomis ar praktikos nauda... Mes (patys) esame pasaulyje ne daviniai, mes esame asmens. Ir del to mes negalime pasitenkinti atsitikimų srovei mus nešant. Mes turime svarbiausįjį (centralinį) idealą — meilės idealą, per kurį mes savo gyvenimui privalome duoti harmonijos; savo gyvenimu mes turime teisybę pareikšti: kad mes esame Amžinasties (Amžinojo) vaikai". O savo "Daržininko" 43-joj "meilės ir gyvenimo giesmėj" Tagorė šitaip sako:

"Ne, mano draugužiai, vienuolis aš nebūsiu niekad, sakykit, ką jūs norit.

Vienuolis aš nebūsiu niekad, jei ji su manim nepasižadės.

Tai yra mano tvirčiausias nusprendimas — jei aš nerasiu jokios pastogės nei pavėsio ir jokios draugės savoms maldoms — vienuolis aš nebūsiu niekad.

Ne, mano draugužiai, namų ir židinio aš neapleisiu niekad ir niekad neisiu į miško vienumą, jei linksmo juoko iš jo pavėsio nesigirdės ir jeigu vėjas safrono apsiausto (moteriško rūbo) neplevėsuos; jei miško tyluma vos girdimo šnabždesio pagilinta nebus.

Vienuolis aš nebūsiu niekad".

Šitos ištraukos iš Tagorės raštų be jokių tolimesnių aiškinimų visai parodo autoriaus pažiūras į lyčių santykius. Šeimyninis vyro ir moters sugyvenimas, Tagorės manymu, yra taip pat naturalus ir kiekvienam žmogui, jei jis nori pilnos harmonijos ir pilno savo dvasios jėgų naudojimo, būtinas, kaip ir visa kita, kas žmogaus jėgas (gal daugiau dvasios jėgas, ne kūno) palaiko ir duoda joms galios plėstis bei augti. Del to, tur būt, Tagorės raštuose tokią žymią, jei ne vyraujančią, vietą užima erosas plačiausia to žodžio prasme. Teisybė, Tagorės erosas nepasitenkino vyro ir moteries meile — jo meilės idealas vyro ir moteries meilėje tik prasideda, o baigiasi visumoje, pradedant žmonėmis, su kuriais kasdien tenka susidurti, ir baigiant visa žmonija, net visais gyvais ir negyvais daiktais ant žemės ir visur, kur tik gali būti. Daugelyj Tagorės raštų, ypač lirikoj, dažnai yra sunku atskirti ir išspręsti, apie kokios rūšies meilę autorius kalba — ar Dievo, visumos, artimų žmonių ar šiaip daiktų, ar vyro ir moteries meilę, kaip ji paprastai suprantama. Bet viena aišku: "Meilės trūkumas yra tam tikras nejautrumas, atšipimas (callousness), nes meilė yra sąmonės tobūlumas. Mes mylim ne del to, kad mes nesuprantam, — greičiau mes nesuprantam del to, kad nemylim... Meilė nėra vien jausmas; tai yra tiesa, tai yra džiaugsmas, iš kurio

visas sutvėrimas savo pradžią ima (apvainikuoja)". (Žiūr. Sadhana, p. 176).

Kitoj vietoj Rabindranath Tagorė netiesioginiu keliu kelia protestą ne tik prieš perkamąją parduodamąją meilę, kaip Europoje ir kitur praktikuojama, bet ir prieš savo tautoj įsisenėjusias tradicijas, kurios moterį daro vyro nuosavybe daug daugiau negu Europoje. Jei mūsų Naujasis ir Senasis Testamentas moterį paveda visiškai vyro priklausomybei bei jojo valiai, tai vis delto jis ir vyrui uždeda pareigą moterį mylėti. Indų šventieji raštai eina daug toliau — jie sankcionuoja tai, kas, deja, gyvenime ir pas krikščionis neretai praktikuojama — papirkimas ir net jėgos pavartojimas. Berods, ir ten moteris dažnai labai aukštai statoma, dievinama arba vadinama aukuru, kur dievai aukoja sėklas, iš kurių gema žmogus arba vyras (žiūr. Sacr. Books of the East, Vol. XV, p. 208 ir kt.). Bet tuose pačiuose raštuose yra ir tokia vieta (žiūr. Brihadaranyaka-Upanishad, VI Adhyaya, 4 Brahamana, 6—8, — Sacr. B. of the East, Vol. XV, pusl. 217):

"Iš moterų ta yra geriausia, kurios rūbai yr švarūs. Del to leisk jam (vyrui) artintis prie moteries, kurios rūbai yr švarūs ir kurios vardas yr tyras, ir leisk jam ją užkalbinti.

Jei ji nepasiduoda, leisk jam, kaip jisai nori, jąją papirkti (dovanomis). Jei ji ir tada nepasiduoda, leisk jam, kaip jisai nori, ją mušt su lazda arba su ranka ir ją nugalėti šiuos žodžius tariant: "Su vyro jėga ir jojo garbe aš nuimu tavąją garbę" — ir ji paliks be garbės.

Jei ji pasiduoda, jis sako: "Su vyro jėga ir jojo garbe aš duodu tau garbę" — ir jiedu abu bus garbingi".

Indų tautos gyvenime šie Upanišados žodžiai nebuvo ir nėra vien tuščia raidė. Tikyba ir papročiai reikalauja, kad kiekviena moteris turi būtinai ištekėti ir tai kaip tik į metus pareina. O "į metus" parėjus tekėti Indijoj skaitoma mergaitę nuo 14 metų. Vyro parinkimas — ne mergaitės reikalas, o josios

tėvų arba globėjų. Visai paprastas dalykas Indijoj, jei jaunavedžiai vienas kitą pamato pirmą kartą tiktai jau apsivedus per vadinamąjį "laimę tiekiantį pažiūrėjimą", kada tam tikrų vestuvių ritualu einant jaunosios veidas nudengiamas. Kad tokiems papročiams esant negali būti kalbos apie vadinamą įsimylėjimą ar apskritai meilės vedybas — mums rodosi aišku. Bet indams dalykas kiek kitaip išrodo. Kadangi šeimyninis vyro ir moteries sugyvenimas indams yra būtinas dalykas, tai "garbė", kaip Upanišados sako, arba meilė turi savaime ateiti. Vyras, kuris pasiryžta nematęs mergaitės ją vesti savo valia arba tėvų norą pildydamas — taip pat pasiryžta mylėti kaip jis gali ir moka. Apie mergaitę kalbos nėra, ji turi savo vyrą ne tik mylėti, bet jį tiesiog dievinti. Kad net indams prie jų valios stiprumo ne visuomet tai gali pasisekti — aišku savaime, ir patsai Tagorė yra ne vieną apsakymą parašęs, kur rodoma tragingas šeimynų sugyvenimas — berods, ne del to, kad neįsimylėję apsivedė, bet del to, kad apsivedė jau anksčiau k i t ą mylėdami. Bet kaip Indijoj aukštai statoma p a r e i g a v e s t i, p a r e i g a t ė v ų v a l i ą p i l d y t i — ypač aiškiai parodyta romane "Skęstantis Laivas". Ten net Europos kultūros ir literatūros auklėti žmonės stengiasi savyje esančią meilę užslopinti, nors tai ir didžiausių skausmų daro, ir t ė v ų valią pildydami visai svetimą žmogų sau viso gyvenimo draugu imti.

Tyčia aš čia plačiau paliečiau indų religijos ir papročių dedamas vyro ir moteries santykiams normas bei formas, kad būtų aiškiau matyti, kaip Tagorė šitame klausime visai savo nuomonės laikosi. Vyro ir moteries šeimyninis sugyvenimas jam taip yra naturalus ir būtinas, kad jis savo dramose, romanuose ir apsakymuose skaudžiai baudžia visus, kurie tokio sugyvenimo šalinasi. Dramoj "Sanyasi" (asketas) yra parodytas žmogus, kuris yra prisiekęs visą savo gyvenimą vienuoliu palikti ir tik Dievui tarnauti. Savo pasižadėjime jis jau taip yra tvirtas, kad niekas pasaulyje jo neinteresuoja ir nesujudina — net apleistos ir žmonių atstumtos našlaitės ašaros.

Bet tos jaunos ir tyros sielos ašaros vis delto padaro įspūdį — ir po kurio laiko tas pats vienuolis meta visus įžadus ir eina tos pačios mergaitės ieškoti. Ir po šitos dramos vardu autorius yra padėjęs tokį motto: "Vesk mus iš paklydimo prie teisybės". Pasakojime "Išsipildymo naktis" rodomas kitos rūšies — ne religinis, o politinis asketas, kuris savo širdyje prisiekė "niekuomet nevesti, bet del tėvynės numirti", — nežiūrint kad iš mažų dienų jis buvo pamilęs mergaitę, su kuria drauge augo, žaidė ir mokėsi ir abiejų tėvai jau net buvo sutarę juos apvesdinti. Iš syk jam dar viskas sekėsi, ir žinia, kad Surabala (taip vadinosi toji mergaitė) ištekėjo už kito, į jį jokio įspūdžio nepadarė. Bet paskui — ir tai netrukus — del pastangų teisybei į akis nežiūrėti jisai buvo skaudžiai nubaustas tais skausmais, kurie baudžia tokiais atsitikimais kiekvieną, o laimingiausia viso gyvenimo valanda tenka laikyti tą vieną netikėtą valandą, kada jis didžiausioj audroj ir mirties pavojuj vienas su Surabala iš visų pusių vandeniu apsuptas buvo ir jokios pagalbos iš niekur nesimatė.

Tai vyrams. Moterys Tagorės raštuose dažniau išeina aukomis ir pasyvėmis kentėtojomis, nes kaip taisyklė — indų gyvenime ligi šiol moterys tik tokią vietą ir užimti tegalėjo. Bet moterims, kurios su Europos kultūra ir literatūra yra susidūrusios, tenka ir kitokios rūšies skausmų bei bausmių turėti, kaip tai rodo "Skęstančio Laivo" Hemmalini ir "Namų ir pasaulio" Bimalos paveikslai. Šioms moterims duota teisės ir progos pačioms savo likimą bei laimę sukurti vaduojantis vien savo širdies jausmu ir savo valia. Ir nukrypimai, net klaidos, čia taip pat skaudžiai baudžiama kaip ir vyrų. Apie europietes moteris autorius visai atskirai ir atvirai, be aplinkinių pasakojimų, išsitaria (žiūr. skyrių "Moteris" rinkinyje "Asmenybė" — T. W., VIII. pp. 202—221). Iš pradžių jis ten kalba apie moteris ir vyro bei moteries santykius apskritai imant. Vyras savo prigimtimi yra linkęs į kovą, į visokius žygius bei staigias gyvenimo atmainas, tuo tarpu moteries prigimtyje yra giliai šaknis įleidęs "patvarumo ir stiprumo idealas".

Moteriai "niekuomet nėra džiaugsmo nuolat skubintis ir tuščio smalsumo vylyčiomis tamsumoj laidyti. Ji instinktyviai visomis savo jėgomis daro visa, kad dalyką ligi tam tikro tobūlumo laipsnio privestų, — nes tai yra gyvenimo įstatymas... Dabartinėj istorijos stadijoj kultūra yra vien vyriška; tai kultūra jėgos, kuri moterį pastūmė į šalį po šešėliu. Del to šita kultūra nustojo lygsvarumo ir tik bastos nuo vieno karo prie kito. Jos varomosios jėgos yra naikinamosios rūšies, ir jos kultas reikalauja begalinio žmonijos aukų skaičiaus. Šita vienpusė kultūra jau del savo vienpusiškumo nepaprastu smarkumu griūva iš katastrofos į katastrofą. Ir galų gale yra atėjęs laikas, kada moteris turi įsikišti ir šitam be tvarkos ir atodairos jėgos veržimuisi priduoti gyvenimo ritmo". Del to Tagorė pilnai solidarizuoja su moterų pastangomis drauge su vyrais dalyvauti kultūros, politikos ir apskritai visuomenės gyvenime. Nes: "Moteris daugiau negu vyras yra apdovanota tyros nekaltybės, kuklumo, atsidavimo ir pasiaukojimo ypatybėmis. Ne kas kitas, o šitos pasyvės prigimties ypatybės milžiniškas jėgas grožybės tobūlais kūriniais padaro — jos malšina laukinius elementus, kurie paskui globos švelnumu gyvenimui tarnauja. Šitos pasyvės ypatybės suteikė moteriai tą didelę ir gilią sielos ramybę; kuri yra taip reikalinga gyvenimui gydyti, jam maitinti ir kelti". Bet — "Vakarų moteryje pastebima tam tikra ramybės stoka, kuri nesutinka su josios tikrąja prigimtimi. Nes moterys, kurios savo gyvenimo aplinkybėse yra reikalingos ypatingų ir dirbtinų akstino žadinimų, kad savo reikalus saugotų, — tokios moterys tiktai įrodo, kad jos yra pametusios savo tikrajam pasauliui pritinkamą tikrąjį ryšį. Yra aišku, kad Vakaruose yra daug moterų, kurios, kaip ir vyrai, viso, kas yra paprasta ir kasdieniška, nekenčia. Jos visuomet ko nors nepaprasta ieško ir iš visų savo jėgų stengiasi parodyti dirbtiną originalumą, kuris jei jų ir nepatenkina, tai bent nustebina. Bet tokios pastangos visai nerodo tikrosios gyvenimo jėgos. Ir moterims jos turi būti žalingesnės negu vyrams, nes moterys dau-

giau ne vyrai yra gyvenimo jėgos laikytojos bei nešėjos. Moterys yra žmonijos motynos, ir jos gyvo reikalo turi daiktuose, su kuriais jos susitinka net paprastuose kasdienio gyvenimo daiktuose; jei jos tokio reikalo (susidomėjimo) neturėtų, tai turėtų žmonija prapulti.

Jei moteris, nuolat iš šalies impulsų beieškodama, pasiduoda tam tikros rūšies dvasiniam svaiguliui (dvasinei girtuoklystei) ir kasdien naujos sensacinio sužadinimo dozos negaudama negali gyventi, tai ji nustoja jai prigimto stebuklingo jautrumo, o su juo ir gražiausio jos moteriškumo žiedo bei tos pajėgos, su kuria ji žmonijai duoda tai, ko ji labiausia yra reikalinga".

Autorius nemano, kad moteris tik namų ūkio ar vien šeimynos reikalais turėtų rūpintis. "Visa, kas yra pasaulyje žmoniška, yra moteries pasaulis — vistiek, ar tai namuose ar ten toli gyvenime, — bet tik jos darbavimasis yra pašvęstas žmogui, o ne abstraktinei pastangai į organizaciją. Visa, kas yra grynai asmeninio ir žmoniška — yra moteries sritis. Namų pasaulis tai pasaulis, kur kiekvienas žmogus yra vertinamas jo tikrąja vertybe; čia tinka ne rinkos kaina, o vertė, kurią teduoda meilė". Patsai kasdienis gyvenimas nėra taip menkas ir nevertas, kaip jis kartais rodosi — reikia tik geriau jam prisižiūrėti ir galima jame stebuklų pamatyti. "Šitą teisybę mums tuojau tiesiog parodo meilės dovana, ir moterys su šia dovana pamato, kad jos meilės ir palinkimo objektas, nežiūrint jo sudriskusio šydo ir tariamojo kasdieninumo, turi begalinės vertybės. Jei moterys kasdieniniu gyvenimu visai nesirūpina, tada kankina jas su visu savo tuštumu nuobodumas, nes savo naturalinį jausmą atšipinusi moteris savo apylinkėj neranda nieko, kas jos dėmesį patrauktų. Del to blaškos ji nuo vieno darbo prie kito, kad tik laiką kaip nors praleistų, o ne kad jį naudotų".

Ne vienos moterys čia kaltos, kad jos pačios savo moteriškumo gėdisi — visa tai yra praeitų laikų ir šių dienų vien vyriškosios kultūros vaisius... Ir del to, kad vyrai taip didžiuotis pradėjo pasiekę galios

išjuokti gyvus daiktus ir žmonių santykius, tai didelis moterų skaičius juo garsiau rėkia, kad įrodytų, jog jos nėra moterys, kad jos savo tikrajai gyvenimo esmei tik tada tėra ištikimos, jei jėgai ir organizacijai atstovauja. Šiandien laiko jos savo garbės įžeidimu, jei jose tik žmonijos motyną matoma... Kadangi vyrai savo pačių pasidarytų dievaičių — valstybės, tautos ir t. t. — paveikslus iškilmingai garbina, tai moterys daužo aukurą tikrojo savo Dievo, kuris jų meilės aukos nesulaukia..."

Žodžiu, Rabindranath Tagorė supranta tiek vyro, tiek moteries nuo tikrojo, normalinio gyvenimo atsitolinimo priežastis, ir del to tiek vieną, tiek antrą jis gali pateisinti ir teisina. Bet jis negali su tokia dalykų padėtim sutikti, nes kiekvienas nuo prigimto kelio atsitolinimas anksčiau ar vėliau skaudžiai pačios prigimties būva atkeršijamas. Vyras ir moteris pačios prigimties šeimyniniam gyvenimui yra sutverti, nes tik tokiame gyvenime jie gali pilnos harmonijos ir pilno savo dvasios jėgų išplitimo pasiekti, — ir del to jokie religiniai, politiniai ar visuomeniniai reikalai neturi ir negali būti nei vyrui nei moteriai kliūtimi šeimynos gyvenimu gyventi. Tik tas šeimynos gyvenimas negali būti remiamas nei jėga, nei materialiniais išrokavimais, o grynai asmeniniais santykiais. Autorius su šventu pasipiktinimu kalba apie "šalis, kurios yra pasiekusios aukštesnio civilizacijos laipsnio, bet kur į žmogų dažnai žiūrima tik kaip į prekę ir kur žmogus perkamas ir parduodamas rinkoj tik mėsos kainą mokant". Tokią dalykų padėtį autorius vadina kanibalizmu — gal ne taip žiauriu, kaip šalyse, kur tikrai žmogus žmogų savo maistui naudoja, bet užtat "nemažiau šlykščių" (žiūr. Sadhana, pp. 178 ir 179). Vyro ir moteries santykiai gali būti paremti tik meile, lygiai kaip meile turi būti paremti ir visi kitų žmonių santykiai. Bet ar vyro ir moteries santykiuose turi ir gali lygiai tos pačios rūšies meilė būti, kaip paprastai?

Į šitą klausimą norėdami rasti atsakymą mes vėl turime gyvų pavyzdžių ieškoti. Pirmiausia prisiminkim vieną skirsnelį iš Tagorės "meilės ir gyve-

nimo poėmų" lirikos ("Daržininko" Nr. 33). Ten taip pasakyta:

"Aš myliu tave, mylimasis. Atleisk man mano meilę.
Kaip paukštis išklydęs iš kelio — esu aš sugauta.
Kai mano širdis sudrebėjo — nupuolė jos šydas ir ji paliko nuoga. Pridenk ją savo malone, mylimasis, ir atleisk man mano meilę.

Jei negali manęs mylėti tu, mylimasis, atleisk man mano skausmą.
Nežiūrėk į mane iš tolo taip nustebęs.
Aš savo kampan pasitrauksiu ir tamsumoj sėdėsiu.
Nugręžk nuo manęs savo veidą, mylimasis, ir dovanok man mano skausmą.

Jei tu myli mane, mylimasis, atleisk man mano džiaugsmą.
Kai man širdis bus nunešta tolyn džiaugsmų srovės, nesijuok iš mano žygio pavojingo.
Kai aš sėdėsiu savo soste ir savo meilės žiaurumu tave valdysiu, kada lygu dievaitė tave savo malone dovanosiu, priimk mano pasididžiavimą, mylimasis, ir dovanok man mano džiaugsmą".

Man rodosi, kad šiame skirsnelyje Rabindranath Tagorės pažiūra į vyro ir moteries meilę yra išreikšta labai tiksliai ir aiškiai. Bet vieną kartą aš jau buvau klaustas, kokia šito skirsnelio tikroji prasmė. Gali ir daugiau tokių žmonių atsirasti. Bet paaiškinimų geriausia yra ieškoti pas patį autorių. O kaip autorius tai aiškina — tai yra kokius jisai gyvenimo pavyzdžius duoda?

Palikim šalyje Chitrą, kur prie viso subtelingumo yra labai daug simbolingumo ir indų gyvenimo bei jų mitologijos savybių ir del to mums gal ne taip aiškiai suprantama. Bet dramoje "Tamsiojo kambario karalius" galima jau ir paprastam Europos žmogui turinys ir visa prasmė suprasti. Ten matome Sudaršaną, kuri mylimam žmogui stato reikalavimus

ir pyksta, grasina, jei mylimasis tų reikalavimų nepildo. Daugiau: Sudaršana vienu piktumu ir grasinimais nepasitenkina — ji ima mylimąjį įtarinėti ir pagaliau savo meilės jausmą užslopinusi jįjį pameta — pameta tiktai del to, kad mylimas ir mylintis žmogus nenori naudotis savo tikybos jam duotąja prievartos teise ir jai pilną laisvę duoda elgtis kaip tinkama, nors piktume net ji pati prievartos reikalauja. Bet kas atsitinka? Taip lengva širdimi pametusi mylimąjį niekur nusiraminimo neranda, ir galų gale didžiausiame nusižeminime grįžta atgal ir jau nieko iš mylimojo nereikalauja. O kaip pasielgia mylimasis — ar jis atstumia ją, gal tyčiojasi? Anaiptol! Jis priima kaip nieko neatsitikus ir dabar mylimosios senąjį troškimą reikalavimą išpildo, nors ji dabar visai to ne tik nereikalauja, bet ir netrokšta.

Tai vienas šeimyninės meilės pavyzdys — tiesa, dar labai nepaprastas, nes čia įeina ir kitos rūšies veiksnių bei simbolių. Bet visai paprastų ir mūsų gyvenimui artimų atsitikimų pasakojama romane "Namai ir pasaulis". Ten mes turime tikrą šeimynos gyvenimo paveikslą, kokių daug yra ne tik gyvenime, bet ir Europos rašytojų kūriniuose. Į ramų, taikų, tikros meilės ir abipusio susipratimo šeimyninį jaunų žmonių gyvenimą ateina svetimas žmogus, kuris Europos literatūroj būtų tiesiog "namų draugu" pakrikštytas. Jis ir yra arba bent yra buvęs tikras draugas, kuris iš visuomeninio darbo sau gyvenimo, karjieros ir asmeninių smagurių šaltinį yra padaręs. Savo valios stiprumu ir visuomeninių idealų, del kurių jis dirba, aukštumu jis tuojau padaro įtakos į Bimalą, kurios grynai idėjinės simpatijos prie Sandipo pamažu ir visai nejučiomis pradeda maišytis su erotinėmis, ligi pastarosios viršaus nepaima ir neima reikštis seksualiniai momentai. Sandipas "yra vyras" — jojo sąžinė ne tik jo negraužia, bet jis sąmoningai daro visa, kad savo vyro egoistinių tikslų pasiektų — nors ir mato viso savo darbo žemumą. Dabar viskas priklauso nuo Nikhilio, kuris mato ir supranta viską nuo pat pradžių, ir kuris lengvai gali Sandipo visus planus suardyti visai nedarydamas jo-

kios šeimyninės scėnos, nes jis turi daug būdų ir priemonių Sandipą iš savo namų išprašyti ir tuomi jo demoralizuojamai įtakai į Bimalą galą padaryti. Bet jis nieko nedaro — tik tyli ir kenčia, — tyli ir kenčia tol, kol Bimaloje nemato jokio savarankiško ir sąmoningo noro iš Sandipo įtakos pasiliuosuoti. Kada gi Bimala pabunda ir pati nori iš Sandipo įtakos pasiliuosuoti — tik tada Nikhil taip pat ateina jai į pagalbą ir paduoda tikrą gyvenimo draugo ranką. Ir paduoda tą ranką be jokio piktumo ir be jokių išmėtinėjimų ne tik žodžiais, bet net savo širdies gelmėse nepyksta ne tik ant Bimalos, bet ir ant Sandipo — ir jis net stato save pavojun, kad Sandipą iš patikusios nelaimės išgelbėtų.

Tokios rūšies yra Rabindranath Tagorės vyro ir moteries meilės idealas. Be meilės vyro ir moteries šeimyninio sugyvenimo negali būti. Bet meilę įgyti ar palaikyti pataikavimais, papirkimais (dovanomis ir t. t.) arba prievarta (vyro įstatymais leidžiama teise remiantis arba grasinimais terorizuojant) — yra taip pat žmogų žeminantis dalykas, kaip ir žmogaus vertybės įkainavimas pinigais arba šiaip medžiaginiais išrokavimais, — gal dar didesnis. Net jungtuvių formomis ir prisiega duotoji juridinė teisė neduoda moralinės teisės savo juridine teise naudotis ir prievarta mėginti laikyti prie savęs pririšus žmogų, kuris neturi ar nenori tikros ar sąmoningos meilės jausmo turėti. Ar tai nėra tuščias, fantazijos išsvajotas ir niekam nenaudingas ricieriškumas? — Kaikam gali taip išrodyti, o kaikur ir atsitikti. Juk panaši tema, kaip yra romane "Namai ir pasaulis", Europos rašytojui duotų ir nekartą yra davusi progos padaryti didžiausią tragediją su įspūdingiausiomis scėnomis ir greičiausia bent jau su vienu nužudymu ar nusižudymu. Mūsų visuomenės etika ir net įstatymai tokiems atsitikimams turi dvikovas ir "apgautojo" ar "apgautosios" visai nebaudžia, jei iš meilės pavydo savo rivalą nužudo, nekalbant jau apie menkesnius varo ar šiaip jėgos panaudojimus. Čia gi visai kas kita: vieton prievartos — tik tikrosios padėties ir savo skausmų tylus parodymas; vieton pavydo ir

kliudymų — pilniausia tolerancija ir laisvė kaip tinkama elgtis. Ir vaisiai — pilniausiais laimėjimais. Ar yra tai psichologinai pamatuota—ar gali taip atsitikti?—Čia verta prisiminti viena scėna iš "Tamsiojo kambario karaliaus". Tenai karalienė Sudaršana, netverdama piktumu, kad karalius jos visai nebaudžia ir jėgos nevartoja, pagaliau nori kad ją baustų, muštų ir klausia karaliaus, kodel jis nieko nedaras, kodel jos jėga nelaiko. Karalius atsako: "Del ko tu manai, kad aš nieko nedarau? Iš kur tu žinai, kad aš nemėginu tave sulaikyti?" — Ir iš tikrųjų karaliaus visai ramus laikymas ir jokios prievartos priemonių nenaudojimas kaip tik ir daro didžiausią įtaką į Sudaršaną. Teisybė, tuo tarpu ji niekieno netrukdoma, pykdama ir didžiuodamos išeina, bet užtat paskui sugrįžta juo didesniu nusižeminimu. Tas pats "Namuos ir pasaulyj". Nikhil pavydas ar prievartos būdų naudojimas tokioj jautrioj ir kilnioj sieloj, kaip Bimala, kaip tik būtų jį patį nužeminęs, tuo tarpu pilniausia tolerencija ir laisvė kaip tik nedavė Bimalai progos nei pagrindo galutinai Nikhil pamiršti. Ir norint visa vulgarizuoti, galima Rabindranath Tagorės rodomą meilės idealą, paremtą pilniausia laisve ir savęs išsižadėjimu, vadinti taip pat egoistiniu, kaip ir visus kitus. Dalyko padėties toksai pavadinimas visai nepakeis. Nes:

"Meilė savaime begalinėmis dovanomis išsidalina. Bet šitos dovanos nustoja savo pilnos prasmės bei vertybės, jei jomis nepasiekiama meilės, kuri yra davėjas. Kad to pasiektų, mes turime meilę savo pačių širdyje turėti. Tas, kuris savyje meilės neturi, savo mylimojo(s) dovanas vertina tik pagal jų naudingumą. Bet naudingumas yra laikinas ir dalinis. Jis niekuomet negali mūsų visos būtybės apimti; kas yra naudinga, paliečia mus tik tiek, kiek mes jaučiame reikalo. Kai reikalavimas patenkintas, tai naudingumas, jei jis dar būna, pavirsta į sunkenybę. Antra vertus, paprastas palankumas bei prijautimas būna mums nuolatine brangenybe, jei mes turime meilės savo širdyje. Tai yra sau tikslas;

tai yra visai mūsų būtybei, ir del to niekuomet negali mums nusibosti". (Sadhana, pp. 177 ir 178).

O "Daržininke" (26) tarp kita ko yra šitaip pasakyta:

"Ką tavo rankos iš savo noro man paduos, ašai paimsiu. Daugiau aš neprašau nieko".

"Taip, taip, žinau aš tave, kuklus elgeta, tu prašai visko, ką tik kas turi".

6. Gyvenimo tikslas.

"Gyvenimas yra harmonijos srovė, kuri sujungia vidų ir lauką, tikslą ir kelią, esamą ir būsimą. Gyvenimas daiktų ne taupo, bet juos į save suima, jisai ne stato, bet kuria, jojo veikimas niekuomet nuo jo esybės nesiskiria".

"Mūsų gyvenimas pasaulyje yra tas pats, ką dainos klausymas: mums gera ir smagu, kai dainuoja, ir mes neprivalome pabaigos laukti. Daina yra dainavime, ji prasideda su pirmąją gaida. Jos vientisas pilnumas apima visas josios dalis, ir del to mes nelaukiame nekantraudami josios galo, bet sekame jos eigą. Taip yra ir su pasauliu: kadangi jis tikrai sudaro vienetą, tai jojo dalys mūs nealsina; tik mūsų džiaugsmas būna gilesnis, juo giliau mes jojo vienybę suprantame".

"Klausimas: Jei gyvenimo kelionė yra be galo, tai kur jojo tikslas? Atsakymas: Visur. Mes esame rūmuose, kur nėra jokio krašto nei galo, bet kuriuos mes esame pasiekę. Jei mes juos tirinėjam ir savo santykius jame vis daugiau plečiam, tai juo daugiau jo įsigyjame sau. Kūdikis gimsta tame pačiame pasaulyje, kaip ir suaugęs vyras. Bet vyro uždavinys nėra uždavinys mokinio, kuris mokykloje turi raidžių mokytis. Kūdikis turi savo gyvenimo džiaugsmą, nes pasaulis nėra vien gatvė, bet namai, kurie vis daugiau darosi jo nuosavybe, juo jo išmintis didėja. Gatvėje tikslas yra pačiame gale, bet šitame pasaulyje tikslą mes pasiekiame kiekvienu žingsniu, nes jis yra ir kelias ir namas drauge; jis veda mus tolyn ir vis delto duoda mums prieglaudą čia pat".

(Palyg. "Sielos šnabždesių" 83, 84 ir 93, T. W., VIII).

Šituose Rabindranath Tagorės palyginimuose jojo pažiūros į gyvenimą bei gyvenimo tikslą yra pareikštos trumpai ir gana aiškiai. Bet visa tai yra tik mažiau ar daugiau aiškiai nupiešti simboliniai paveikslai, kurie kasdieniame paprasto žmogaus gyvenime nevisuomet randa reikalingo pritaikymo. Juk lengva pasakyti, kad gyvenimas prilygsta harmonijos srovei arba dainos ar giesmės melodijai, ir kad gyvenimo tikslas yra visur ir visame. Bet tikrame žmonių gyvenime yra tiek daug sunkenybių, skausmų, tiek daug negera ir pikta, kad kada visa tai prisieina žmogui pakelti ar išmėginti, tai dažnai jam rodosi gyvenimas ne melodinga graži daina ar džiaugsmo giesmė, o sopulių ir kentėjimų versmė. Ar žino apie tai mūsų autorius, Rabindranath Tagorė, o jei žino, tai ar ir tai priskaito prie būtinųjų sutartinės dainos dalių? Ar ir tai priklauso prie gyvenimo tikslo?

"Sadhanoj" yra visas, apie trisdešims puslapių užimąs, skyrius, kurį autorius yra pavadinęs "Pikto — piktybės problema". Prasideda jis šitaip (Sadhana, p. 85 ir kt):

"Klausimas, del ko yra piktybė — pikta, yra tas pats, kaip ir klausimas, del ko yra netobūlumas, arba, kitais žodžiais — del ko yra pasaulis (sutvėrimas) apskritai. Mes turime laikyti savaime suprantamu dalyku, kad kitaip būti negali; kad pasaulis (sutvėrimas) turi būti netobūlas, turi turėti laipsnių, ir kad tuščias darbas yra klausti, del ko mes gyvename.

Iš tikrųjų mes turėtume štai ko paklausti: ar ši netobūlybė yra jau galutinė tiesa, ar piktas — piktybė yra absolutus ir privalomas (ultimate)? Upė turi savo sienas, savo krantus, bet ar upę sudaro josios krantai? Ar apie upę daugiau nieko negalima pasakyti, kaip tik tai, kad ji turi krantus? Ar tos upės varžomosios sienos krantų pavidale nėra tie patys dalykai, kurie jos vandenį tekėti verčia? Virvėmis pririša be burių ir garo jėgos laivą prie kito laivo, kuris garo ar vėjo jėga varomas eina, bet ar

tų virvių tikslas yra tik pririšti? Ar tuo pačiu laiku tos virvės netraukia laivo pirmyn? Pasaulio eiga turi savo sienas, kitaip jis negalėtų būti, bet jojo tikslas nėra sienose ,kurios jį varžo, bet judėjime, kuris prie tobūlybės siekia. Stebuklas ne tame, kad pasaulyje yra kliūčių ir skausmų, o tame, kad yra įstatymai ir tvarka, gražybė ir džiaugsmas, gerumas ir meilė...

Skausmas, kuris yra mūsų neamžinumo jausmas, mūsų gyvenime neturi nieko tvirta. Jis nėra sau tikslas kaip džiaugsmas. Sutikdami skausmą mes žinome, kad jis nepriklauso tikrajam sutvėrimo patvarumui. Tai tas pats, kaip klaida mūsų intelektualiniame gyvenime. Sekdami mokslo išsiplėtojimo istoriją mes einame per daugybę klaidų, kurios įvairiais laikais buvo padarytos. Ir vis delto niekas rimtai nemanys, kad mokslas yra tik tobūla priemonė klaidoms daryti. Nuolatinis teisybės siekimas, o ne jo nesuskaitomos klaidos sudaro mokslo istorijos esmę. Klaida jau savo prigimtimi negali patvari būti; ji negali drauge su tiesa gyventi; ji turi pasitraukti kaip valkata, kuris neįstengia už butą užsimokėti.

Kaip intelektualinė klaida, taip yra ir kiekvienos rūšies piktybė (piktas); savo prigimtimi ji negali patvari būti, nes ji negali susitaikinti su visuma. Kiekvieną akies mirksnį visumos daiktų ji taisoma ir jos išvaizda keičiama. Mes tik perdaug jai svarbos priduodame įsivaizduodami jos pastovumą. Jei mes galėtume suskaityti, kiek kiekvieną valandą pasaulyje būna mirties ir naikinimo atsitikimų, tai mes nusigąstume. Bet piktybė praeina ir, nežiūrint viso savo didumo bei baisumo, ji neįstengia mūsų gyvenimo eigos sulaikyti; ir mes matome, kad žemė, vanduo ir oras yra saldūs ir tyrūs tiems, kurie tenai gyvena...

Jei mes visą savo dėmesį kreiptume tik į mirties atsitikimus, tai visas pasaulis turėtų išrodyti kaip vienas milžiniškas kapinynas; bet gyvenimo pasaulyje mes randame, kad mintys apie mirtį mūsų protą vargina mažiausia. Ne del to, kad mirtis gyvenime būtų sunkiausia pastebėti, bet del to, kad ji yra neigiamoji gyvenimo pusė; lygiai kaip faktas, kad

mes kiekvieną sekundą savo akis užmerkiam,—mes visą svarbumą matome ne akių mirksėjime, bet žiūrėjime. Gyvenimas niekuomet į mirtį rimtai nežiūri. Jis juokiasi, šoka ir žaidžia, jis stato, taupo ir myli visai mirties nepaisydamas. Tik jei mes žiūrime į atskirą mirties atsitikimą, tai matome tuštumą ir mums daros liūdna ir baisu. Žiūrėdami vien į mirtį, kuri yra gyvenimo tiktai dalis, mes nematome visò gyvenimo... Iš tikrųjų, mirtis nėra galutinoji tikrybė (realybė). Ji išrodo juoda, lygiai kaip dangus išrodo mėlynas; bet ji išjuodint mūsų gyvenimo taip pat negali, kaip dangaus oro mėlynė negali mėlynai nudažyti lekiančio paukščio sparnų.

Jei mes žiūrime į kūdikį, kuris pradeda mėginti vaikščiot, mes matome begalę jo nepasisekimų; pasiseka jam labai maža. Jei mes seksime jo tuos mėginimus trumpai aprėžtą laiką, tai reginys bus labai nemalonus bei sunkus. Bet jei mes prisižiūrėsime ilgiau, tai pamatysime, kad nežiūrint visų atsikartojančių nepasisekimų kūdikyje yra džiaugsminga pastanga, kuri jį palaiko, rodos, negalimam uždaviniui. Mes matome, kad kūdikis negalvoja tiek apie savo nepasisekimus bei nuolatinius parpuolimus, kiek apie savo jėgų pastangas išsilaikyti lygsvaroj nors ir tik vieną akies mirksnį.

Kaip kūdikis turi nepasisekimų pradėdamas vaikščioti, taip ir mes susitinkame su įvairiausių rūšių skausmais savo kasdieniame gyvenime ir tuomi tik parodome, kaip yra netobulas mūsų žinojimas, kaip menkai mes turime pajėgų ir kaip nedaug mes galime savo noru bei valia padaryti. Bet jei visa tai tik mūsų silpnybę rodytų, tai mes iš nusiminimo turėtume mirti. Jei mes žiūrėtume tik į siaurą mūsų darbavimosi plotelį, tai mūsų asmeniniai nepasisekimai bei silpnybės visai mus prislėgtų; bet mūsų gyvenimas instinktyviai mums rodo tolimesnius plotus. Jis duoda mums tobūlybės idealą, kuris nuneša mus toli už mūsų dabarties aprėžtų sienų. Savyje mes turime viltį, kuri visuomet eina dabarties menkų patyrimų priešakyje; tai yra nemirštamas tikėjimas į mūsų begalybę; mūsų negalios jis niekuomet nepriims

kaip patvaraus, neatmainomo dalyko; jis nepripažįsta jokių aprėžimų nei sienų; jis drįsta net tvirtinti, kad žmogus ir Dievas sudaro vienetą; ir jojo svajonių sapnai kiekvieną dieną būna teisybė...

Piktas negali kaip plėšikas mūsų gyvenimui kelio pastoti ir jį visai pasisavinti. Nes piktas — blogybė turi praeiti, turi į gera išeiti; jis negali laikytis ir prieš visa kovoti... Be abejonės, visuomet buvo žmonių, kurie tvirtino gyvenimą esant viena absoliučia blogybe (piktu); bet žmogus negali į tai rimtai žiūrėti. Pesimizmas yra tik poza — pozavimas — proto arba jausmų (intelektualinis arba sentimentalinis); bet gyvenimas patsai yra optimistinis: jis nori pirmyn. Pesimizmas yra tam tikra proto girtuoklystės rūšis — jis niekina sveiką maistą, naudoja stiprius kaltinimo bei niekinimo gėralus ir dirbtinai sudaro padėtį, kada reikalauja vis stipresnių vaisto priemonių. Jei gyvenimas tikrai būtų piktybė, tai jis nelauktų jokio filosofo, kad būtų įrodytas. Gyvenimas savaime jau rodo, kad jis piktybe būti negali.

Netobūlybė, kuri nėra viso netobūlybe, o tobūlybę savo idealu pastačiusi, turi nuolatos prie savo tikslo eiti. Mūsų intelekto uždavinys yra — per neteisybes (klaidas) teisybės pasiekti; ir mokslas yra niekas kita, kaip nuolatinis klaidų deginimas, kad teisybės šviesą parodytų. Mūsų valia, mūsų būdas (charakteris) turi pasiekti tobūlybės, nuolatos nugalėdami piktybę — vistiek, ar ta piktybė yra mumyse ar iš lauko, arba mumyse ir iš lauko... Mes gyvename — mes žinome tai, mes jaučiame; ir niekas negali sugriauti mūsų įsitikinimo, kad žmonija eina iš blogo į gerą. Nes mes jaučiame, kad gera (gerumas) yra pozityvus elementas žmogaus prigimtyje, ir kad visų amžių ir visų kraštų žmonės daugiausia brangina gerumo idealą. Mes pažinome gerą, mes jį mylėjome, mes aukščiausia garbinome žmones, kurie savo gyvenimu parodė, kas tai yra gera.

Klausiama: kas tai yra gera? ką reiškia mūsų moralinė prigimtis, mūsų dora? — Į tai atsakau: kada žmogus plačiau pradeda save, savo tikrąjį "aš" suprasti, kada žmogus pamato, kad jis yra daug dau-

giau negu tą valandą išrodo, — tada jis pradeda savo doros prigimtį suprasti. Tada jis žiūri į tai, kas — koks jis turi dar būti, ir nepatirtoji jo ateitis jam yra svarbesnė, negu tai, ką jis pats jau yra patyręs. Ir taip pasikeis jo pažiūros į gyvenimą, ir valia užims jo norų vietą... Tada mes pamatysime skirtumą tarp savo dabartinių norų ir to, kas yra gera... Nėra žmogaus, kuris savo egoistinių norų niekuomet nebūtų paaukavęs del kito žmogaus, nėra žmogaus, kuris niekuomet nebūtų jautęs smagumo iš savo nuostolių ar rūpesnio, bet tik del to kas nors kitas smagumo turėjo... Egoizmas ligi tam tikro laipsnio yra neegoistinis. Net plėšikų gauja turi doros laikytis, kad tvarkoj kaip gauja laikytusi; jie gali visą pasaulį plėšti, bet ne vienas kitą... Kas yra nedora—yra netobūlai dora... Žmogaus egoizmas yra tam tikro santykio, tam tikro gyvenimo tikslo pradžia, ir kad savo egoistinių tikslų pasiektų, žmogus turi prisilaikyti tam tikrų taisyklių, turi susilaikyti...

Žmogui, kuris gyvena del idėjos, del savo tėvynės, del žmonijos gerovės, gyvenimas turi didelės prasmės, ir skausmai jam pasidaro maža vertės teturį. Gerai gyventi — reiškia tikrai pilnu gyvenimu gyventi. Smagumas tik patį patenkina, bet tai, kas yra gera, yra surišta su visos žmonijos ir visų laikų laime. Gero (gerumo) atžvilgiu — džiaugsmas ir skausmas žmogaus gyvenime savo esminio skirtumo nustoja, ir tam tikromis sąlygomis — džiaugsmo šalinamasi, o skausmo ieškoma ir net mirtis su džiaugsmu patinkama. Kankintiniai tai yra parodę istorijoj, o mes kasdieną tai rodome savo mažose kankynėse".

Citatų su panašios rūšies palyginimais būtų galima ištisas knygas prirašyti. Visur ir nuolatos Rabindranath Tagorė pabrėžia, kad gyvenimo tikslas nėra ir negali būti vien laimės smaguriais naudotis — daugiau: kad skausmai, nelaimės ir visa, ką mes vadiname pikta ir net nedora — visa tai yra gyvenimo būtinybės, be kurių mes negalėtume ne tik džiaugsmų nei laimės turėti, bet nei gera, dora pažinti, negalėtume gražumu gėrėtis—negalėtume nei gyventi. Rabindranath Tagorė eina dar toliau; jisai sako, kad žmo-

gus savyje turi lygiai plėtoti tiek dorines, tiek religines savo dvasios ypatybes, dorinėmis ypatybėmis vadindamas susilaikymą, savo norų bei instinktų valios stiprumu valdymą, o religinėmis — pasigailėjimą ir meilę, kuri yra ne kas kita, kaip savęs paties aiškesnis ir tikresnis kitame asmenyje pažinimas. Nes: "plėtimas vien dorinės mūsų prigimties pusės veda mus prie širdies kietumo, prie netolerantiškumo ir parizejiškumo; plėtimas vien religinės pusės veda prie dvasinio išsiblaškymo ir palaidos fantazijos svajonių". Del to žmogus yra reikalingas visas Dievo jam duotas ypatybes lygiai harmoningai plėsti ir "viską naudoti, ką tik Dievas yra davęs" (palyg. "Asmenybė", T. Werke, VIII, pp. 84, 85 ir kt.). "Daiktai bei dalykai yra tokie, kaip jie yra, ir mes turime juos pažinti, jei norime su jais reikalo turėti; o pažinimas yra galimas, nes mūsų noras nėra jiems įstatymas. Šitas pažinimas teikia mums džiaugsmo, nes pažinimas yra vienas iš kelių, kuriais mes su kitais daiktais susitinkame ir darome juos savais, patys save plečiame.

Kiekviename žingsnyje mes turime su kitais taikintis. Nes vieni mes esame tiktai numirę. Poėtas tik tada yra tikras poėtas, jei jojo idėjomis džiaugiasi visi žmonės, o to negali pasiekti, jei jis nieko bendra neturi su savo klausytojais. Bendroji kalba turi savo įstatymus, kuriuos poėtas turi surasti ir jų laikytis, ir tik taip darydamas jis bus tikras poėtas ir pasieks poėto nemirtingumo.

Čia mes matome, kad žmogaus individualumas nėra dar aukščiausia teisybė; jame yra šis tas, kas visiems priklauso (universalu). Jei mes turėtume gyventi pasaulyje ir daugiau nieko nebūtų kaip mūsų pačių vienas "aš" ir tik savimi turėtume rūpintis, tai biauresnio kalėjimo žmogui nebūtų galima išrasti; nes žmogaus giliausias džiaugsmas yra tolydžio augti ir augti ir vis daugiau ir daugiau su visais vienytis. Šito nebūtų galima pasiekti, jei nebūtų visiems bendro įstatymo. Tik suradę įstatymą ir jo laikydamies mes užaugame ir visumą suprantame; tuo tarpu kol mūsų asmeniniai troškimai bei norai nesutinka su

bendruoju įstatymu, mes kenčiame ir jaučiame tuštumą...

Svarbiausia pamoka, kurią žmogus savo gyvenime išmoksta, yra ne tai, kad šiame pasaulyje yra skausmo ar bloga, bet tai, kad nuo paties žmogaus pareina paversti skausmus bei blogumus į gera, kad jis gali visa tai paversti į džiaugsmą. Šitos pamokos mes dar nenustojome, ir nėra pasaulyje gyvo žmogaus, kuris savo noru sutiktų atiduoti savo teisę kentėti — nes tai yra jojo teisė žmogumi būti" (Sadhana, pp. 106—112).

Aišku, kad žmogus, kuris šitokiomis akimis į gyvenimą žiūri, negali būti pesimistas ir jis apskritai del savo gyvenimo tikslo sau galvos laužyti negali. Patsai gyvenimas yra jau gyvenimo tikslas — kokio dar geresnio tikslo reikia? Gyvenime pasitaiko nelaimių, užsivylimų, skausmų? Bet ką tai reiškia prieš visa gera, prieš visą p a t i e s g y v e n i m o d ž i a u g s m ą? Pagaliau paties žmogaus valioje yra nelaimes paversti į laimę, nusivylimus į viltį, skausmus į džiaugsmą. Nereikia tik nuo gyvenimo bėgti, nereikia nuo pasaulio šalintis, nes tik plačiame pasaulyje pilnu sąmoningu gyvenimu gyvenant galima tikro gyvenimo džiaugsmo turėti. "Tiktai tie, kurie savo gyvenimo niekur nebuvo pastatę mėginti — tiktai tie visuomet dejuoja:

"Gyvenimas plaukia. Gyvenimas nyksta.
Gyvenimas lygus anam rasos lašui,
kuris ant lotoso lapo sau miega".

O žmogus, kuris savo gyvenime tikrai sunkių išmėginimo valandų turėjo, taria vienos viduramžio indų moteries žodžiais, kurios Rabindranath Tagorė vienoj vietoj paduoda:

"Aš sveikinu gyvenimą.

Tai yra kaip dygstantis diegas. Džiaugsmingai jis viena ranka vis siekia į dangų, o kitą nuleidęs į žemės gelmes. Tas pats jame yra ir amžinybė ir viršutinės formos.

Aš sveikinu gyvenimą, kuris visad pražysta ir visada vysta.

Aš sveikinu gyvenimą, kuris visad ateina, taip pat ir gyvenimą, kuris nuolat nueina.

Aš sveikinu gyvenimą, kurio uždangalas skečias, taip pat ir gyvenimą, kuris vis dar slepias.

Aš sveikinu gyvenimą, kuris stūkso kaip uola sustiręs, taip pat ir gyvenimą, kuris žėri ugnies jūra banguodamas.

Visi jie gyvena — ir tie, kurie švelniai kaip lapai šiurena, ir tie, kurie smarkiai lygu perkūnas kad trankos.

Aš sveikinu gyvenimą, kuris yra iš dvasios užgimęs ir kuriojo galai tamsoj ir šviesoj visuomet matyti.

Aš sveikinu gyvenimą šičia namuose, taip pat ir gyvenimą, kurs prapuolė nežinomam tolyj, — gyvenimą kupiną džiaugsmo, taip pat ir gyvenimą, kuris jau pailsęs nuo skausmo.

Sveikinu gyvenimą visada judantį, kurs savo širdyje pasaulių skausmus nuramina — gilųjį, siekiantį, ilgą gyvenimą, kurs degdams, banguodams liepsnomis pats save naikina".

Naudoti raštai.

1. Rabindranath Tagore. **Gesammelte Werke.** München, Kurt Wolf Verlag. I—VIII tomai.

2. Rabindranath Tagore. **Das Opfer und andere Dramen.** München.

3. Rabindranath Tagore. **Der Frühlingskreis.** Drama in vier Akten. München.

4. **The Gardener.** Poems of Love and Life by Rabindranath Tagore.

5. **Gitanjali and Fruitgathering.** By Rabindranath Tagore.

6. **Sadhana.** The Realisatino of Life. By Rabindranath Tagore.

7. **The Home and the World.** By Rabindranath Tagore. (Visi 5 anglų kalbos leidiniai išleisti Leipcige, Tauchnitz Edition).

8. **Gora.** By Rabindranath Tagore. London. 1924.

9. **The Hungry Stones and other Stories.** By Rabindranath Tagore. New York. The Macmillan Co. 1916.

10. Emil Engelhardt. **Rabindranath Tagore als Mensch, Dichter und Philosoph.** Berlin, 1921.

11. **The Sacred Books of the East.** Translated by various oriental scholars and edited by F. Max Müller. Oxford, at the Clarenton Press:

a) Vedic Hymns, part I—II (Vol. XXXII and XLVI);

b) The Upanishads, part I—II (Vol. I and XV);

c) The Grithya-Sutras. Rules of Vedic domestic Ceremonies, part I—II (Vol. XXIX and XXX).

12. Dr. M. Winternitz. **Geschichte der indischen Literatur,** Leipzig, 1901 ir 1903, I—II.

13. **Rabindranath Tagore.** By E. J. Thomson. Oxford University.

14. Rabindranath Tagorė. Erzaelungen. München.